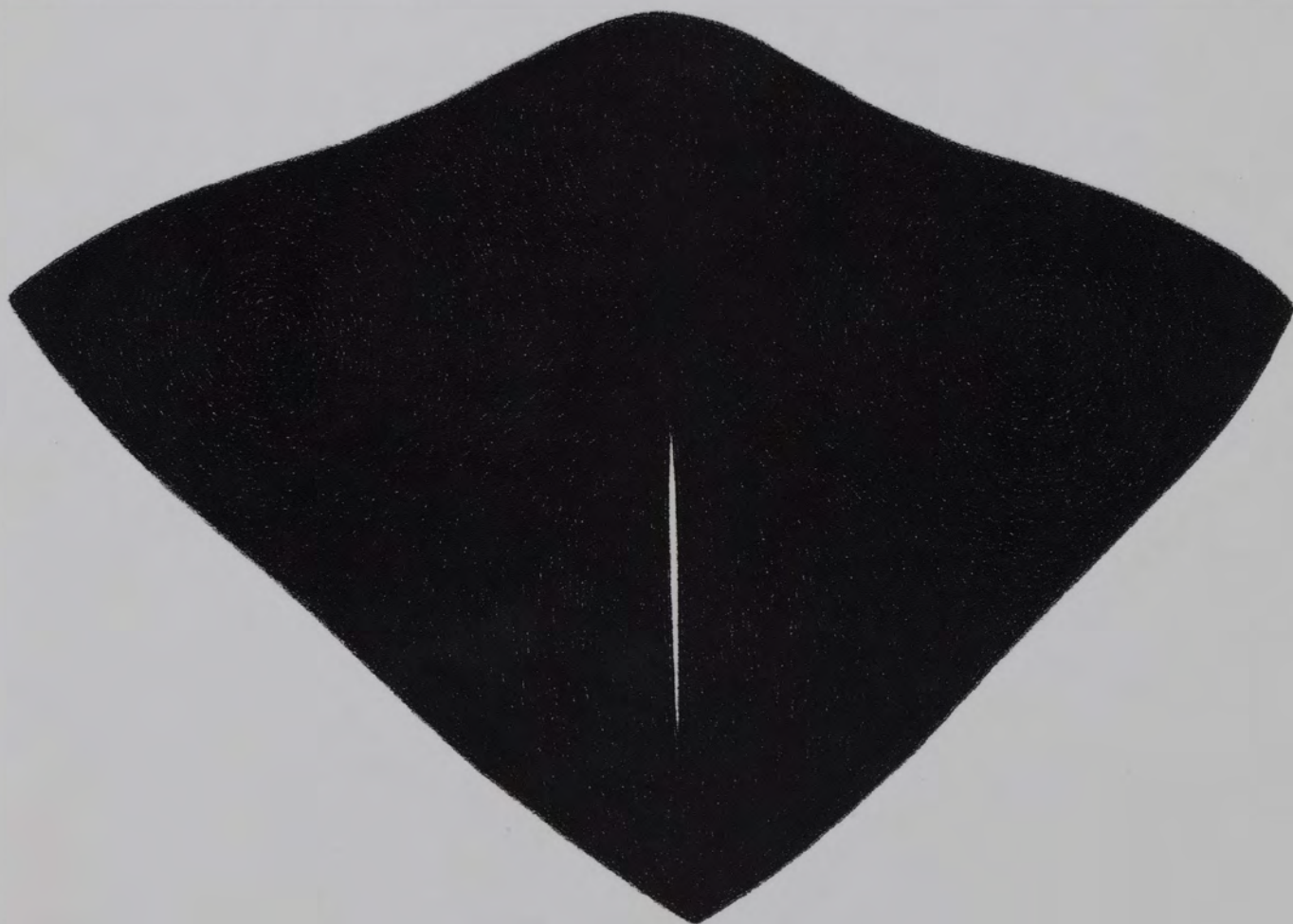

SOMBOON HORMTIENTONG

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง

RAJ LOESUANG AND THE BOY SOMBOON HORMTIENTONG

SOMBOON HORMTIENTONG

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง

RAJ LOESUANG AND THE BOY SOMBOON HORMTIENTONG

ราช เลอสรวง และ ด.ช.สมบุญ หอมเทียนทอง

DRAWINGS

PAINTINGS

INSTALLATION

COMIC

21.02.2013 - 15.05.2013

BANGKOK ART AND CULTURE CENTER

หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

เมื่อ ฟากฟ้าแดงฉาน ด้มาบดขยี้สิ่งเลื่องต มันทึ่เลื่อง เป็นสัญญาณแห่ง
กาลเวลาที่กลืนเพรวบ ผู้ใดที่อ้อมอ้าใจเข้าในบั้นนี้ จะเริ่มมาแสวงหาเก็บเตียนที่มันเกิด

สิงห์ฟ้า

ภาคพิเศษ

ราชเลอสรวง

สำนักพิมพ์ บ้านฟ้า พิกษา 40 ถนนนครสวรรค์ผ่านฟ้า พระนคร

ปืนขี้เมา

สร้างภาพและเรื่องโดย เปี้ยน

ด.ช.สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
The boy Somboon Hormtientong, 1966

ผ่านพ้นพันธนาการของถิ่นที่และกาลเวลา:

ราช เลอสรวง และด.ช. สมบูรณ์ หอมเทียนทอง

นิทรรศการ "ราช เลอสรวง กับ เด็กชายสมบูรณ์ หอมเทียนทอง" เป็นการแสดงงานที่มีความหลากหลายในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้าถึงของผู้ชม จากความเรียบง่ายของการแสดงออกแบบเด็กๆ ที่สื่อความอย่างตรงไปตรงมา จนถึงความซับซ้อนที่ต้องนำมาคลาไคลและลักษณะเชิงนามธรรมระดับสูงที่เรียกร้องความสามารถในการตีความจากผู้ชม โลกของงานศิลปะที่นำมาแสดงในครั้งนี้น่าทึ่งใหญ่ไพศาลนัก ทั้งในแง่ของเนื้อหาและในแง่ของวิธีการสร้างงาน ผู้เขียนเองได้เรียกร้องมาแล้วบ่อยครั้งให้มหาชนผู้รับงานศิลปะได้ใช้ความเป็นอิสระในการตีความอย่างเต็มที่ เพราะในระยะหลังนี้ทั้งภัณฑารักษ์และศิลปินเองชอบที่จะอธิบายงานของตนโดยพิสดาร ถ้างานศิลปะชิ้นใดต้องการอธิบายโดยเจ้าของงานมากถึงเพียงนั้น นั่นก็หมายความว่างานศิลปะชิ้นนั้นสื่อความด้วยตนเองไม่ได้ เราคงจะต้องถกเถียงกันว่านั่นเป็นความผิดของใคร ของศิลปินเอง หรือของมหาชน ผู้เขียนเป็นนักวรรณคดีและก็นั่งชินกับอันตรายที่เกิดจากปรากฏการณ์ที่รู้จักกันในนามของ "หลุมพรางแห่งความตั้งใจ" เพราะได้มีการพิสูจน์ครั้งแล้วครั้งเล่าว่า การที่ศิลปินเจ้าของงานตั้งใจที่สื่อความอย่างใดอย่างหนึ่งเอาไว้ ความหมาย ณ ต้นทางอาจไม่ตรงกับความหมายที่ปลายทางที่สื่อมายังผู้รับก็ได้ มีคำคมเก่าแก่ที่มีความว่า "ความงามขึ้นอยู่กับสายตาของผู้มอง" ซึ่งเราก็คงจะนำมาแปลงเสียใหม่ได้ว่า "ความหมายก็ขึ้นอยู่กับสายตาของผู้มอง" ด้วยเช่นกัน นับตั้งแต่ช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา นักวิจารณ์และนักวิชาการให้ความสำคัญมากกับ "สุนทรียศาสตร์ของผู้รับ" (aesthetics of reception) และก็เป็นสิ่งที่สังเกตได้เช่นเดียวกันว่า ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ มักจะสื่อความแต่เพียงเป็นนัย และชักชวนหรือแม้แต่ท้าทายให้มหาชนใช้อิสระอย่างเต็มที่ในการตีความงานของพวกเขา จริงอยู่เรามีอาจปฏิเสธได้ว่าการจะรับสารอย่างไรและมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความอ่อนไหวทางอารมณ์ และสติปัญญาของผู้ชมแต่ละคนด้วย ในแง่ศิลปะอยู่ในฐานะที่จะสร้างหรือให้ความแข็งแกร่งต่อ "สังคมแห่งการตีความ" ได้ (โมโนทัศน์ที่ว่านี้มาจากศาสตราจารย์อนิล พัทธ์ [Anil Bhatti] แห่งมหาวิทยาลัยเยาหวราล เนห์รู) สังคมที่ประกอบด้วยผู้คนที่ยึดถือตีความ ก็คือสังคมของผู้ที่รู้จักคิดนั่นเอง

งานของสมบูรณ์ หอมเทียนทอง ทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ในการกระตุ้นให้ผู้ชมผู้ชมตีความ นั่นก็หมายความว่า เป็นการกระตุ้นให้คิด (สังเกตได้ว่า สมบูรณ์มักจะไมยอมตั้งชื่องานส่วนใหญ่ของเขา)

โครงสร้างของการจัดนิทรรศการครั้งนี้น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จุดเริ่มต้นคือ ผลงานของสมบูรณ์ เมื่อตอนยังเป็นนักเรียน ซึ่งนำมาแสดงเคียงกับงานของนักเขียนการ์ตูน ราช เลอสรวง ผู้เป็นแรงดลใจให้แก่พ่อหนุ่มน้อย นิทรรศการจบลงด้วยกลุ่มงานที่อาจเรียกได้ว่าเป็น "การเกิดใหม่ของราช เลอสรวง" นั่นคือผลงานชุดใหม่ของศิลปินวัยกว่า 70 ปี ผู้ซึ่งพร้อมที่จะรับคำเชิญจากศิษย์ผู้บัดนี้ได้เติบโตขึ้นเป็นศิลปินเต็มตัว ให้กลับมาเขียนการ์ตูนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งท่านผู้อาวุโสใช้เวลาในการสร้างงานถึง 3 ปีเต็ม ผู้ชมนิทรรศการคงจะวินิจฉัยได้เองว่า ช่วงเวลาที่ผ่านไปกว่าครึ่งศตวรรษมิได้ทำให้ราช เลอสรวง สูญเสียความสามารถดั้งเดิมในการสร้างงานศิลปะไปแต่ประการใด สำหรับสมบูรณ์ เขาตัดสินใจไม่กลับมาสร้างงานประเภทการ์ตูนอีกในครั้งนี้ เขาได้เดินทางไปไกลมากแล้วจากจุดเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านของลักษณะเชิงกายภาพ ด้านศิลปะ ปัญหา และจิตวิญญาณ ถึงอย่างไรเราก็ไม่ควรมองการวาดภาพการ์ตูนว่าเป็นประเภทของงานศิลปะที่อ่อนด้อย ปัจจัยหลายประการที่สร้างความโดดเด่นให้แก่งานของสมบูรณ์อาจถือกำเนิดขึ้นในช่วงการเรียนรู้ขั้นต้นของเขาที่เป็นงานประเภทการ์ตูนก็ได้ อาทิ ความหมกมุ่นอยู่กับรายละเอียด การให้ความสำคัญกับการวาดเส้น พลวัต และความไหวสะท้านในตัวงาน

นิทรรศการครั้งนี้มีกรอบ แต่กรอบที่ว่านี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นไปในรูปของการแสดงความขอบคุณต่อผู้ใดโดยตรง ถ้ามองจากบริบทของผลงานโดยรวมของสมบูรณ์ ทวิวจน์ (dialogue) ที่เกิดขึ้นระหว่างสมบูรณ์ หอมเทียนทอง กับราช เลอสรวง 2 ครั้ง (โดยที่เราจะต้องไม่ลืมว่า ศิลปินผู้มีบุคลิกภาพทางศิลปะที่โดดเด่นทั้งคู่สามารถสร้างความมั่งคั่งทางศิลปะให้แก่กัน) อาจจะมีลักษณะเป็น "กิจกรรมนอกหลักสูตร" ก็ได้ ในแง่ของสมบูรณ์ งานที่เขาสร้างขึ้นระหว่างทวิวจน์ ณ สองจุดที่ว่านี้ไม่ผูกติดอยู่กับกาลเวลาและถิ่นที่ งานของสมบูรณ์ไม่รู้จักเก่า และไม่มีวันที่จะตกยุคได้ง่ายๆ แต่การที่งานสลัดทิ้งเสียซึ่งความผูกพันกับกาลเวลาและถิ่นที่มีได้ทำให้พลังในการสื่อความและคุณค่าในทางศิลปะถดถอยไปแต่อย่างใด งานบางชิ้นสร้างขึ้นในช่วงที่สมบูรณ์ประสบมรสุมชีวิต แต่ตัวงานมิได้บ่งชี้สายโยงใยที่ชัดเจนกับชีวิตส่วนตัวของเขา สมบูรณ์ชอบเล่าให้มิตรสหายฟังถึงการเดินทางผจญภัยด้วย

จักรยานยนต์ไปทั่วประเทศไทย แต่ผลงานที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์เหล่านี้มิได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะอันใดของการผจญภัยเหล่านั้น ศิลปะอาจจะมีรากฐานมาจากประสบการณ์ของศิลปิน แต่ศิลปินชั้นนำย่อมรู้จักที่จะก้าวพ้นจากพันธนาการของวัตถุ “ดิบ” นานมาแล้วในช่วงปลายทศวรรษ 1960 กรมศิลปากร ซึ่งยังทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ให้การศึกษากับประชาชนอยู่ในขณะนั้น จัดรายการแนะนำศิลปะขึ้นในวันศุกร์ตอนบ่าย ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าสาคร โดยเชิญศิลปินและนักวิชาการศิลปะมาบรรยายหรือร่วมอภิปราย และผู้เขียนยังจำการบรรยายของอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ประติมากรแนวหน้าของไทยในส่วนของ “ศิลปะนามธรรม” ได้เป็นอย่างดี ท่านอธิบายคำกริยา “to abstract” ว่าเป็นการ “สกัด” เอาแก่นออกมาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้เขียนคิดว่างานของสมบูรณเข้ากับนิยามของอาจารย์เขียน ยิ้มศิริได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอาจกินความเกินไปจากความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกัน สมบูรณได้ผ่านการศึกษาระดับสูงจากสถาบันศิลปะในเยอรมนีมา ในวิชาเอกประติมากรรม เขาจึงรู้จักที่จะ “สกัด” แก่นของประสบการณ์ชีวิตออกมาได้เพื่อสอดใส่ไว้ในงานของเขา ในแง่หนึ่ง ผลงานของเขาก้าวไปไกลกว่าความเป็นส่วนตัว โดยสามารถสื่อความที่มีลักษณะเป็นสากล แต่ก็อีกนั่นแหละ การวางตัวไว้สูงกว่าระดับประสบการณ์ธรรมดาสามัญอาจเป็นอันตราย และที่แน่นอนที่สุดก็คือ ทำให้เกิดความโดดเดี่ยวเดี่ยวดาย ในที่สุดศิลปินก็ยอมโยนหาความสัมพันธ์กับชีวิตแบบธรรมดาๆ ผู้เขียนขออนุญาตอ้างข้อความตอนหนึ่งจากบทกวีชื่อ “โมเสส” (Moïse) ของกวีโรแมนติกชาวฝรั่งเศส อัลเฟรด เดอ วิญญี (Alfred de Vigny) มาดังนี้ “ขอข้าฯ ได้นอนหลับเยี่ยงปुरुชคนธรรมดาบ้างได้ไหม”

นั่นคือที่มาของ “กิจกรรมนอกหลักสูตร” ที่ผู้เขียนกล่าวไว้ข้างต้น จุดนัดพบสองจุดกับราช เลอสรวง เอื้อให้สมบูรณได้มีที่อยู่นั้น และในขณะนี้ “จุดเริ่มต้นของข้าฯ ชี้นำไปสู่ปลายทาง... และปลายทางของข้าฯ ก็ชี้กลับไปสู่จุดเริ่มต้น” ดังที่กวี ที. เอส. เอเลียต (T.S. Eliot) ได้เคยกล่าวเอาไว้ในงาน *The Four Quartets* วัฏจักรเวียนมาบรรจบครบวงจร ศิลปินผู้บรรลุภูมิภาวะแล้วค้นพบจุดเริ่มต้นใหม่หลังจากที่ได้ตื่นสู่เหย้า การฟื้นคืนชีพของ ราช เลอสรวง ในฐานะศิลปินเป็นกรณีที่น่านำมาวิเคราะห์อย่างจริงจัง การเกิดและการเกิดใหม่ของศิลปินเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างไปจากการเกิด-ดับ-เกิดใหม่ ในความหมายทั่วไป ในกรณีของราช เลอสรวง การเชื่อเชิญจากศิษย์ที่ไม่เคยมาฝากตัวกับครูใน

ชีวิตจริงได้รับแรงหนุนจากพลังแห่งความตั้งใจที่เหนือธรรมดาของผู้อาวุโสเอง ซึ่งมีใช่เป็นเพียงแค่การกลับไปพลิกฟื้นความสามารถดั้งเดิมที่หลงเหลืออยู่แต่หลับใหลไปนานปี นัยเชิงปรัชญาและจริยธรรมของการเกิดใหม่ในครั้งนี้ไพศาลนัก เราคงอดไม่ได้ที่จะคิดถึงวิถีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา พระจะขึ้นธรรมาสันได้ก็ต่อเมื่อมีผู้อาราธนา

นิทรรศการส่วนใหญ่ คือ ส่วนกลางของจุดนัดพบระหว่างศิลปินทั้งสอง นิทรรศการแบบ “มองย้อนกลับ” (Retrospective) ให้โอกาสเราที่จะทำความรู้จักกับศิลปิน พินิจพัฒนาการของเขา และประเมินค่าของเขาโดยองค์รวม สิ่งที่คุณเขียนสนใจเป็นพิเศษคือ ความสามารถหลายทางของสมบูรณ เขาจะไม่เกาะอยู่กับศิลปะประเภทใด แบบใดแบบหนึ่ง หรือสไตลใดไปนานนัก เขาอาจจะแสดงออกด้วยสื่อหลากหลายประเภทไปพร้อมๆ กัน หรืออาจจะเปลี่ยนสไตลอยู่ตลอดเวลา แต่มรดกของการศึกษาในด้านประติมากรรมเป็นสิ่งที่ผู้เขียนคิดว่าน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เฮนรี มัวร์ (Henry Moore) ประติมากรระดับโลกชาวอังกฤษเคยกล่าวไว้ว่า ลักษณะเชิงกายภาพและรูปแบบของตัววัสดุที่เขาใช้มีผลต่อกระบวนการสร้างงานของเขา การกล่าวเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเป็นวัตถุของสิ่งทั้งหลายมีความสำคัญต่อประติมากร อันรวมถึงความเป็นวัตถุของเครื่องมือที่เขาใช้ด้วย เขามิได้มองวัตถุ “ดิบ” ว่าเป็นวัตถุ “หยาบ” ทั้งนี้เพราะวัตถุดำรงอยู่ในโลกที่มีแก่นแท้และมีบุคลิกภาพของมันเอง ไม่มีประติมากรคนใดที่จะลบความคิดเรื่องรูปแบบออกไปจากหัวสมองของเขาได้ ความผูกพันกับรูปแบบและความเคารพที่มีต่อความเป็นวัตถุของสรรพสิ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อของพวกเขา

สมบูรณ หอมเทียนทอง ไปไกลยิ่งกว่านั้น งานของเขาในประเภทจัดวาง (installation) เป็นส่วนต่อของกิจกรรมของประติมากร กรณีที่ยืนยันหลักการนี้ได้คือ การแสดงศิลปะจัดวางที่ประกอบด้วยเสาวิหารจากภาคเหนือของไทย เราคงจะพูดถึง วัตถุ “ดิบ” ได้ไม่เต็มปาก เพราะวัตถุที่ว่านี้ “สุก” มาแล้ว คือสุกด้วยอายุขัย และยิ่งไปกว่านั้น วัตถุดั้งเดิมเหล่านั้น สุกมาแล้วจากการเป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่ในกรอบของพระบวรพุทธศาสนา วัตถุดิบมาถึงมือสมบูรณพร้อมความศักดิ์สิทธิ์ สมบูรณจึงใจไม่ตกแต่งเสาชุดนั้น และด้วยความเคารพ ปลอ่ยวัสดุเหล่านั้นไว้ตามสภาพที่เป็นอยู่ การจัดวางในกรณีนี้จึงมีความหมายของการเรียง การจัดระเบียบ หรือถ้าจะใช้ภาษาของยุคใหม่ของเรา

ก็คือ “การจัดการ” นั่นเอง ศิลปินทำตัวเป็นคนตัวเล็กๆ ซึ่งทำหน้าที่ไปเก็บสิ่งที่มีค่าจากอดีตที่ถูกทอดทิ้งออกจากบทบาทดั้งเดิมและถูกทอดทิ้ง แล้วนำมาเผยแพร่ต่อมหาชน ซึ่งจะต้องแสวงหาสารทางจิตวิญญาณด้วยตนเอง ด้วยความนอบน้อมถ่อมตน ศิลปินเข้าไปจัดการกับตัววัตถุน้อยมาก แต่ในกรณีนี้ ยิ่งทำน้อยก็ยิ่งได้ผลมาก

วิธีทำงานของประติมากรมักจะเป็นไปในแบบของการตอกย้ำด้วยการสกัดซ้ำแล้วซ้ำอีก การสกัดแต่ละครั้งก็นับได้ว่าเป็นการย่างไปอีกหนึ่งก้าวหนึ่งอันจะนำไปสู่การเสร็จสิ้นของงานสร้างสรรค์ ซึ่งวิธีการดังกล่าวชวนให้ผู้เขียนคิดว่า สมบูรณ์ก็ทำงานในลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งในงานจิตรกรรมและงานวาดเส้นงานจิตรกรรมของเขานั้นถ้ามองจากระยะไกลอาจจะเห็นแต่เพียงระนาบของสีแต่เพียงหนึ่งสี แต่ถ้าเราได้มีโอกาสพินิจงานอย่างละเอียดก็จะเห็นเส้นที่จิตรกรวาดทับลงซ้ำแล้วซ้ำเล่า และเส้นเหล่านี้บ่งบอกถึงความละเอียดของงาน ลักษณะที่โดดเด่นของพื้นผิวเป็นสิ่งสำคัญ รายละเอียดมีบทบาทสูงมากในงานของสมบูรณ์ ซึ่งอาจจะเห็นมรดกตกทอดมาจากงานประเภทการ์ตูนที่สมบูรณ์สร้างขึ้นเมื่อเยาว์วัย หลายครั้งที่พื้นที่ที่วาดไว้ด้วยสีหลักถูกตัดกลางด้วยเส้นเดี่ยว และเส้นเส้นนี้แหละที่เราจะต้องมองให้ลึกมันเป็นเส้นที่ขรุขระ ซึ่งศิลปินจงใจให้เป็นเช่นนั้น ความไหวสะท้านพุ่งออกมาต้องตาเรา ทำให้งานจิตรกรรมชิ้นนั้นทั้งหมดมีชีวิตขึ้นมาทันที สมบูรณ์ชอบสร้างงานเป็นชุด ปรับแต่งให้งานแต่ละชิ้นต่างจากกันแต่เพียงเล็กน้อย รวบรวมว่าศิลปินจำต้องฝึกใจที่จะไม่ทำงานซ้ำ จะขอคำภาษาฝรั่งเศส “répétition” มาอภิปราย ณ ที่นี้ ซึ่งหมายถึงการทำซ้ำในบริบทของดนตรี อันได้แก่การซ้อมดนตรี ถ้าจะถามว่าการทำซ้ำหรือการซ้อมดนตรีสนองวัตถุประสงค์อันใด คำตอบก็ดูจะง่ายมาก นั่นก็คือ มันเป็นวิธีที่จะนำไปสู่ความสมบูรณ์ สมบูรณ์คือศิลปินที่เคร่งครัดในการสร้างความสมบูรณ์ ในเมื่อเรากำลังชมนิทรรศการของงานย้อนหลัง เราคงเสี่ยงไม่ได้ที่จะตั้งคำถามว่า พัฒนาการของศิลปินชื่อสมบูรณ์เป็นไปในทิศทางใด คุณลักษณะอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดในงานของสมบูรณ์ทั้งหมด คือ ระเบียบวินัย แม้แต่งานวาดเส้นที่มีความซับซ้อนสูงมาก ระเบียบวินัยที่ว่านี้ก็ยังคงอยู่เราทราบดีว่าสมบูรณ์ชอบที่จะ “ดัน” หรือ เขียนงานขึ้นโดยฉับพลัน แต่เส้นที่มาจากการดันนี้ก็ยังชี้ให้เห็นถึงวินัยที่มาจากข้างใน ระเบียบวินัยในลักษณะนี้มีใช้สิ่งที่ถูกกำหนดมาจากภายนอก มันมาจากข้างในมันเป็นส่วนหนึ่งของเขา มันคือส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของเขางานรุ่นล่าสุดของเขาน่าทึ่งมาก เพราะระเบียบวินัยมิได้ทำให้ผู้ชมเกิดความเครียด แต่กลับหนุนความรู้สึกผ่อนคลายในรูปมาและข้าง

เส้นหนาที่เป็นตัวกำหนดเรือนร่างของสัตว์เหล่านี้ชวนให้เรามองอย่างสบายๆ งานชุดตุ๊กตาก็เช่นกัน มันเรียบง่ายเสียจนเราไม่รู้จักพรรณนาอย่างไร วุฒิภาวะหมายถึงการอยู่ร่วมกับโลกอย่างสันติ สรรพสิ่งมีความสำคัญในสายตาของศิลปิน เขาไม่มองข้ามสิ่งใด เขามองมันว่าเสมอกัน เขาพินิจโลกที่อยู่รอบตัวเขาคืบคลานซึ่งสรรพสิ่งนั้น และในเมื่อเขานำโลกมาสร้างใหม่เป็นงานศิลปะ เขาให้คุณค่ากับมันพร้อมกับ “ความเรียบง่ายที่สง่างามและความยิ่งใหญ่ที่สงบเงียบ” (ตามลักษณะของศิลปะตะวันตกโบราณในสายตาของนักประวัติศาสตร์ศิลป์ผู้ยิ่งใหญ่ชาวเยอรมันคือ วินเคิลมันน์ [Winckelmann]) ด้วยเหตุนี้กระมังที่สมบูรณ์ไม่ค่อยจะออกมาเผชิญหน้ากับปัญหาอันหนักหน่วงทางสังคมและการเมืองของโลกปัจจุบัน (ยกเว้นคำเตือนฉับพลันในงานจัดวางชื่อ “ผู้โดยสารออก”)

ใช่หรือไม่ที่ระเบียบวินัยเป็นตัวสะท้อนให้เห็นว่าสมบูรณ์ได้รับการศึกษาที่ดีจากครูของเขาทั้งไทยและตะวันตก เราคงจะเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงความสัมพันธ์ของเขามีต่อครู เมื่ออายุเพียง 15 ปี สมบูรณ์ติดการ์ตูนของ ราช เลอสรวง และเริ่มเขียนการ์ตูนด้วยตนเอง ซึ่งคุณภาพถึงขั้นที่มีสำนักพิมพ์รับไปลงพิมพ์ เขาไม่กล้าที่จะไปขอพบวีรบุรุษของเขา และด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูจึงอยู่ในระดับที่เราอาจจะเรียกด้วยภาษาของปัจจุบันว่าเป็น “การศึกษาทางไกล” เพราะไม่มีครูคอยกำกับดูแล ศิษย์คนนี้ก็จำต้องหาทางแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ในแง่นี้ การเรียนรู้ด้วยตนเองและการศึกษาด้วยตนเองจึงเป็นองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้ทางศิลปะของสมบูรณ์มาตั้งแต่ต้น วิธีการเรียนรู้ที่ว่านี้จะมิได้รับการตอกย้ำเท่าที่ควรในโมโนทัศน์ว่าด้วยการศึกษาของไทยโดยทั่วไป (แม้ว่าในระดับของการปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการค้นพบด้วยตนเองจะมีได้ถูกปฏิเสธ และในขั้นหนึ่งของพัฒนาการของการเรียนรู้ อาจจะได้รับการสนับสนุนเสียด้วยซ้ำ)

เราคงจะไม่ลืมปัจฉิมลิขิต (ตามตำนานที่เล่าขานกัน) ของมหากวีศรีปราชญ์ ก่อนที่จะถูกประหารตามคำสั่งของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช นั่นคือ “เราก็ดูจะมีอาจารย์ หนึ่งบ้าง” แม้แต่ศิลปินร่วมสมัยของเราผู้ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ คือ พิเชษฐ กลั่นชื่น ก็เสนองานชิ้นแรกต่อประชาคมนานาชาติด้วยการสดุดีครูของเขาในผลงานชื่อ “ผมเป็นยักษ์” (I Am a Demon.) ถึงกระนั้นเขาก็ยังถูกกล่าวหาโดยกลุ่มอนุรักษ์นิยมว่าเขาจงใจจะทำลายศิลปะดั้งเดิมของชาติไทย แต่เราคงจะหาข้อสรุปรวมทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ยาก กวีผู้ยิ่งใหญ่ของเรา อังคาร กัลยาณพงศ์ มิได้เป็นศิษย์ของครูท่านใดโดยเฉพาะในด้านของวรรณศิลป์ แต่

วรรณคดีไทยทั้งหมด ทั้งเก่าและใหม่ คือครูที่ให้วิชาแก่เขาในการ “อ่านโลก” (ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในบทกวีชื่อ “จากฤกอดีต”) สมบูรณ์ ก็เช่นกัน เรียนรู้การอ่านโลกด้วยสายตาของเขาเอง และอาจจะได้เปรียบศิลปินที่ร่วมสมัยกับเขาอยู่ไม่น้อย เพราะได้ไปศึกษาวิชาศิลปะและได้ใช้ชีวิตศิลปินอยู่ในเยอรมนีเป็นเวลากว่าสอง ทศวรรษ แม้ว่าผู้จัดจะไม่สามารถนำงานของครูที่สำคัญท่านหนึ่ง คือ จ่าง แซ่ตั้ง มาแสดงในนิทรรศการครั้งนี้ได้ ก็คงจะไม่มีใคร ปฏิเสธได้ว่า การได้ผ่าน “สำนัก” ของจ่าง แซ่ตั้ง มาในช่วงก่อนไป ศึกษาในเยอรมนีก็เท่ากับเป็นการได้ผ่านระบบการเรียนการสอน ที่เคร่งครัดยิ่งมาแล้ว ซึ่งความเคร่งครัดดังกล่าวอาจจะอยู่ในระดับ ที่เกินกว่าชายหนุ่มจะรับได้ สมบูรณ์เข้าใจที่จะปรับมรดกที่ได้รับ จาก “พระราชแห่งบุรพทิศผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา” ผู้นี้ให้ เป็นสมบัติของเขาเอง ในช่วงเวลาเดียวกัน สมบูรณ์ได้เข้าเรียน ที่วิทยาลัยเพาะช่าง ซึ่งเขารู้สึกว่าการเรียนการสอนที่นั่นไม่น่า สนใจนัก แต่อย่างน้อยเขาก็คงได้รับการฝึกฝนในด้านทักษะ บางประการมา สำหรับการศึกษาที่สถาบันศิลปะที่เมืองมิวนิก เขาคิดว่าเป็นประโยชน์ เพราะศาสตราจารย์ผู้เป็นพี่เลี้ยงให้กับ เขาเข้าใจที่จะให้เสรีภาพแก่เขาในการที่จะค้นพบตนเอง ไม่ว่า ครูอาจารย์ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้นนี้จะมีอิทธิพลหรือไม่เพียงใด วิชาที่สมบูรณ์ได้รับมาผนวกกับการเรียนรู้ด้วยตนเองอาจเป็น ที่มาของระเบียบวินัย ซึ่งอาจจะเป็นการมีระเบียบวินัยกับตนเอง อันส่งผลให้งานสร้างสรรค์ของเขาเปี่ยมด้วย “ความสุขุมของ ศิลปะคลาสสิก” ในบางระดับระเบียบวินัยนี้อาจเป็นผลพวงของ การใช้สมาธิ แต่ก็เป็นการยากที่จะกล่าวว่าสมาธิที่เกี่ยวกับการ สร้างสรรค์พ้องกับสมาธิในพุทธศาสนาหรือไม่ สิ่งที่เรापจะสรุป ได้จากการได้สัมผัสกับงานของสมบูรณ์ก็คือ งานส่วนหนึ่งส่งสาร ในเชิงจิตวิญญาณมายังเราอย่างแน่นอน ทั้งนี้มีได้หมายความว่า สมบูรณ์สร้างงานประเภทที่ดูแล้วเกิดความโล่งอารมณ์ไม่เป็น งานรุ่นสุดท้ายยืนยันบุคลิกภาพทางศิลปะในด้านนี้ของสมบูรณ์ได้ เป็นอย่างดี แต่ถ้าเราได้ชมนิทรรศการทั้งหมด และนำมาพิจารณา เป็นองค์รวมเราก็อาจจะอดไม่ได้ที่จะตั้งคำถามว่า “ทำอะไรบ้างอูๆ นอกกรอบนอกทางให้ดูสักครั้งจะได้ไหม” คำตอบที่เราอาจได้รับก็คงจะ เป็นว่า “เราก็คงมีอาจารย์ หนึ่งบ้าง” (อันรวมถึงการเรียนรู้ด้วย ตนเอง) ศรีปราชญ์ย่างเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 แล้วอย่างไม่มีวันที่จะ ตกยุค

ในท้ายที่สุดแล้ว การศึกษาของสมบูรณ์มีลักษณะ เฉพาะตัว เราอาจจะนำข้อความตอนหนึ่งจากบทละครเรื่อง *เฟาสต์* (ภาค 1) ของมหาวิทเกอเช มาให้ความกระจ่างได้ “สิ่งที่เจ้า ได้รับเป็นมรดกมาจากบรรพบุรุษของเจ้า เจ้าจะครอบครองมันได้

ก็ด้วยความเพียรพยายาม แล้วมันก็จะกลายเป็นสมบัติของเจ้า” (ผู้เขียนจำเป็นต้องแปลแบบขยายความ) สมบูรณ์ได้ก้าวผ่าน ขั้นตอนทั้งสามไปแล้ว เขาได้รับมรดกทางศิลปะจากครูอาจารย์ ทั้งหลาย มรดกซึ่งเขาเข้าใจที่จะเข้าครอบครองด้วยความมานะ และด้วยปัญญา เพื่อที่จะยกระดับตนเองให้ถึงขั้นที่เลยไกลเกิน ครูให้ได้ การก้าวข้ามจากระดับของการครอบครองไปสู่ระดับ ของการเป็นเจ้าของ เป็นกระบวนการที่ชวนให้พิศวง ทั้งนี้เพราะ ขั้นตอนสุดท้ายซึ่งสมบูรณ์ได้เข้ามาเป็นขั้นที่ 4 กลับกลายเป็น การแสวงหาการหลุดพ้นจากการครอบครองและการเป็นเจ้าของ โดยที่เขาพยายามปลดปล่อยตนเองจากความผูกพันกับสิ่งที่รับ มาจากครู เพื่อที่จะได้ค้นพบตนเอง ศิลปินที่แท้จริงอาจจะเริ่มต้น ด้วยการรับ การครอบครอง การเป็นเจ้าของ แต่จุดหมายปลายทาง ของเขาคือการให้ (นักปราชญ์ชั้นนำชาวเยอรมันในศตวรรษที่ 20 มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ [Martin Heidegger] ตีความการสร้างสรรค ของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ ฟรีดริค เฮลเดอร์ลิน [Friedrich Hölderlin] ว่า เป็นการสร้างทานบารมี)

นิทรรศการ “ราช เลอสรวง กับ เด็กชายสมบูรณ์ หอม- เทียนทอง” อาจจะเป็นเครื่องยืนยันความเป็นสากลของคำคม ของกวีโรแมนติกชาวอังกฤษ วิลเลียม เวิร์ดสเวิร์ธ (William Wordsworth) ได้ว่า “เด็กคือบิดาผู้ใหญ่” ในที่นี้เด็กทำหน้าที่เป็น ผู้บังเกิดเกล้าให้แก่ทั้งราช เลอสรวง ผู้สามารถฟื้นคืนชีพมาได้ และทั้งสมบูรณ์ หอมเทียนทองเอง ผู้ที่ได้เดินทางมาไกลจนถึง ขั้นที่จะปลดปล่อยตนเองจากข้อผูกมัดของกาลเวลาและถิ่นที่ได้

ข้ออภิปรายของผู้เขียนอาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่ศิลปินเอง คิดเอาไว้ในใจ ทั้งนี้เพราะตัวผลงาน - เช่นเดียวกับผลงานด้าน ทัศนศิลป์ทั้งหลาย - สื่อสารด้วยภาษาของความไม่แน่นอนแห่ง ความหมาย และความไม่แน่นอนแห่งความหมายนี้เองที่กำลังทำให้ ผู้ชมต้องตีความ สังคมแห่งการตีความคือสังคมที่ตอบโต้ มีปฏิกิริยา รู้จักคิด คือ คิดตาม คิดต่อ และคิดแย้ง

ศิลปินจะทำหน้าที่ของเขาได้ดี - มิใช่ในฐานะ ผู้สั่งสอนหรือศาสดา - ก็ต่อเมื่อเขาสามารถกระตุ้นให้ ผู้อื่นคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คิดเชิงวิจารณ์ ในแง่นี้ สมบูรณ์ หอมเทียนทอง รับใช้มหาชนได้อย่างดียิ่ง

เจตนา นาควัชร

กรุงเทพฯ 16 ธันวาคม 2555

(แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของผู้เขียนเอง)

TRANSCENDING THE BONDS OF TIME AND PLACE RAJ LOESUANG AND THE SCHOOLBOY SOMBOON HORMTIENTONG

The exhibition Raj Loesuang and the Schoolboy Somboon Hormtientong comprises works that vary considerably in their accessibility. From childlike simplicity that speaks to you directly, to complexity and high abstraction that call for interpretative capacity on the part of the viewers, the substantive and stylistic range is wide indeed. It is the latter case that necessitates a little methodological exposition. I have, on other occasions, pleaded for a hermeneutic freedom for the public, as it has of late become fashionable for the curator or the artist to indulge in explaining at great length the work being exhibited. If a work of visual art requires that much elucidation, this means that it fails to communicate. It is debatable as to whether this fault originates with the artist or the public. Coming from literary studies, I have recognized the danger known as "the intentional fallacy", for it has been proven now and again that the intention of the originator of a work of art does not find its full expression in the work itself. In other words, the intention of the artist with regard to the meaning of the work and the meaning emanating at the receiving end cannot be expressed via a simple equation. Can we amend the old saying, "Beauty is in the eye of the beholder", into "Meaning is in the eye of the beholder"? Since the late 20th century, scholars and critics have been paying great attention to the "aesthetics of reception", and it can be further noticed that great artists merely suggest a meaning or meanings, and encourage or provoke the public to interpret their works with absolute freedom. Of course, it cannot be denied that what determines the reception of the message depends on the experience, the sensitivity, and the perspicacity of the individual viewers. Yet it is here that the arts can contribute towards creating or strengthening "a hermeneutic society" (the expression hailing from the Indian scholar, Professor Anil

Bhatti, of Jawaharlal Nehru University). A society peopled by those who interpret is a society of those who think.

Somboon Hormtientong's works more than adequately fulfill the function of inducing his public to interpret, that is, to think. (He even refrains from entitling most of his works.)

The way the present exhibition is structured is worthy of special attention. It starts off by exhibiting the works of the schoolboy, Somboon, along with those of the comics artist, Raj Loesuang, who inspired the boy to emulate him. The exhibition ends with a "Raj Loesuang Renaissance", namely newly created works by the septuagenarian who responded to the invitation by the now mature Somboon Hormtientong to stage a come-back, a process that took him as long as three years. But as visitors can judge for themselves, an absence of half a century has not disabled Raj Loesuang as an artist. Somboon, for his part, opts not to return to his youthful medium of comics art: since that time, he has travelled far and wide in physical, artistic, intellectual, and spiritual terms. But this is not to belittle comics art. What has later distinguished Somboon's works perhaps owes something to this apprenticeship: the care for details, the emphasis on drawing, mobility, and vibrancy.

The framing of the exhibition by Raj Loesuang's works is not just an acknowledgement of a debt of gratitude. Viewed in the context of Somboon's entire corpus of works, the dialogue with Raj Loesuang at two specific points – which represents an engagement and mutual artistic enrichment of two strong personalities – appears, in my opinion, almost like an extracurricular activity. Most of Somboon's art works, especially those in the intervening years, are neither time-specific nor place-specific. Somboon's works do not date, or will not date too easily. It seems as though they are striving to transcend the bonds of time and place. Spatial and temporal non-specificity in no way diminishes their communicative power and artistic value. Some of the works

were created during times of personal crisis, but they do not betray their autobiographical provenance. He has told friends of his adventurous trips through Thailand on a motorcycle, but the works created on the basis of these experiences do not reflect the specificity of those exciting escapades. Art can be experiential, but a distinguished artist must know how to transcend the limitations of these "raw" materials. Decades ago in the late 1960s, when the Thai Fine Arts Department was functioning as an "educational institution" of sorts, artists and scholars were invited to lecture or to take part in panel discussions on the arts on Friday afternoons at the National Library. I vividly remember a discussion on Abstract Art by Thailand's leading sculptor, Kien Yimsiri, who defined the term "to abstract" as "to sculpt" or "to extract" the essence out of something (the Thai word employed was "sakad"). I think that Somboon's works fit into this concept of abstraction very well, which is more than what most people understand as "Abstract Art." Having received formal training from a German art academy as a sculptor, he has "sculpted" an essence out of his experience and invested his work with it. In a way, his work becomes impersonal and communicates a universal message. These Olympian heights are fraught with danger and loneliness, and the artist yearns for more earth-bound associations. I must quote in this context a famous line from the poem "Moses" (Moïse) by the French Romantic poet, Alfred de Vigny: "Let me enjoy a sleep like normal human beings."

Hence those extracurricular activities mentioned above. The two contact points with Raj Loesuang situate Somboon here and now. "In the beginning is my end. [...] In the end is my beginning" (according to T.S. Eliot in *The Four Quartets*). The wheel has turned full circle. But the mature artist will not stop: he has found a new beginning after having touched base in his home country. The Raj Loesuang Renaissance is a phenomenon that requires serious analysis. The birth and rebirth of an artist is of a different kind from normal human undertakings. In the case of Raj Loesuang, the prompting from a former self-appointed pupil was propped

by a stupendous act of will, and not by a resuscitation of a residual, dormant technical ability. The philosophical and moral implications of this Renaissance are immense. And the analogy with Buddhist practice is irresistible: a monk can mount the pulpit only after somebody has asked him to preach (arathana)!

The main body of the exhibition lies between the two poles. A retrospective is an opportunity to get to know the artist, to gauge his development and to evaluate his work as a whole. What strikes me most is Somboon's versatility. He does not dwell too long with one mode, one form, one medium, or one style. He can either express himself simultaneously through various media or he can shift and change his styles in the course of time. But it is the legacy of his training as a sculptor that commands my attention. Henry Moore once said that the physical nature and form of his material does in some way condition his creative process. There is much humility in this remark. The materiality of things does count for a sculptor, and even the materiality of his tools counts, too. He does not treat his "raw" material as "crude" material, for it has an existence, an essence, and a character of its own. A sculptor cannot blot out the notion of form from his thinking. The attachment to form and the respect for the materiality of all things are his artistic credos.

Somboon Hormtientong goes even further. For him installation is, in some ways, an extension of his sculptural practice. The case in point was the installation consisting of temple pillars from Northern Thailand. We cannot very well speak of "raw" material, for his material was "ripe" already, that is to say, ripe with years. But more than that, it had ripened through its religious function; it came to him already vested with spiritual aura. Somboon opted not to beautify those pillars but, out of respect, to leave them as they were. Installation meant therefore to arrange, to put in order, or in contemporary parlance, to manage. The artist acted as a modest man whose role was to acquire the treasures of yore, theretofore dismantled and neglected, and to open up an opportunity for

the public to find its own spiritual message. His intervention was, in consonance with his modesty, kept to a minimum. But in this case, less is perhaps more.

As a sculptor may have to chisel away at a block of stone repeatedly, each stroke making progress over time towards the finished work, I cannot help feeling that Somboon works in an almost similar manner as a painter and a draughtsman. Some paintings appear from a distance as a bare plane of one colour, but upon closer scrutiny, one can see fine strokes or lines that must have been repeatedly made, finally producing very fine nuances. Texture is an important feature of these works. Details count in Somboon works – a legacy from his early comics art? Sometimes a space of plain colours is cut through by a single line, and it is this particular line that has to be examined closely. It is rough, and deliberately so. Vibrancy emanates from it, which gives life to the entire painting. He loves to work in series, varying each work only a little from the other, as though a departure from sheer repetition happens only reluctantly. Let us look at the word “*répétition*” in French, which means a musical rehearsal. And what function does such a repetition serve? The answer is simple: to achieve perfection. Somboon is a perfectionist.

Since we are faced in this instance with a retrospective, we can hardly avoid the question as to how Somboon has developed as an artist. One characteristic runs through his entire artistic creation: discipline. Even a most complex drawing exudes an unmistakable sense of discipline. We know that he loves to improvise, but those improvised strokes testify to an inner discipline. It is a discipline that is not an imposition from outside. It is internalized, it is part of him, it is part of his personality. His latest works are remarkable in that this discipline is far from being stressful; rather, it induces a sense of relaxation. When Somboon paints elephants and horses, it is so relaxing to look at those thick lines that mark the contours of the animals he is depicting. And what about the new series of bear dolls? They are so simple as to defy description. Maturity means making peace with the world;

all things are important to the artist, he does not overlook anything, he treats them as equals. He contemplates the world around him, he imbibes it all, and when he recreates it as a work of art, he invests it with a “noble simplicity and a serene greatness” (to invoke Winckelmann on the subject of ancient art). That is why Somboon rarely directly tackles weighty contemporary social and political issues (except for a mild admonition implied in the installation, “Departure”).

Does discipline reflect the “good education” he has received from various teachers, both Thai and Western? We cannot avoid the topic of Somboon’s relations to his teachers. As a boy of 15 he was fascinated by the comics produced by Raj Loesuang and began to draw his own, which were impressive enough to be accepted by a publisher. He never had the temerity to seek out his idol in person, and the teacher-pupil relationship was what we might today call “distance learning”. Without the master’s presence or face-to-face instruction, the pupil often had to find his own way to solve certain problems. In this sense, self-education or self-learning was an integral part of Somboon’s artistic initiation from the very beginning. This mode of learning is rarely emphasized in the Thai concept of education (although the element of self-learning and self-discovery is never denied, and at a certain stage of development, it is even encouraged).

Let us consider Sripraj’s final words (as the legend would have it) before he was executed by the Governor of Nakhon Srithammarat: “I am one schooled by great masters”. (My translation is deliberately very loose.) Even a contemporary artist like the internationally acclaimed dancer Pichet Klunchun started off his international career with a work that was a celebration of his master, entitled “I Am a Demon”, although he was accused by traditionalist colleagues as a despicable rebel who set out to destroy our age-old national art. But we cannot very well generalize. Our great poet Angkarn Kalayanaphong did not owe a debt to any particular master, but the entire corpus of Thai poetry, classical and modern, was the master who empowered him to “read the

world" like a library (as expressed in his poem "Inscriptions from the Past").

Somboon too, in a like manner, has learned to read the world with his own eyes and may have had an edge over his Thai contemporaries as a result of his formal education and his extended sojourn for over two decades in Germany. Although it is not possible in this exhibition to show the work of one of his Thai masters, Chang Sae Tang, it should be noted that Somboon did go through the school of Chang, whose extreme rigor was perhaps a little too onerous for the young man during the years prior to his departure for Germany. The discipline coming from that benign "Oriental despot" was internalized and transcended by Somboon. Around the same time, Somboon attended the Pohchang College of Arts and Crafts, the academic curriculum of which he found tedious. Nevertheless, he doubtless acquired certain skills from those masters. Somboon subsequently enjoyed his years at the Munich Academy of Fine Arts, because his professor allowed him much freedom to discover his own way forward. Whatever may or may not have been the influence of such teachers, the results of their initiation coupled with Somboon's own autodidactic bent are marked by discipline – or rather self-discipline – which I would go so far as to describe as "classical sobriety". At a certain level, this discipline may be the fruit of deep concentration, but it is not easy to say to what extent this is akin to the Buddhist concept of "samadhi". Suffice it to say that face to face with some of Somboon's works, one could sense a spiritual message of some kind. Not that Somboon does not know lighter moments: his latest works bear ample testimony to this other side of his artistic personality. While taking in the exhibition, one might be tempted to exclaim, "Why don't you get mad sometimes, Somboon?" The answer might not be too difficult to find: "But I am one schooled by masters, including myself!" Sripraj has entered the twenty-first century, fully updated.

When all is said and done, Somboon's education is of a singular kind. It could perhaps be described by Faust's

remark in Part I of Goethe's famous eponymous play: "What you have inherited from your forefathers, / Acquire it, such that you will possess it". Somboon has completed the three stages. He has inherited an artistic legacy from his various teachers, a legacy that he has turned into a personal acquisition, in the sense that he has had to wrestle hard with this inheritance in order to, as it were, master the masters. Somboon, of his own accord, has added a fourth step: the passage from acquiring to possessing paradoxically leads to that of dispossessing, namely freeing oneself from what has been given in order to achieve self-discovery. A true artist may start from receiving, acquiring, possessing, but his final destination is that of giving. (Martin Heidegger, in connection with the poet Friedrich Hölderlin, uses the German term "stiften" which can also mean "to donate" or "to endow".)

Raj Loesuang and the Schoolboy Somboon Hormtientong might in a way substantiate the perennial message from the English Romantic poet, William Wordsworth, that "The child is father of the man", with the child having "fathered" both Raj Loesuang who is experiencing his own "Renaissance" and Somboon Hormtientong who has gone so far as to free himself from the bondage of place and time.

This exposition might not correspond exactly to what the artist may have had in mind, for the works themselves, as most works in the visual arts, speak in a language of indeterminacy. But it is this very indeterminacy that engages you in a hermeneutic act. A hermeneutic society is one that responds, reacts, thinks – thinks along, thinks further, and thinks even in the opposite direction.

An artist has already done well, not necessarily as a teacher or as a prophet, if he can function as an instigator of thinking, especially critical thinking. In this respect, Somboon Hormtientong is serving his public profoundly.

Chetana Nagavajara
Bangkok, 16 December 2012

ราช เลอสรวง
Raj Loesuang, 1966

จากวันวาน...ถึงวันนี้

เกือบ 40 ปีล่วงมาแล้ว...วันที่ผมตัดสินใจวางพู่กันวาดการ์ตูนนิยายภาพที่ทำเป็นอาชีพมานานตั้งแต่เรียนโรงเรียนเพาะช่าง เรียนจบแล้วก็เป็นนักเขียนการ์ตูนอาชีพโดยไม่หันเหไปทำอื่นใด กระทั่งถึงวันตัดสินใจในวันนั้น...

นานและนาน โดยไม่หวนกลับไปจับพู่กันวาดการ์ตูนอีก กระทั่งวัยสังขารล่วงเข้าสู่ปลายทางของชีวิต ช่วงหนึ่งของอดีตย้อนกลับมาให้รำลึกและสัมผัสความซบเซาขณะนั่งอยู่ตรงโต๊ะเขียนการ์ตูน ลองจับพู่กันด้วยมือที่แข็งกระด้าง แต่มันไม่ยอมทำตามสมองสั่งเอาเสียเลย กระทั่งพบกับ โอเม รัชเวทย์ (นักเขียนการ์ตูนคลื่นลูกใหม่ฝีมือเยี่ยม) จึงปรารภเรื่องนี้ให้เขาฟัง อีกไม่กี่วันต่อมา โอเมชวนพู่กันและหมึกดำเขียนการ์ตูนมาให้มากมาย พร้อมกับให้ความฝัน ให้ความหวังครั้งสุดท้ายแก่อดีตนักเขียนการ์ตูนวัยชรา

เป็นวันวานอันยาวนาน...ที่ผมเริ่มต้นทำความคุ้นเคยกับพู่กัน และทบทวนหวนกลับสู่ความหลังเมื่อครั้งยังเป็นนักเขียนการ์ตูนอาชีพ...

8 เดือนผ่านไป...จนถึงวันหนึ่ง...มีโอกาสรู้จักกับสมบุรณ์ หอมเทียนทอง จิตรกรผู้หยั่งถึงความงามล้ำลึกในนามธรรม เราพูดคุยกันหลายต่อหลายเรื่อง และหนึ่งในหลายเรื่องนั้นคือวัยเด็กที่แตกต่างกันในหลายบริบท แต่มีความเหมือนกันในบางเรื่อง และบางเรื่องที่ว่านี้ คือ “การ์ตูน” ซึ่งเป็นจุดเล็กๆ...เป็นจุดกระทบที่

ทำให้เขาปรารถนาแสวงหาความมั่งคั่งในโลกศิลปะอันมหึมาอย่างรุนแรง

วันวาน...ของสมบุรณ์ หอมเทียนทอง คือ ห้วงเวลาแห่งการแสวงหาซึ่งจะในความมั่งคั่งของโลกศิลปะ...ในดินแดนที่ห่างไกลแผ่นดินมาตุภูมินานเกือบ 30 ปี

ตราบนานถึงวันนั้น...วันที่ผมพบกับ สมบุรณ์ หอมเทียนทอง เขาบอกว่า “คุณกับผมช่วยกันทำให้วันหนึ่งในวัยเด็กกลับมาใหม่อีกครั้งดีไหม?...”

อีกเกือบ 3 ปีต่อมา คือ วันนี้...วันที่ผมนำเอาพระเอกในการ์ตูนชุดที่รักที่สุดผู้มีนามว่า “สิงห์ดำ” มาปรากฏบนแผ่นกระดาษ และสมบุรณ์ หอมเทียนทอง นำ “งาน” บนผืนผ้าใบมาปรากฏความงามอันเป็นสัจจะ

วันนี้...เราได้แต่หวังว่า อาจมีเด็กมากกว่าหนึ่งคนเกิดจุดกระทบต่อ “นามธรรม” และ “รูปธรรม” ที่ปรากฏ แล้วกลายเป็นพลังผลักดันให้เกิดการแสวงหาความมั่งคั่งในโลกแห่งศิลปะที่ไร้ขอบเขต เพื่อที่จะมี...วันวาน...และวันนี้...เช่นเดียวกัน

ราช เลอสรวง
6 มกราคม 2556

ด.ช.สมบุญ หอมเทียนทอง
The boy Somboon Hormtientong, 1966

“ราช เลอสรวง หนึ่งในต้นแบบวัยเด็กของผม”

เมื่อเกือบ 3 ปีที่แล้ว ต้นฉบับร่างการ์ตูนของคุณราช เลอสรวง แผ่นหนึ่งอยู่ในมือและสายตาของผม ความรู้สึกแรกที่ผม รู้สึกนี่คือผลงานของนักเขียนการ์ตูนในสมัยที่เราเป็นเด็ก และชอบ การเขียนของเขา ขณะนี้ผมได้มีโอกาสจับต้องต้นฉบับแทนเด็กชาย สมบูรณ์ หอมเทียนทอง ในอดีต ทำให้ความทรงจำในวัยเด็กหวน คืนมาอีกครั้ง ขณะที่ผมยังอยู่ในวัยเติบโต ผมชอบเขียนการ์ตูน และใฝ่ฝันว่าสักวันหนึ่งจะมีโอกาสเห็นการ์ตูนที่ตนเองเขียนได้รับการ พิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มเหมือนเขา ผมใช้ความพยายามฝึกหัด เขียนด้วยความรักมาโดยตลอดหลายปีด้วยตนเองในยามว่างจาก การเล่น, การเรียนที่โรงเรียน จากที่วาดเขียนยังไม่สู้ดีนัก ก็มีการ พัฒนาการขึ้นมาโดยลำดับ เมื่อเติบโตขึ้นและความเข้าใจที่มากขึ้น ก็เขียนดีขึ้นเรื่อยๆ ในที่สุดความใฝ่ฝันว่าการ์ตูนที่ตนเอง เขียนจะได้รับการพิมพ์เป็นเล่มก็เป็นจริง ขณะอายุได้ 16 ปี รู้สึก ดีใจมาก เมื่อสำนักพิมพ์หนึ่งซื้อต้นฉบับการ์ตูนที่ผมเขียนเสร็จไป แม้ว่าจะได้ค่าตอบแทนการเขียนน้อยมาก แต่ก็ดีใจที่เขารับพิมพ์ให้ งานเขียนการ์ตูนของผมได้รับการพิมพ์ขึ้นมาก็คงประมาณ 10-15 เล่ม? ไม่รู้จำนวนแน่นอนเพราะทุกอย่างได้สูญหายไปตามกาลเวลา ที่ขาดการดูแลรักษา แต่ก็ยังโชคดีที่ยังหลงเหลือฉบับพิมพ์เล่มแรก อยู่ 1 เล่ม เป็นหลักฐานในสิ่งที่กล่าวมา

ขณะที่ดูงานการ์ตูนต้นฉบับของคุณราชที่ได้รับความ กรุณามอบให้ผมมา 1 แผ่น เมื่อได้เอ่ยคำขอจากการที่ได้มีโอกาส พบกันครั้งหนึ่ง ซึ่งก็เป็นครั้งแรกที่ผมได้พบกับนักเขียนการ์ตูนใน วัยเด็กที่ผมชื่นชอบ และได้เห็นความสามารถในการเขียนการ์ตูน ของคุณราชยังดำรงอยู่ก็รู้สึกว่ น่าจะเป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ความ สามารถของบุคคลผู้นี้จะสูญหายไปตามกาลเวลาในภายภาคหน้า ในช่วงเวลานั้นก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า น่าจะชวนคุณราชกลับมา เขียนการ์ตูนของเขาอีกครั้ง โดยที่ผมจะทำงานผลงานหนึ่งออก มาร่วมกับเขา ผลงานที่จะทำร่วมกับเขานั้นคืออะไร ดูเป็นโจทย์ที่ ทำทายความคิดของตนขณะนั้น

เมื่อความคิดที่คิดไว้ได้รับการกลั่นกรองโดยรอบคอบ แล้วก็ชวนคุณราชให้กลับมาเขียนการ์ตูนอีกครั้ง และต้องการให้

คุณราชเขียนการ์ตูนของเขาในชุดเรื่อง “สิงห์ดำ” ที่ในวัยเด็กของ ผมชื่นชอบมาก

เมื่อผมเล่าเจตนาของผมให้คุณราชได้รับรู้ถึงการร่วมมือ กันที่จะสร้างผลงานขึ้นมาชุดหนึ่ง ก็ได้รับการตอบรับจากคุณราช ว่าจะลองเขียนขึ้นมาใหม่ดู เกือบจะ 3 ปีแล้วที่ทุกครั้งที่ผมเดิน ทางเข้ากรุงเทพฯ จะมีโอกาสพบคุณราชเกือบทุกครั้งเพื่อทานข้าว พูดคุยและดูผลงานการ์ตูนชุด “สิงห์ดำ” ที่คุณราชเขียนขึ้นมาใหม่ อย่างต่อเนื่องได้กำหนดให้คุณราชเขียน 120 ผลงาน (แผ่น) ส่วน ผลงานของผมก็จะมีจำนวนเท่ากัน และขนาดของตัวงานก็เท่ากัน ใช้วัสดุทำงานเหมือนกัน คือ หมึกดำที่ใช้สำหรับการวาดการ์ตูน จำนวนหน้าการ์ตูนของคุณราชเพิ่มพูนขึ้นตามเวลาและปีที่กล่าว มา ขณะนี้คุณราชเขียนเกือบจะครบ 120 ผลงานแล้ว และเวลาที่ ใช้ไปก็เกือบ 3 ปีที่ผมรอคอย สำหรับผลงานในส่วนของผมได้ทำ เสร็จไว้นานแล้ว ระหว่างการรอคอยผลงานของคุณราชก็ได้มอง หาสถานที่เพื่อที่จะจัดนิทรรศการที่มีผลงานชุดนี้ออกร่วมแสดง อยู่หลายสถานที่ ในที่สุดก็ได้สถานที่ที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดในขณะ นี้ คือ หอศิลป์วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ผลงานชุดนี้ต้องการ เพียงจัดนิทรรศการเพื่อให้ผู้ชมเข้าถึงมากที่สุด มิได้มุ่งไปที่การ พาณิชย์ของผลงาน

ผลงานชุดนี้ คงจะทำหน้าที่เล่าเรื่องของกาลเวลา และ การพัฒนาเปลี่ยนแปลง กระบวนทางความคิด ความเป็นมนุษย์ ที่ทุกคนมีหนทางของตนเองที่ต้องการไป และโอกาสนั้นก็มิอยู่ เสมอ ถ้าเป้าหมายนั้นมิได้ถูกล้มเลิกลงเสียกลางทาง หวังเป็น อย่างมากว่าผู้ชมนิทรรศการจะสามารถรับสารที่เราต้องการสื่อ ให้รับรู้ร่วมกันได้ สิ่งที่เกิดขึ้นกับผลงานชุดนี้ก็เป็นประสบการณ์ หนึ่ง และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานหนึ่งของผมด้วยในส่วน ลึกของความรู้สึก ผมรู้สึกว่า ราช เลอสรวง จะไม่สูญหายไปตาม กาลและเวลาแล้วครับ

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง

1 ม.ค. 2556

From in the past...to today

Almost 40 years ago ...I had decided to quit drawing novel cartoon which have been an occupation since studying at Poh Chang Academy of Arts. After I had graduated, I was only professional cartoonist until I had decided to do that day...

For a long time, I had not been back to draw cartoon until the old age to destination of life. Once time in the past was back to recalling and feeling with happiness while I was sitting on chair to draw cartoon. And I tried out to handle indelicate paintbrush with my hand but it didn't do following the brain's order. Until I met Oom Ratchaveth, new cartoonist with excellent skill, so I talked this one to him. And the another day, he took many paintbrushes and black ink for drawing cartoon together with giving the dream, the last hope to the old cartoonist.

For a long time in the past, I had begun to be familiar with paintbrush and reviewed to turn back memory as the professional cartoonist.

Eight month ago, until one day... I have a chance to know Somboon Hormtientong, the artist who fathoms the beauty of abstract. We discuss together in several stories and one of

several as the childhood that is different in several contexts but it has the same in some part, that is cartoon which is the small point as the effect to show his wishes in the art world severely.

In the past of Somboon Hormtientong was in the time of searching for the great truth in beauty of art world in the region where is far away from motherland more 30 years. And that day, I had met Somboon Hormtientong, he told me that " We should help to make the time of childhood turning back again, shouldn't we?"

Almost 3 years ago, and today I take the hero in beloved cartoon, called name "Singhadam" to show on paper and Somboon Hormtientong takes "art working" on canvas to show the beautiful of great truth.

Today we hope that, there are one more children getting impact point to "abstract" and "concrete" which appeared as the impetus to search for beauty in the world of art unlimited. For the past and today exactly.

Raj Loesuang
6 January 2013

“Raj Loesuang is the one of original style for me”

Almost 3 years ago, a piece of cartoon manuscript of Khun Raj Loesuang was in my hand and eyesight. The first feeling that I felt, this is art working of cartoonist in my childhood period and liked his drawing. Now I have a chance to touch the origin instead the boy Somboon Hormtientong in the past which make the memory of childhood turning back again while I am being in adult. I like to draw cartoon and yearn that someday, I will have a chance to see cartoon which I myself draw to be published as a book like him. I have attempted to draw by loving one for several years in free time by myself during studied at school. From my drawing is not so good but I have developed continuously after I grew up and more understood, finally the yearn that I myself draw and being published as a book to become true while I was 16 years old. I was glad when a publishing house bought my original cartoon although I got less compensation. My cartoons working were published about 10-15 books but I didn't know the certain amount because everything was disappear by the time. But it is fortunate that still remain the first published 1 book as the evidence that one said.

While I was looking to the original cartoon of Khun Raj which got to me a piece of paper. This is the first time that I met the cartoonist in my childhood time whom I loved him and saw his ability of drawing cartoon of Khun Raj. But it seems unfortunate for his ability to disappear in the future and think that I should invite Khun Raj to come back drawing his cartoon again which I will draw a new cartoon to join with him. What is the cartoon drawing to join with him? It looks like the problem which challenges own idea at the moment.

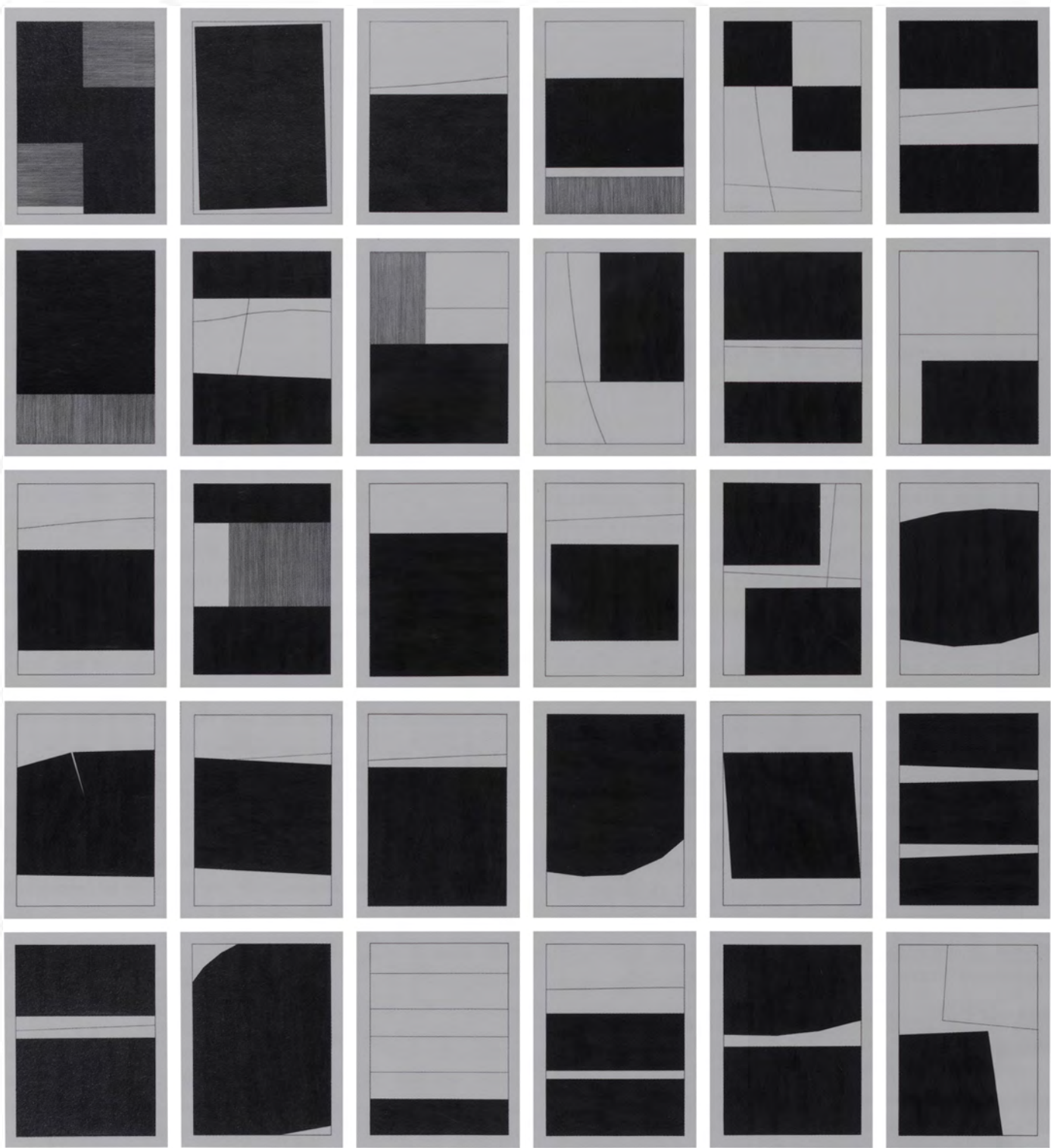
When the idea was screened carefully, I invited Khun Raj to draw cartoon again and wanted him to draw his cartoon in the story of “Singhadam” in my childhood time that I loved more.

When I told my intention to Khun Raj to create a new working together which he accepted to try out again. Almost 3 years ago in every time when I went to Bangkok and had a chance to meet Khun Raj for dining and saw cartoon “Singhadam” that Khun Raj always re-made to draw it continuously with 120 pieces of paper and some of me were equal amount and size as him. I used black ink like him for drawing cartoon and said that the amount of cartoon's pages of Khun Raj were increase following to the time and year. At this time, Khun Raj has drawn cartoons working almost 120 pieces for 3 years which I waited for. And my new cartoon working has already drawn between waiting for cartoon working of Khun Raj, I looked for a place where exhibited to show this working in every places. Finally, I got a place where was the most appropriate in this time, is that Bangkok Art and Culture Center. This working wants to show in exhibition only for visitors the most which do not aim to commerce certainly.

This working may be told of the time and changing of development, the process of idea, like as the human that everyone has the own way and that occasion always gets positive point if the target is not canceled during the way.

Hope that the people who visit the exhibition able to be aware for this project. However, this is an experience of working and the another process of creative working in my feeling. I feel that Raj Loesuang will not disappear following to the time certainly.

Somboon Hormteintong
1 January 2013

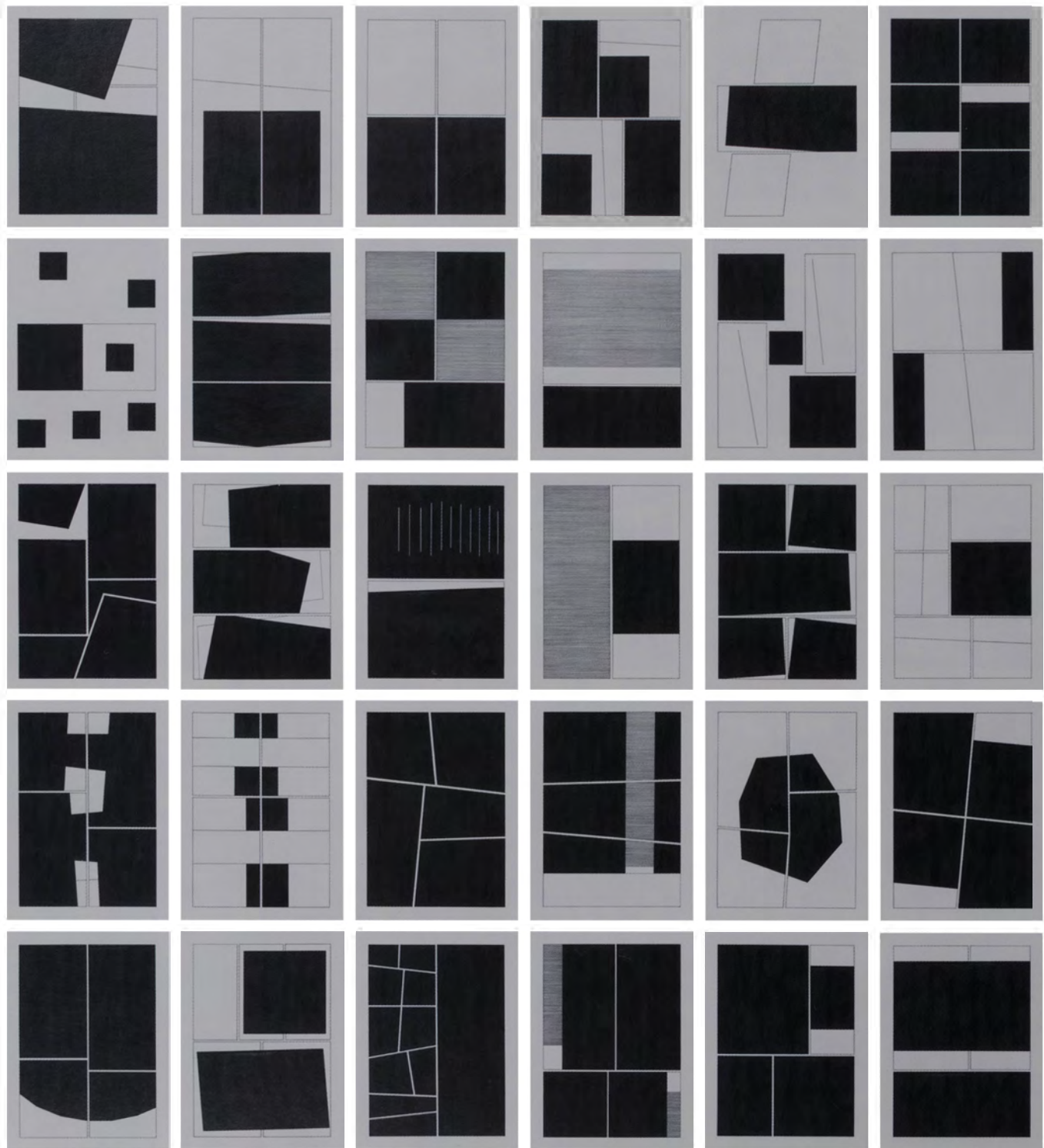

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 285 x 280 cm.

ราช เลอสรวง

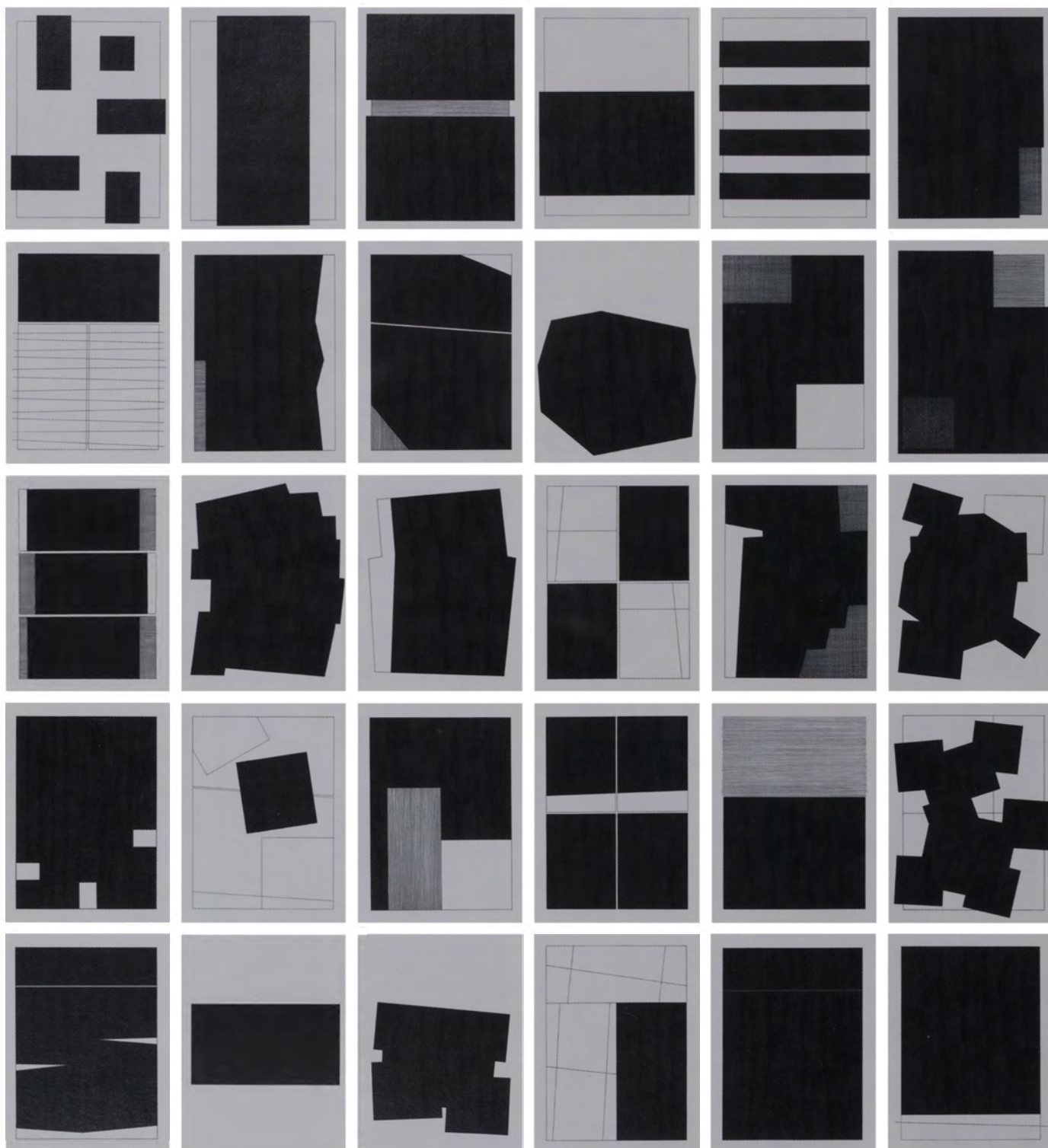
Raj Loesuang, 2009-2013
Ink on paper, 285 x 280 cm.

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 285 x 280 cm.

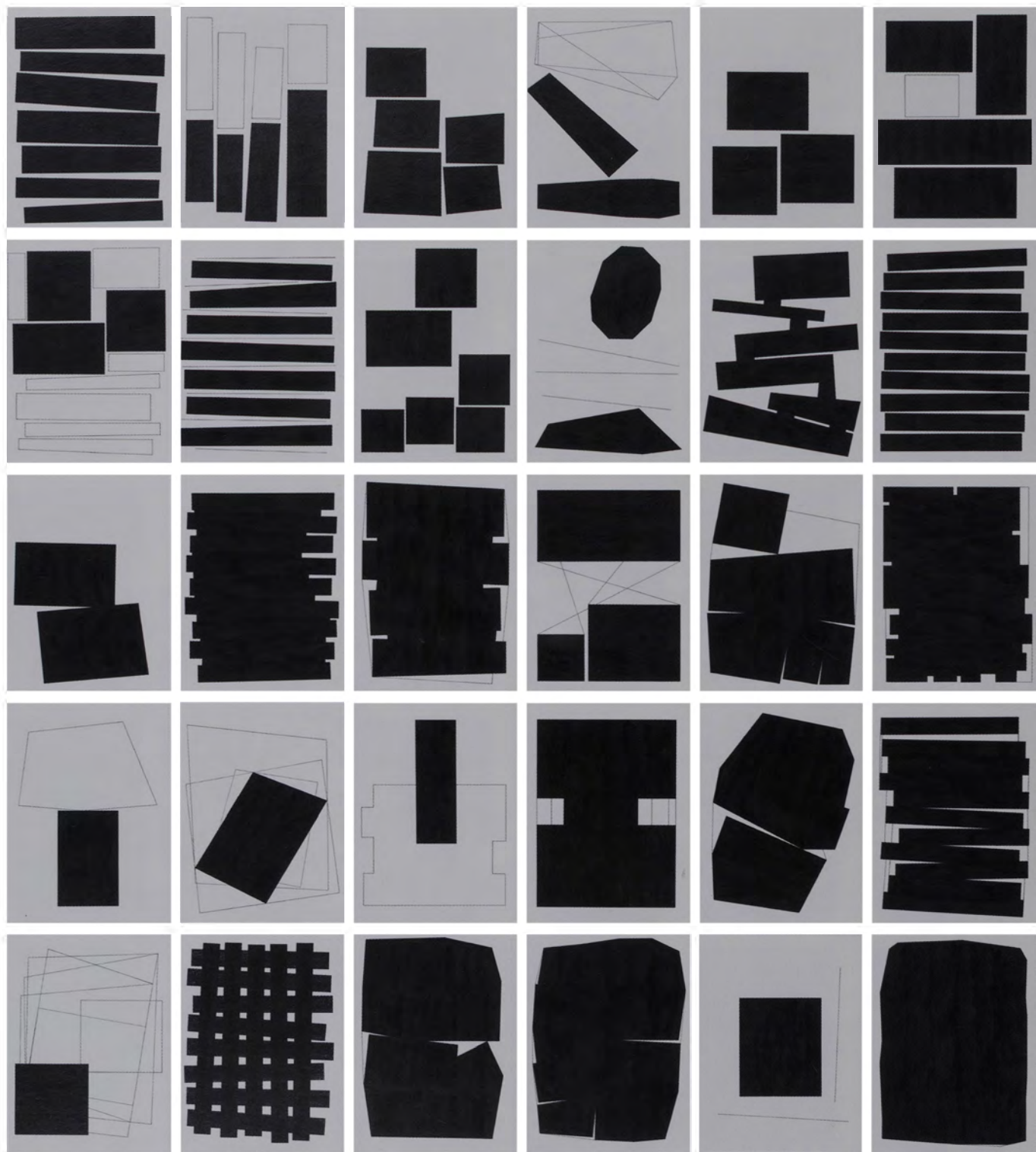
ราช เลอสรวง
Raj Loesuang, 2009 - 2013
Ink on paper, 285 x 280 cm.

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 285 x 280 cm.

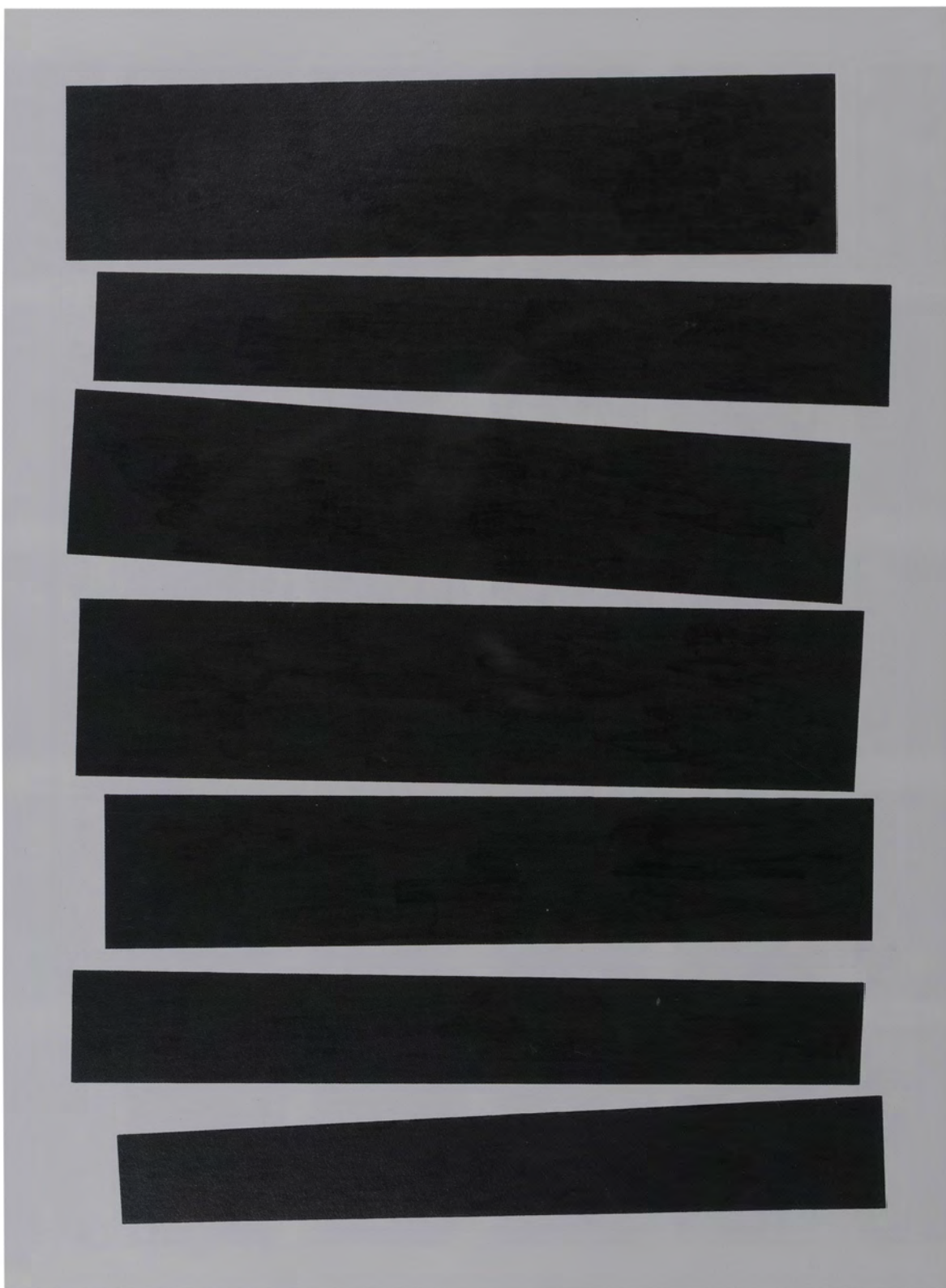
ราช เลอสรวง
Raj Loesuang, 2009-2013
Ink on paper, 285 x 280 cm.

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 285 x 280 cm.

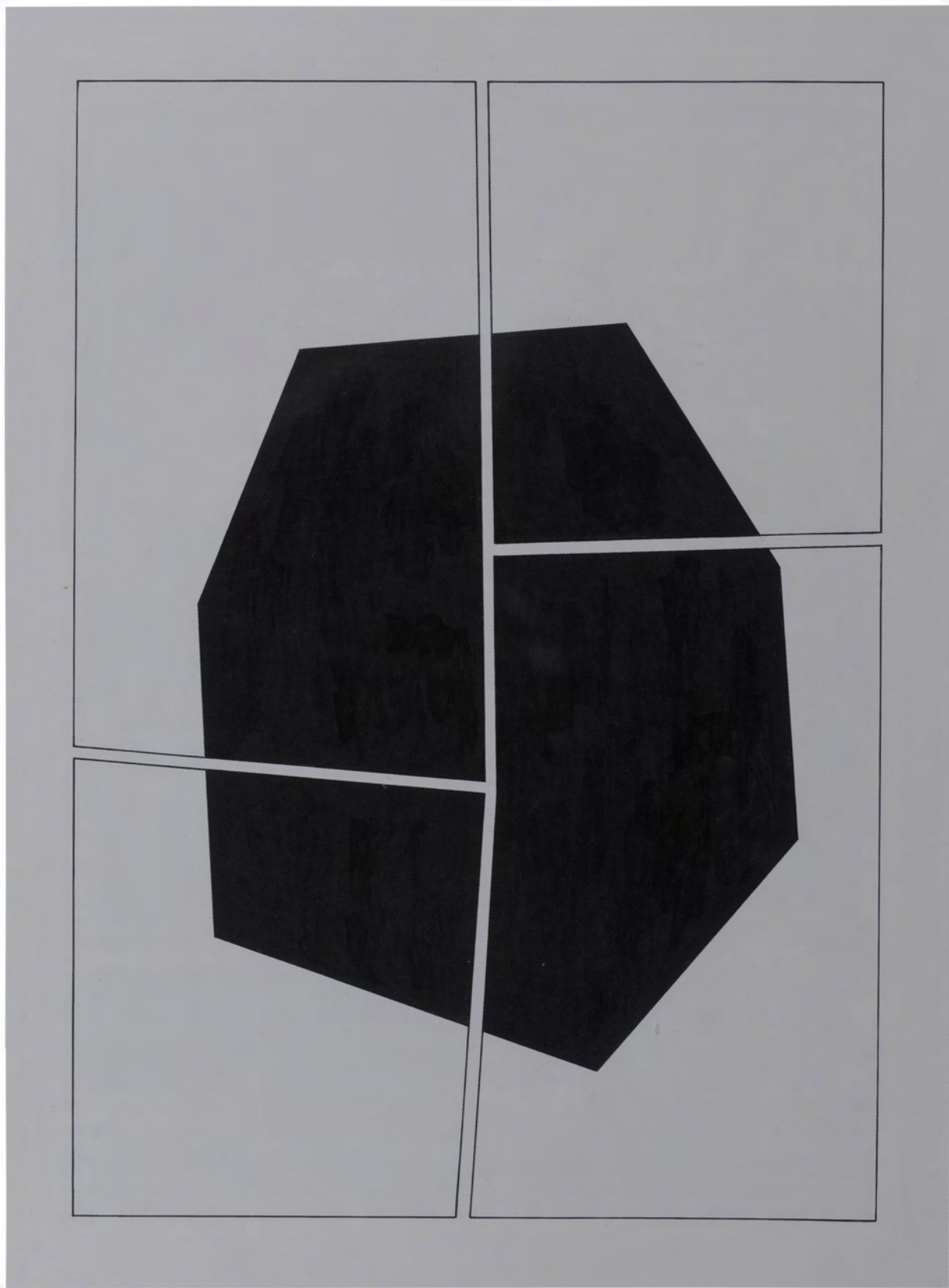

ราช เลอสรวง
 Raj Loesuang, 2009-2013
 Ink on paper, 285 x 280 cm.

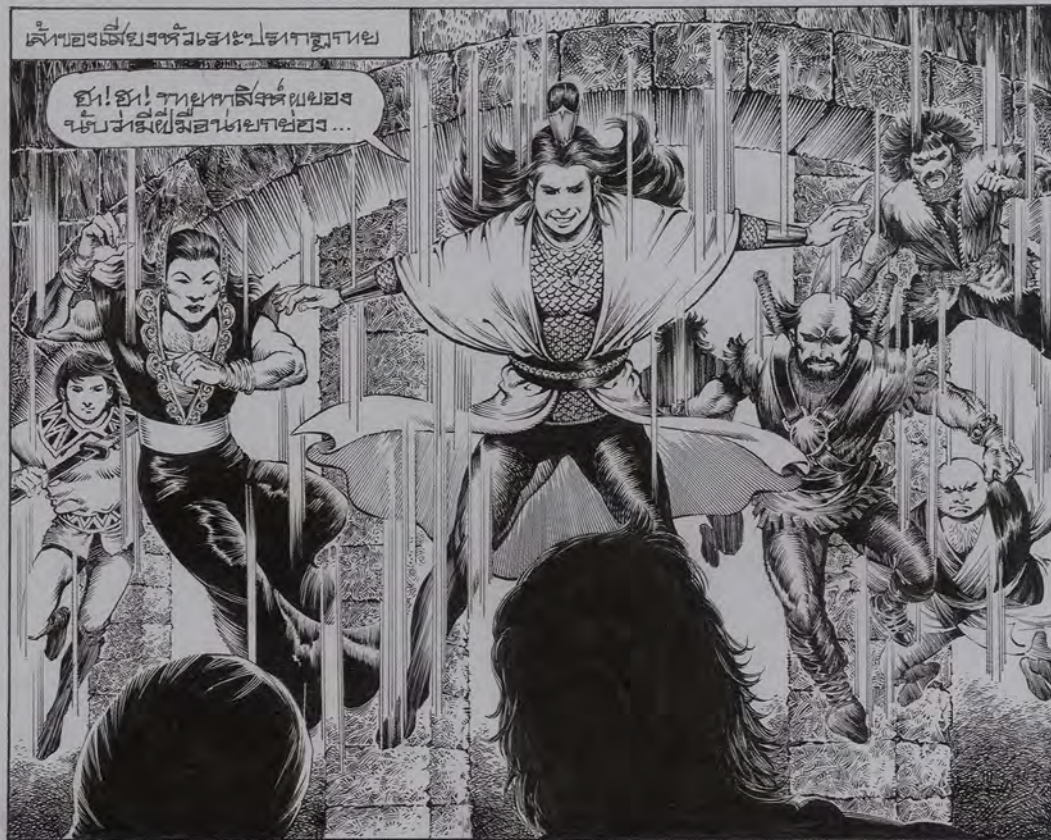

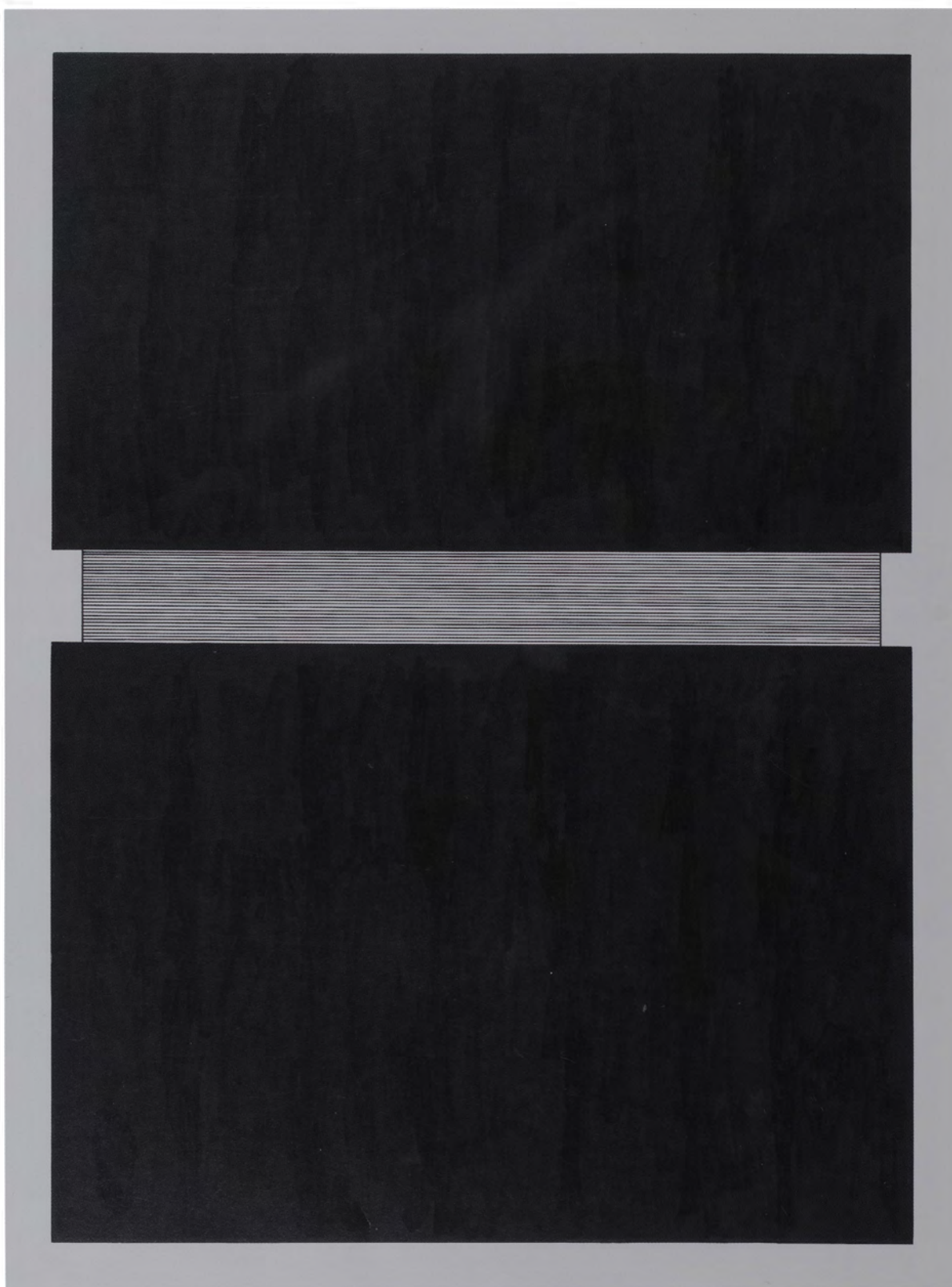
สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 30 x 40 cm.

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 30 x 40 cm.

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong, 2009
Ink on paper, 30 x 40 cm.

ปรากฏการณ์ เวลา ความคิด ผลผลิตทางศิลปะร่วมสมัย

สมัยเด็กๆ เรามักโดนคุณแม่ดัดนิสัยเป็นเสียงลอยมาเข้าหู “ไปหยิบหนังสือเรียนมาอ่านบ้าง วันๆ เอาแต่อ่านหนังสือการ์ตูน” หรือกิจกรรมยามว่างของเด็กๆ คือการวาดรูปเล่นไม่เป็นชิ้นเป็นอัน และก็จะถูกคำบางคำลอยเข้าหูว่า “เลิกวาดรูปเล่นได้แล้วไปหยิบหนังสือเรียนมาอ่าน!!!!”

การ์ตูน หนังสือเล่มแรกของมนุษย์ ผมไม่มั่นใจมากนักว่าจะกล่าวให้เห็นภาพรวมแบบนี้ได้หรือไม่เพราะปัจจุบันเราให้ความสำคัญกับชีวิตที่เกิดใหม่ บางแนวคิดถึงขั้นอยากให้ลูกมีพัฒนาการตั้งแต่การปฏิสนธิ (ว่ากันถึงขนาดนั้น) ผมคิดว่าเราสนใจในประเด็นที่คล้ายกัน อาจจะถึงขั้นสับสนเหมือนกัน คือการจะพัฒนาคนได้อย่างไร โดยเฉพาะหากเราจะเริ่มกันที่ต้นทางคือเด็กและเยาวชน หนังสืออันเป็นสื่อในการสร้างประสบการณ์ ให้ข้อมูลที่ง่ายที่สุดเมื่อนึกถึงวัยเด็ก การได้อ่านสมุดภาพ สนใจดูรูปภาพที่มีลายเส้นและสีสันสวยงาม น่าจะเป็นการเปิดประสบการณ์ที่ดีให้กับชีวิตวันเยาว์ จากการ์ตูนที่เป็นหนังสือเล่มแรกๆ ของเรา กลายมาเป็นภาพยนตร์การ์ตูนจนถึงสื่ออื่นๆ ที่มักจะครองใจเรา ไม่ว่าจะเป็นทำอะไรก็จะฝึกฝนกับการ์ตูน จนกระทั่งถูกจำกัดการเข้าถึงด้วยวิธีการต่างๆ จะด้วยเหตุใดๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ภาพลักษณ์การ์ตูนในสังคมได้ถูกแปรความในทางลบ และเป็นเครื่องชักนำให้เกิดพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่ไม่พึงประสงค์เสียส่วนใหญ่ เราจึงขอทำความเข้าใจ เรื่องราวและเนื้อแท้ที่มาจากความหมายและรูปแบบต่างๆ ของการ์ตูนคืออะไร

ความหมายของการ์ตูน

การ์ตูน หมายถึง ภาพจำลอง เป็นสิ่งจำลองของบุคคล ทำให้คนเข้าใจถึงความคิด เข้าใจเรื่องราวต่างๆ เขียนเพื่อเน้นลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งบอกหรือเล่าเรื่องราวได้อย่างรวดเร็ว

การ์ตูนมาจากภาษาลาติน Charta ซึ่งหมายถึงผ้าใบ เพราะสมัยนั้นการ์ตูน หมายถึง การวาดภาพลงบนผืนผ้าใบขนาดใหญ่ วาดบนผ้า幔หรือเขียนลงดลลาย หรือภาพลงบนกระจกและโมเสค

การ์ตูน ในภาษาไทยนั้นใช้แทนคำและความหมายจากภาษาอังกฤษ 2 คำ คือ Cartoon และ Comic ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ว่า

Cartoon หมายถึง รูปวาดบนกระดาษแข็ง อาจเป็นรูปวาดที่เป็นภาพล้อเลียนทางการเมืองหรือตลกขบขัน วาดอยู่บนกรอบและแสดงเหตุการณ์ที่เข้าใจได้อย่างชัดเจน และมีคำบรรยายสั้นๆ

Comic หมายถึง รูปภาพการเล่าเรื่องราวต่างๆ โดยลำดับภาพ การคงรักษาบุคลิกภาพต่างๆ ไว้ในภาพลำดับต่างๆ กัน และการรวบรวมบทสนทนา หรือคำบรรยายไว้ภายในภาพ

จะเห็นได้ว่าการ์ตูนนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของสื่อที่อาจจะพุ่งตรงไปที่ความรู้สึกอันส่งผลต่อพฤติกรรมและแนวคิดหลักของเด็กๆ นอกจากนั้นงานวิจัยของ วรัชญ์ วาณิชวัฒนากุล (การสื่อสารความหมายในการ์ตูนไทยพันธุ์ใหม่) ยังกล่าวว่า การ์ตูนสายพันธุ์ไทยนั้นพบหลักฐานเป็นภาพเขียนที่แฝงในจิตรกรรมของศิลปินนาม “ขรัวอินโข่ง” ที่มักจะสอดแทรกภาพล้อเลียนแบบอารมณ์ขันไว้ในผลงานเสมอและพัฒนาศิลปะการสำคัญคือในสมัยรัชกาลที่ 6 โปรดให้มีการวาดภาพล้อเลียนอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งเป็นการ์ตูนเรื่องยาวที่บางครั้งได้รับอิทธิพลเรื่องราวจากต่างประเทศ กระทั่งถึงยุคก่อนการ์ตูนญี่ปุ่นเข้ามามีอิทธิพล คือยุคที่การ์ตูนเป็นภาพเขียนที่มีลักษณะสมจริง เนื้อเรื่องเป็นผืนใหญ่ไม่เหมาะสำหรับเด็กเล็ก ซึ่งคือยุคที่มี “สิงห์ดำ” โดยคุณราช เลอสรวงปรากฏอยู่ในยุทธจักรด้วย

“ราช เลอสรวง และ ด.ช.สมบุรณ์ หอมเทียนทอง” คือนิทรรศการที่รวมเอาการ์ตูนและศิลปะร่วมสมัยเข้าไว้ด้วยกัน โดย คุณราช เลอสรวง และคุณสมบุรณ์ หอมเทียนทอง เป็นการร่วมงานกันของสองศิลปินต่างวัย ต่างวาระ ที่ในอดีตเคยมีผลงานร่วมกันทางด้านความคิดและความรู้สึก เพราะความประทับใจแรกของเด็กชายสมบุรณ์ต่อการ์ตูนเล่มละ 5 บาทของราช เลอสรวงในเรื่อง สิงห์ดำ พระเอกในละครดังกล่าวมีอิทธิพลทำให้เด็กชายสมบุรณ์ลงมือวาดรูปและพัฒนาผืนเรื่องสำเร็จส่งให้บรรณาธิการจนได้รับการตีพิมพ์เมื่อครั้งอดีต... ปัจจุบันสมบุรณ์ หอมเทียนทอง ศิลปินภาพเขียนที่ประสบความสำเร็จจากประเทศเยอรมัน ได้เดินทางกลับมาสร้างสรรค์ผลงานที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ระยะทาง ระยะเวลาของชีวิตที่ดำเนินผ่านไป เมื่อระยะห่างของวัยวัน คนสองคนได้เดินทางควบคู่กัน เมื่อคนหนึ่งเยาว์วัยไร้เดียงสา คนหนึ่งหยิบยื่นโอกาส แล้วก้าวกระโดดไปไกลกับศิลปะร่วมสมัย ปัจจุบันทั้งคู่ต่างอยู่ร่วมในวัยวนปรกติอย่างเข้าส้นยาสิ (อ้างอิงอาศรม 4 ข้อมูลจาก วิกิพีเดีย) หากแต่ผู้เยาว์ในวันวานยังกระตือรือร้นที่จะค้นหาตั้งคำถาม ก่อให้เกิดกระบวนการ--ผู้หนึ่งหยุดเดินแล้ว ผู้หนึ่งยังคงก้าวต่อ --ครั้งนี้นายสมบุรณ์ กลับเป็นผู้จุดประกายชีวิตทางศิลปะกลับคืนให้ ราช เลอสรวง จะขออนุญาตยกบางบทสนทนาที่เรียบง่ายเป็นตัวอย่าง

คุณยังเขียนการ์ตูนอยู่ไหม? ..ไม่เขียนแล้ว เลิกมานานแล้ว...ผมอยากให้คุณลองเขียนการ์ตูนเรื่อง สิงห์ดำ

อีกครั้ง ส่วนผมจะลองเขียนการ์ตูนในแบบของผมร่วมกัน เป็นไปได้ไหมครับ?

นิทรรศการครั้งนี้คือคำตอบ เราจึงได้เห็นกระบวนการ และมิติการสร้างผลงานร่วมสมัย ซึ่งล้วนมีผลพวงจากอดีตและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและก้าวหน้า ย้อนเวลากลับไปเมื่อสมัยเป็นเด็ก และปลูกเร้าความรู้สึกของนักเขียนการ์ตูนรุ่นใหญ่ที่ปัจจุบันเป็นเจ้าของผลงานที่เคยโด่งดังในอดีตมากมายให้กลับมามาร่วมกัน สร้างสรรค์ ค้นหา ความหมายและสร้างความประทับใจให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าและความหมายของการ์ตูน ตลอดจนศึกษาศาสตร์การ์ตูนอย่างง่าย ๆ เป็นเครื่องมือในการจดบันทึก เรียนรู้ และสร้างสรรค์ผลงานต่อไป ไม่เพียงแต่สิ่งที่ดีจะกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง หากแต่ผู้เขียนเรื่องเองกลับกระชุ่มกระชวยค้นหาความหมายของชีวิตด้วยเช่นกัน ซึ่งส่งผลให้ผลงาน “การ์ตูน” ในฉบับที่สมบูรณ์ ทำหายคุณราช ย้อนกลับมาทำหายตนเอง เมื่อคุณราชรับตกลงใจจะเขียนงานขึ้น จึงเป็นการ์ตูนในมิติของคนดูที่ถูกดึงเข้าไปอยู่ในสนามประลองปัญญา อาวุธคือรูปแบบผลงานศิลปะ สนามประลองนี้กินเวลากว่า 3 ปี เคียวกร้าเพียงพอ ตกตะกอนเพียงพอที่จะออกสู่สายตาผู้ชม อาจจะเป็นอีกการพิสูจน์ว่า หากเนื้อหาดี รูปแบบล้วนแล้วแต่มาเพื่อขับเคลื่อนเท่านั้น ข้อพิสูจน์อีกประการของศิลปะร่วมสมัยคือ ผลงานที่คุณสมบูรณ์ล้ำเสียงมาจากบ้านเชียงคาน มาจัดแสดงให้เราชม คุณภาพพัฒนาการของศิลปินที่การ์ตูนมีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ผลงานประติมากรรม ผลงานวาดเส้น ที่ยังคงมีภาพร่าง ประติมากรรมและบทแอคชั่นของการ์ตูน จนกระทั่งผลงานปัจจุบัน ภาพเขียนสีน้ำมันในแบบนามธรรมที่หากต้องจับต้อง อาจจะใช้ความรู้สึกเป็นเครื่องมือแทน

โลกการ์ตูนยุคใหม่ (2556) โดยหยิบยกกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า Let's Comic (บก. ชัน วัลลภณัฏฐ์ เดชศรีสุข) ก็อยู่กับการ์ตูนตั้งแต่เริ่มหัดจับดินสอวาดรูป จนกระทั่งปัจจุบันยึดอาชีพเป็นคนทำการ์ตูน ที่ต้องเรียกว่า “คนทำ” เพราะอยากจะขยายให้เห็นว่าต้องใช้หลายคนจึงจะสำเร็จ ความฝันที่คล้ายๆ กันของเด็กที่โตแล้วก็อยากเห็นการ์ตูนที่ตนเองสร้างมันขึ้นมาสามารถเป็นอาชีพได้ มีการพัฒนาในกลุ่มนักเขียนเกิดคนรุ่นใหม่ ๆ ขึ้น จนกระทั่งก้าวไปสู่อุตสาหกรรมที่มีระบบที่มั่นคงมากเพียงพอเราทุกคนยังฝันถึงการ์ตูน ได้ทำหน้าที่ของตนเองคือการเป็นสื่อที่เข้าไปกระทบจิตใจเด็กๆ อย่างเต็มที่ ในบางพื้นที่บางสังคมถึงกับเลือกใช้การ์ตูนสร้างสังคม สื่อสารถึงปรากฏการณ์ทั้งทางธรรมชาติ สันามิ สาธารณสุข การเมือง ฯลฯ จึงอาจจะสรุปได้ว่าการ์ตูนไม่ใช่เรื่องของเด็กคนเดียวยิ่งต่อไป เรื่องราวของนิทรรศการราช เลอสรวง และ ด.ช.สมบูรณ์ หอมเทียนทอง อาจจะเป็นกระบวนการบางอย่างให้ “คนทำ” ได้พิจารณา โดยเริ่มจากศิลปิน

ผู้ชม ที่ส่งต่อแรงบันดาลใจซึ่งกันและกัน กิจกรรมในอดีตเมื่อยกเอามาไว้ในปัจจุบันกลับเป็นทรัพยากรที่สำคัญ อีกทั้งยังเฉพาะตนเองเท่านั้นจริงๆ ผู้คนทั่วไปหากเห็นคงได้แต่ตั้งใจเริ่มต้นตั้งแต่วันนี้ หากแต่พวกเขาเหล่านั้นสร้างอนาคต ด้วยอดีตที่ไร้คนเหลียวแล วัฏจักรเวลาเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ และควรจะต้องพัฒนาเพื่อรากฐานการเรียนรู้ของเด็กๆ อันเป็นอนาคตของสังคมในชาติ

อภิศักดิ์ สنجด

ผู้อำนวยการหอศิลป์ปาดู ไทยยานยนต์

อ้างอิง

กิติพร ศุภโกวิท และคณะ 2525. DESIGN . กรุงเทพมหานคร : บางกอกสาส์น. จงกล แก่นเพิ่ม, 2528. ช่างเขียนภาพล้อ. กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา ประกอบการสอนวิชาการงานอาชีพ.

ลูกโป่งและแดงโม, 2524. นิทรรศการการ์ตูน ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : สุจิตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริพงศ์ พยอมรัมย์, 2537. เทคนิคงานกราฟิก . กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์ จำกัด.

วรัชญ์ วานิชวัฒนากุล, 2549. การสื่อสารความหมายใน “การ์ตูนไทยพันธุ์ใหม่”. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

วัลลภณัฏฐ์ เดชศรีสุข, 2556. Let's Comic issue 23. กรุงเทพมหานคร : หสน. ห้องภาพสุวรรณ.

บทสัมภาษณ์

นพ.ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ จากนิตยสาร Teen, Kids & Family

วัลลภณัฏฐ์ เดชศรีสุข บรรณาธิการบริหาร Let's Comic วันที่ 27 มกราคม 2556. กรุงเทพมหานคร

อาศรม 4 คือขั้นตอนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักธรรมของศาสนา พราหมณ์-ฮินดู มี 4 ขั้นตอนตามวัยของผู้ปฏิบัติดังนี้ (พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาธิต 2548: 71 - 72)

พรหมจรรย์ คือขั้นการศึกษาเล่าเรียนของผู้ที่อยู่ในวัยการศึกษาจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยการศึกษา เรียกผู้อยู่ในขั้นนี้ว่า พรหมจารี

กฤหัสถะ คือขั้นตอนการครองเรือนหลังจากสำเร็จการศึกษาเล่าเรียนแล้ว จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยการครองเรือน เรียกผู้อยู่ในขั้นนี้ว่า กฤหัสถ์

วนปรสถะ คือขั้นการแยกตัวออกไปปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าหลังจากครองเรือนจนมีสมบัติพอสมควร ครบครันมีฐานะมั่นคงและมีลูกหลานผู้จะสืบตระกูลได้แล้ว เรียกผู้อยู่ในขั้นนี้ว่า ปรสธ

สันณะยาสะ คือขั้นการออกบวชหลังจากออกไปบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่าพอสมควรแล้วและมีศรัทธาแก่กล้าถึงกับเสียสละทุกอย่าง เรียกผู้อยู่ในขั้นนี้ว่า สันยาสี

Past events, Time, Ideas, Contemporary works of art

When we were young, our parents would constantly hassle us “stop reading comic books, how about reading school books for a change.?” If we were seen drawing or sketching cartoon characters, our parents would say “stop wasting time around scribbling and drawing nothing, it’s about time to read school books”

In recent years, the notion of cartoons being a waste of time has gradually evolved. Today, we place an importance on new-born life and the need to develop children from birth, or even development of the unborn child. On a similar note, the world is beginning to place importance in developing the mind from a young age, and more importantly, to develop children’s imagination and creativity. Books are a great instrument for children to build on ideas and experience, and picture books are attractive to children of all ages. The colorful drawings and sketchings are what brings children to become more creative and more imaginative, and the role cartoons play on children’s minds is immense and powerful. Let us look to gain a better understanding of the meaning of cartoons.

Definition of cartoons:

Cartoon : a depiction or model of persons in sketch form to provide a clear better understanding of ideas and events in short and simple context

Cartoon : is derived from the latin word “charta” to signify material on which artistic works or drawings were done on large canvases

Cartoon : is used in the Thai language to denote both the English word of “cartoon” and “comic”

Cartoon : a caricature of persons depicting their ideas and events to relate events

Cartoon : a drawing depicting a humorous situation symbolizing or caricaturing some action or person of popular interest, often accompanied by a caption.

Comic : drawings relating a sequence of events, maintaining clear characteristics, with a series of dialogue and captions incorporated.

It is evident that cartoon is a communication tool that directly aims at children’s thoughts and action. According to researches conducted by Warach Wanichwatanakul (Communicating through the new-age of Thai cartoons), the sketchings of Krua-In-Khong often contain subtle satirical

humor all throughout his works of art. During the reign of King Rama 6, His Majesty widely encouraged the art of caricature, including story cartoons which have been influenced by other countries. When Japanese cartoons later became influential in Thailand, Thai cartoons became more realistic, with storylines being more suitable for adults than children, as can be seen through the period where “Singdhum” of Khun Raj Loesuang became a prominent form of cartoon art.

“Raj Loesuang and The Boy Somboon Hormtientong” is an exhibition that mixes contemporary art and cartoon in such perfect harmony. Khun Raj Loesuang and Khun Somboon Hormtientong has joined their efforts, their minds, their ideas and thoughts together to produce a masterpiece exhibition. It all began with boy Somboon so impressed by the 5 Baht cartoon book of Raj Loesuang entitled “Singdhum”. The protagonist influenced boy Somboon with such passion and led him to sketch cartoons following the storyline from beginning to end. The work was later successfully published much to everyone’s pride and joy of the cartoon work of art. At present Somboon Hormtientong the artist whose successes in Germany in the past decades has now returned to his homebase. He has now built upon his success at Chiangkhan, Loei province. Throughout the years and the distance, the two perchance to lead parallel lives: One an innocent young boy, the other offered the opportunity to discover his artistic talent. The young boy of yesteryear is still enthusiastic to ask questions and seek answers, while the other has stopped walking, but has not stopped thinking art. This time Mr. Somboon is the one who inspired Khun Raj Loesuang to bring his works of art back to life. Here is some of the conversation between the 2 artists:

“Do you still draw cartoons?...No, not anymore, I stopped a long time ago.....I want you to try sketching cartoons of Singdhum once more, while I will try to draw cartoons in my style, and we can work together...Do you think it’s possible?”

The exhibition is the answer and we are the witness of building contemporary works of art that has brought the past alive again. We see the gradual development of artists and their works of art from past to present. We are fortunate to re-live the past when young artists were passionate about their work and who are now given the opportunity to display not only their works of art, but to bring back memories of yesteryear gone by. These well-known artists have returned to create, seek, and build an impression upon young children

and youths of today to learn, understand and see the value of cartoons. It is important to study simple cartoons as a tool in recording, understanding and creating future works of art. Not only is Singdhum being reborn again, but the writer is greatly enthusiastic to seek the meaning and value of life. Consequently, this has led "Cartoon" the completed version to be a challenge to Khun Raj, to re-write the contemporary version. It took 3 years of arduous work and passion to create an instrumental work that required joint inspiration and much cooperation before being presented to the public eye.

It is great proof that solid works of art all come from hard work. Another fact worth mentioning is that the contemporary art of Khun Somboon's from Chiangkhan is representative of quality work that has developed over the years - the perfect lines and sketchings of cartoon characters, the cartoons in action, as well as the oil paintings of present day that is whole-heartedly a work of heart as much as a work of art.

Present day cartoonists (2013) who call themselves Let's Comic (editor Sun Thanyaluck Techsrisuthee) was involved in cartoons ever since she learned to hold a drawing pencil. Presently a professional cartoonist, her work actually requires the joint effort of many people to bring about the success of a fulfilled dream. Young dreamers who have grown up want to see their cartoon creations be a real-life viable profession, and thus the creation of a group of modern dreamers whose dream came true. The group has now evolved to become a stable industry that entices children to dare to dream and imagine. In many modern circles, cartoons have become an instrument in building societies, in providing an understanding of natural events such as the tsunami, earthquakes, or health and political issues. It can be summarized that cartoons are no longer just for children. Cartoons are a means of communication for the entire public.

The story of Raj Loesuang and The Boy Somboon Hormtientong is another tool of communication to allow artists and the audience to inspire one another through stories of the past brought back to life. This source of inspiration is important to remind us all that our intention to begin something today can lead to a bright tomorrow. The past helps develop our tomorrow, and the fundamentals of life should be instilled in the minds of our children, our hope for the future.

Apisak Sonjod
(Director of Thadu - Thai Yanyont Art Exhibition Hall)

References:

- Kittiporn Supakovit and co., 2525 DESIGN Bangkok: Bangkok Sarn
- Jongkil Kaenperm, 2528 Wheel Artist Bangkok: Photocopies in Professional Teaching
- Look Pong and Tang Mo, 2524 2nd. Cartoon Exhibition. Bangkok: Silpakorn University
- Siripong Payomyam, 2537. Graphic techniques. Bangkok O.S. Printing House Limited
- Warach Wanichwatanakul, 2549 Definition of "Modern breed of Thai cartoons" Bangkok : Matichon
- Thanyaluck Techsrisuk, 2556 Let's Comic issue 23 Bangkok: Suwan Photography Studio

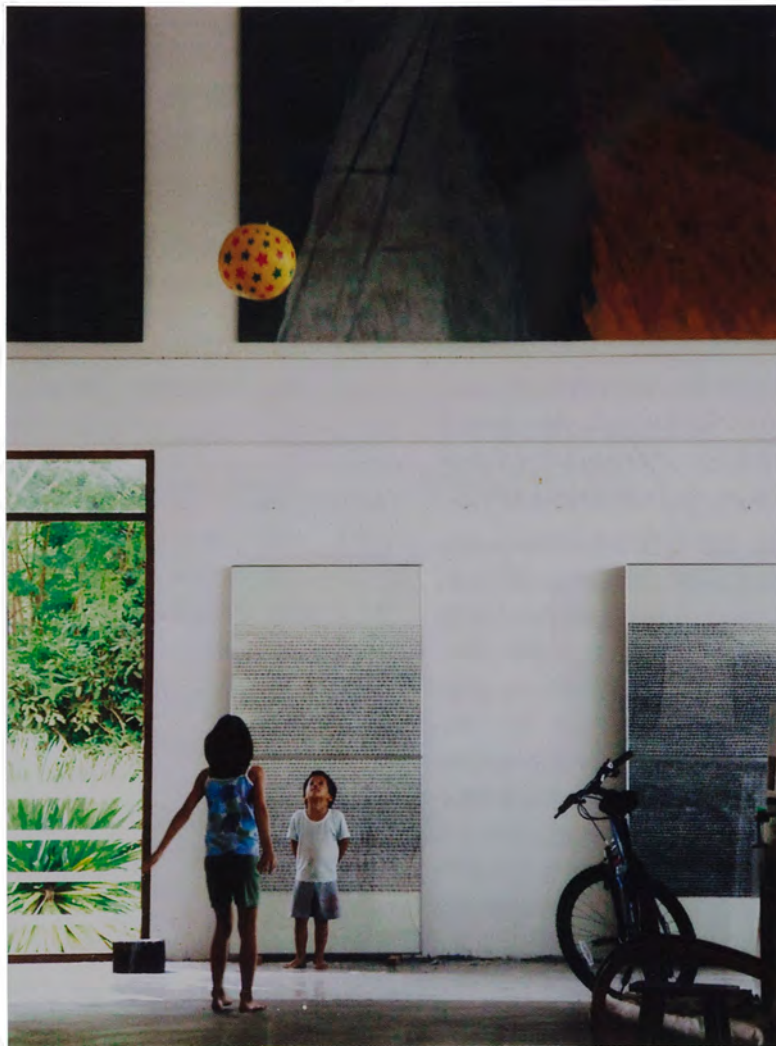
Interview

Dr. Prasert Palitapolkarnplm from Teen, Kids and Family magazine

Thanyaluck Techsrisuk Managing editor of Let's Comic. Jan 27, 2013 Bkk

Assam 4 is the process where mankind lead their lives through the dharma principles of Brahmin-Hindu. The four stages are:

1. Brahmacharya : (student) first phase requires spiritual and academic disciplines in mastering dharma principles
2. Grihasthya: (householder) phase of life including marriage, raising a family and earning a living
3. Vanaprasthya (hermit) After fulfilling social duties and ensuring continuation of the family name, the next phase is to retire to the forest to meditate and seek spiritual wisdom
4. Sannyasin: (wandering mendicant) in the final phase, the seeker leaves his hermitage and possessions to pursue life liberation from all.

สตูดิโอของสมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Studio of Somboon Hormtientong

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง
Somboon Hormtientong

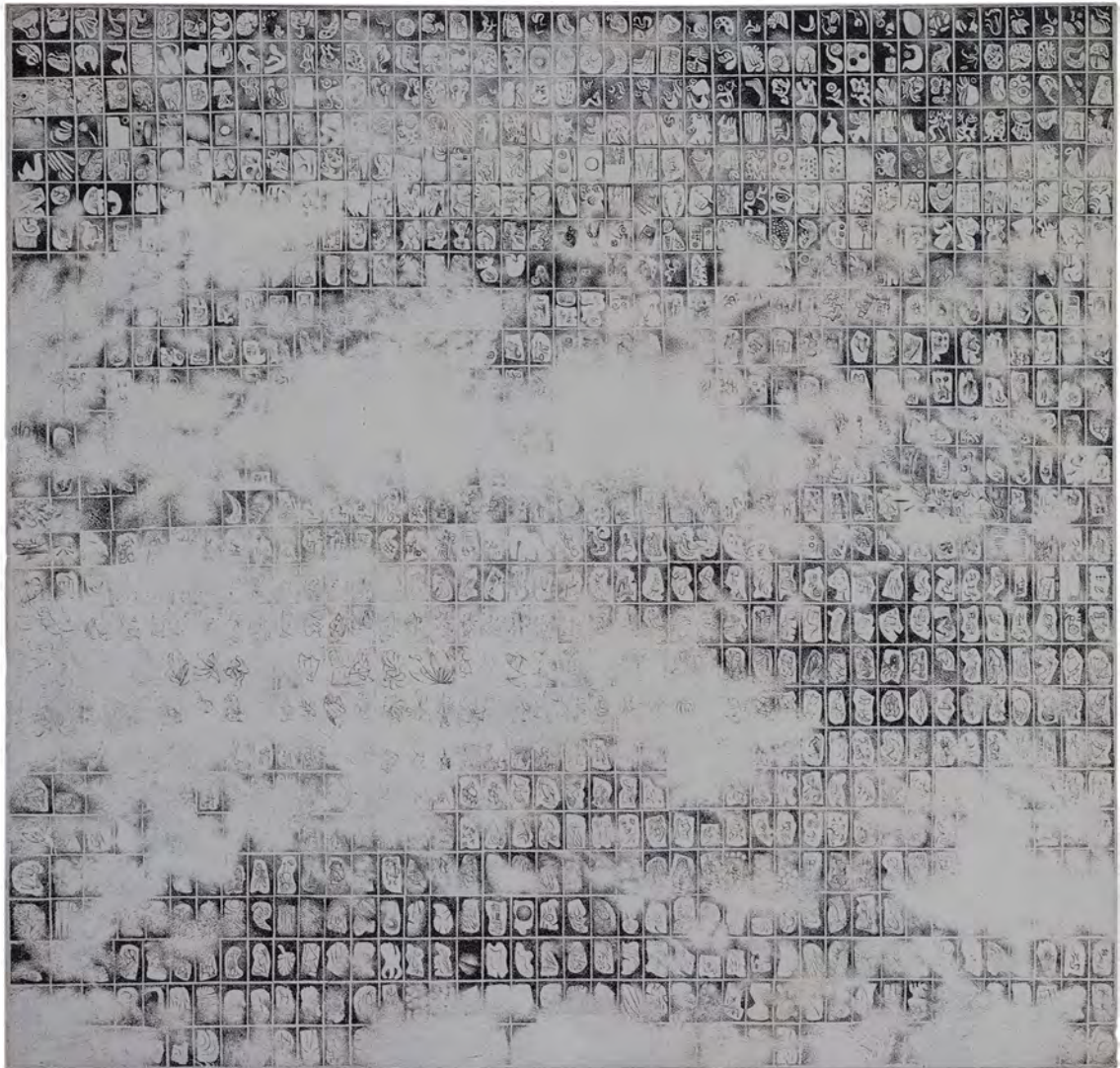
Work 1968 - 2012

ภูกระดึง, Phukraduang 1970
Ink on paper, 76 x 59 cm.

เก้าอี้, Chair 1970
Ink on paper, 76 x 59 cm.

Untitled, 1968
Oil on canvas, 80 x 83 cm.

Untitled, 1972
Ink on paper, 59 x 76 cm.

Untitled, 1972
Ink on paper, 59 x 76 cm.

Untitled, 1974, Sculpture

Untitled, 1977, Sculpture

Untitled, 1976
Ink on paper, 200 x 70 cm.

Untitled, 1976
Ink on paper, 200 x 70 cm.

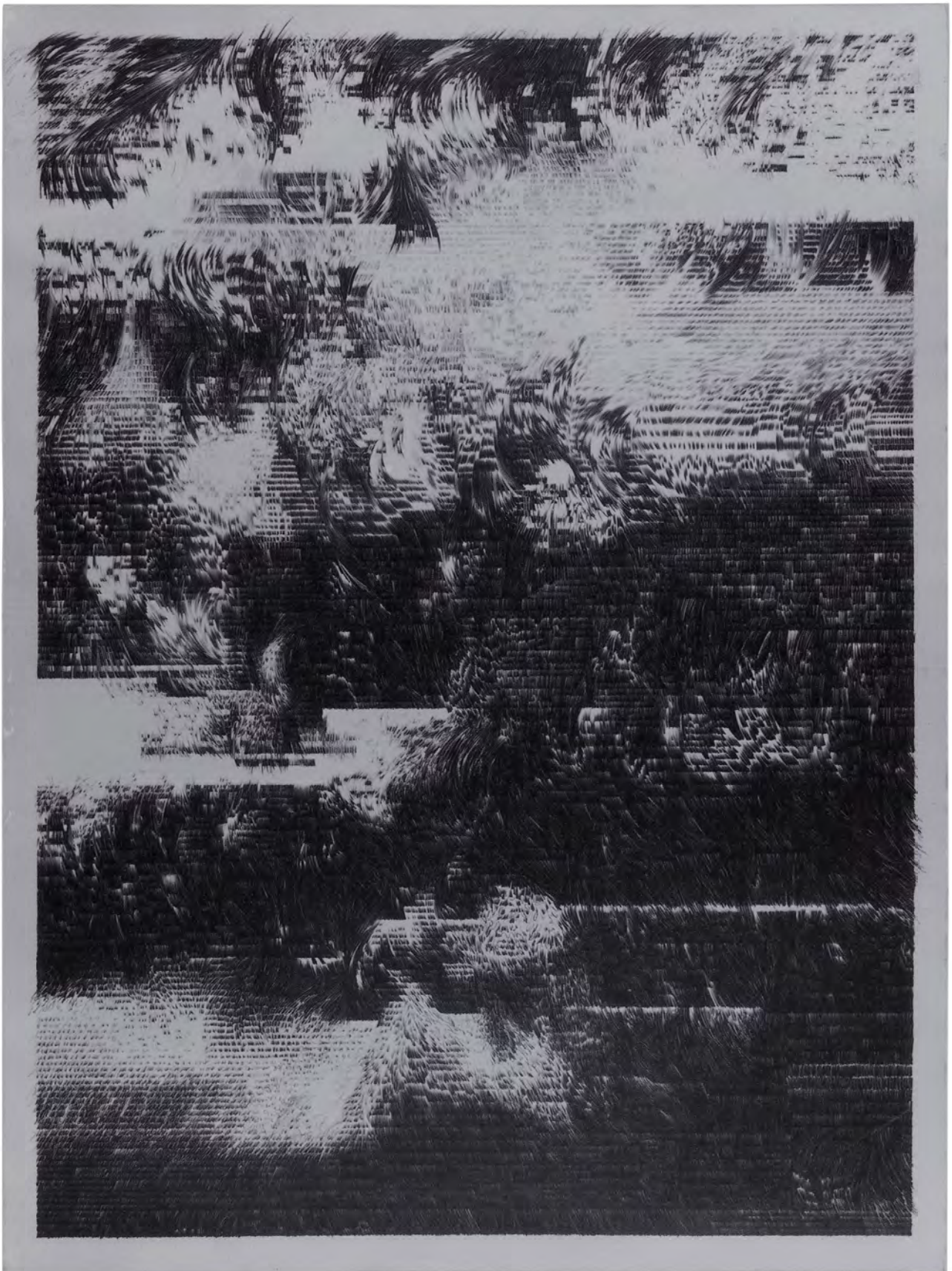
Untitled, 1979
Pen on paper, 70 x 100 cm.

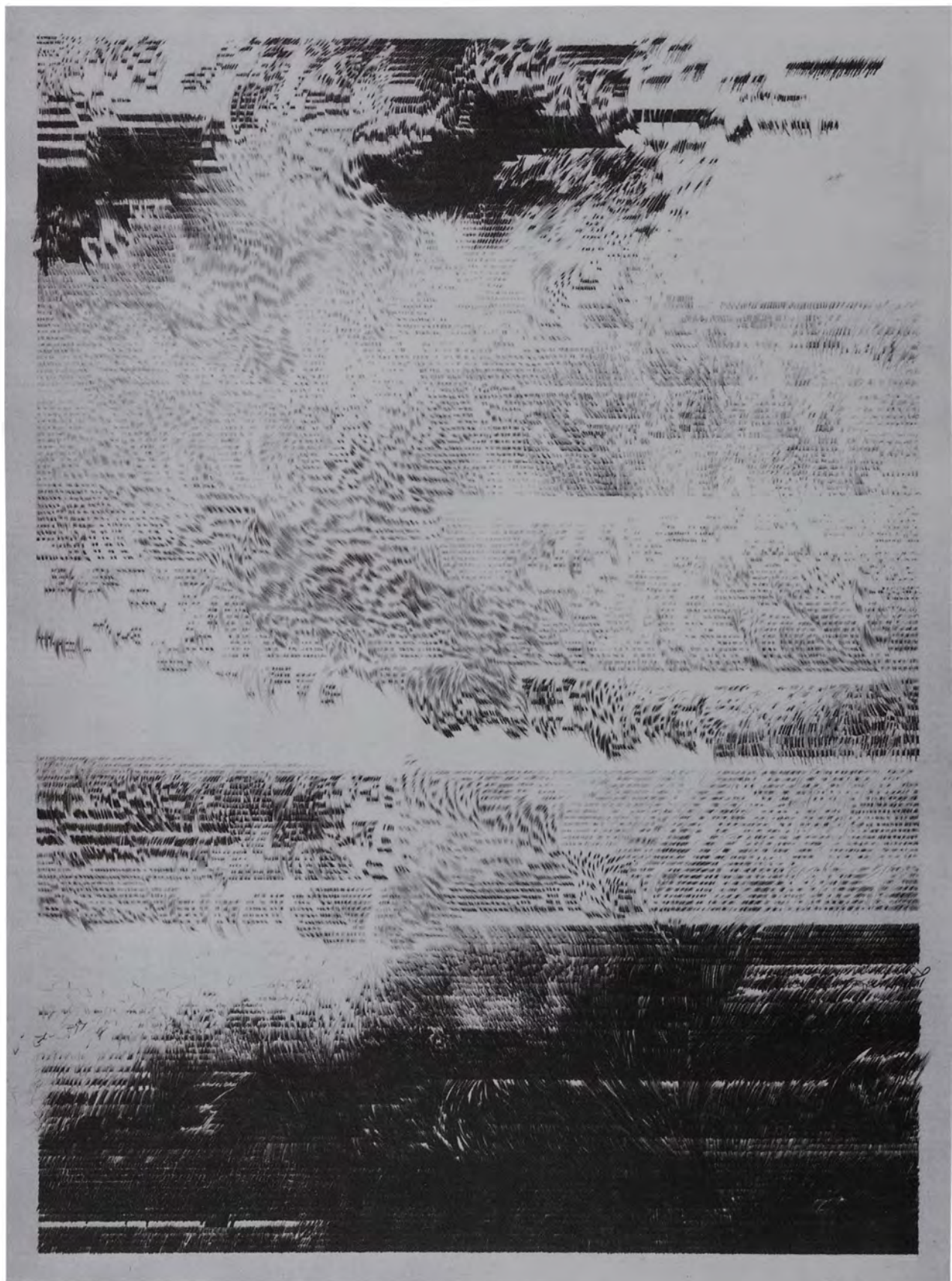
Untitled, 1979
Pen on paper, 70 x 100 cm.

Untitled, 1981
Ink on paper, 145 x 200 cm.

Daslied, 1982
Pencil on paper, 150 x 200 cm.

Daslied, 1982
Pencil on paper, 150 x 200 cm.

Untitled, 1992
Pencil on paper, 120 x 200 cm.

Untitled, 1987
Oil on canvas, 200 x 300 cm.

Untitled, 1987
Oil on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 1987
Oil on canvas, 150 x 200 cm.

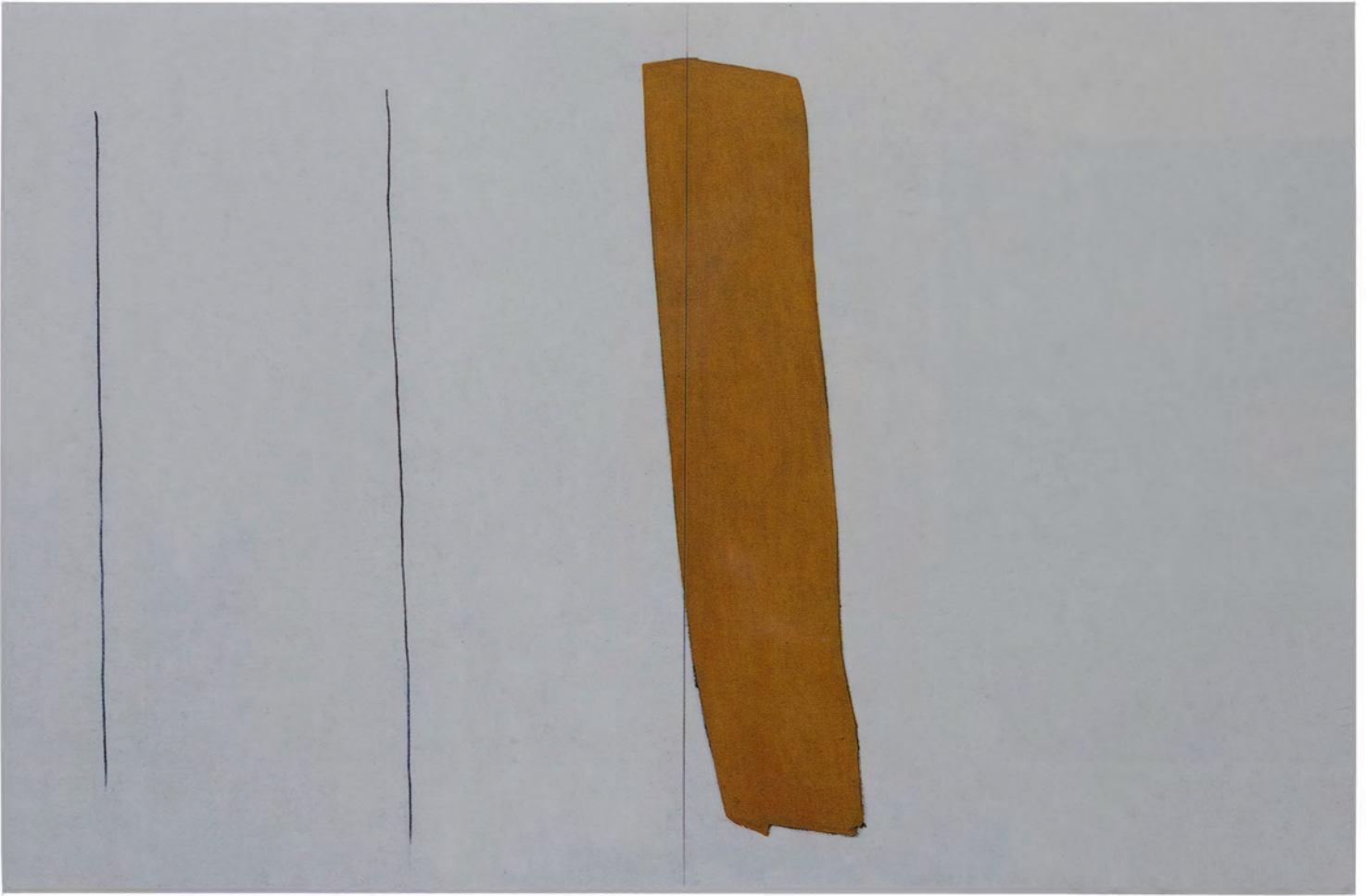
Untitled, 1988
Oil on canvas, 230 x 336 cm.

Untitled, 1990
Oil on canvas, 200 x 300 cm.

Untitled, 1988
Oil on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 1991
Oil on canvas, 200 x 300 cm.

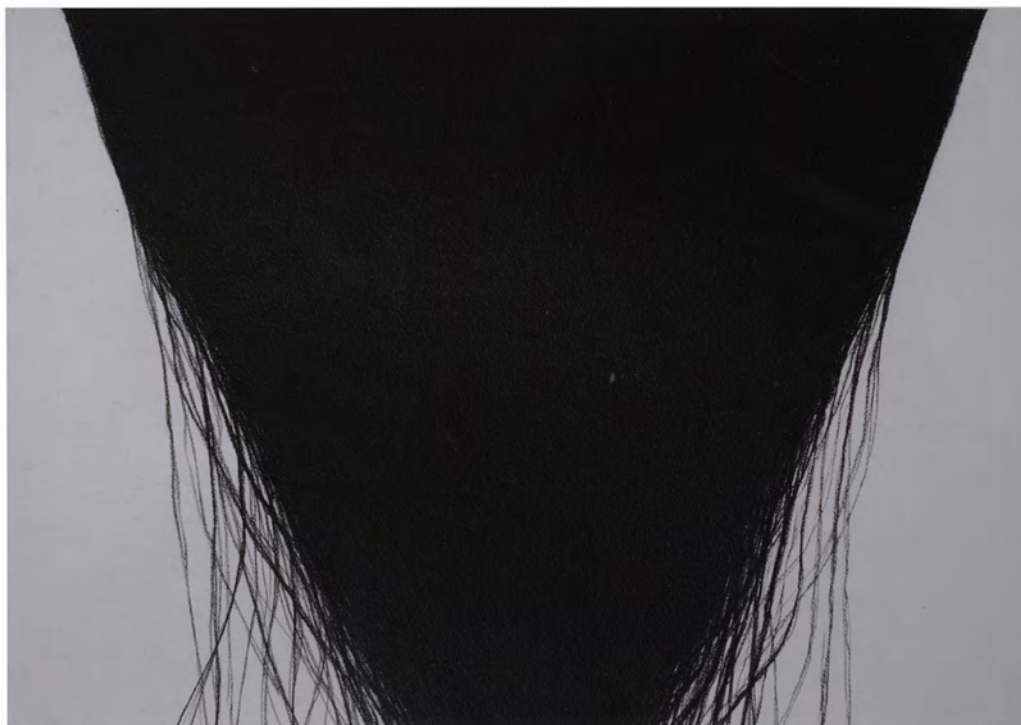
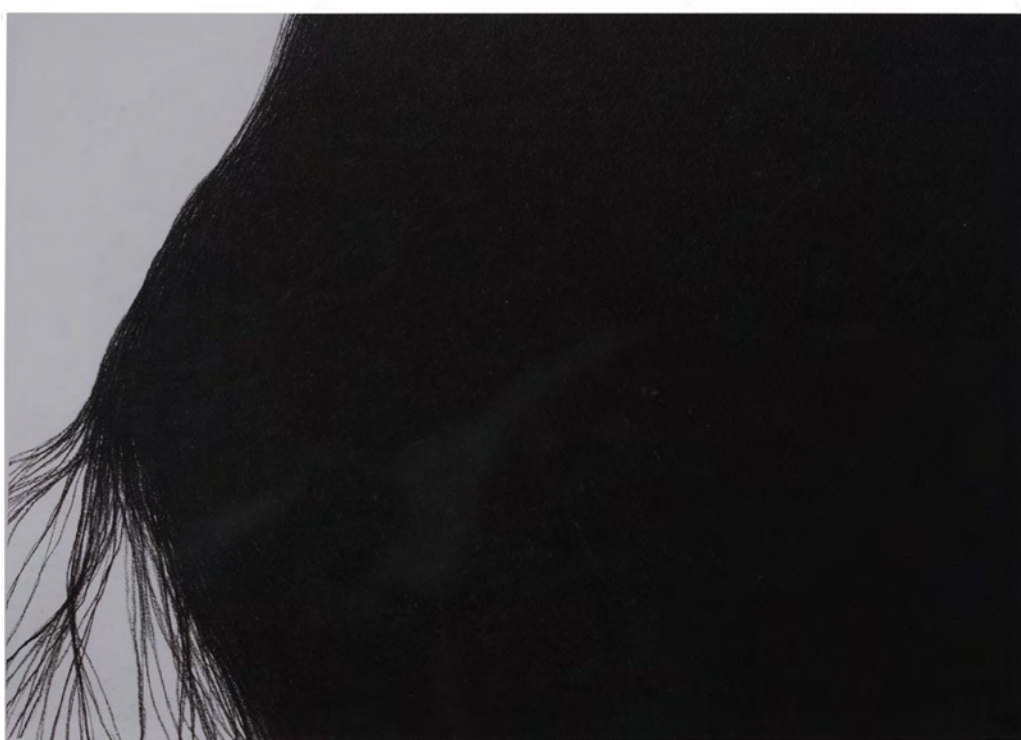
Untitled, 1988
Oil on canvas, 200 x 300 cm.

Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

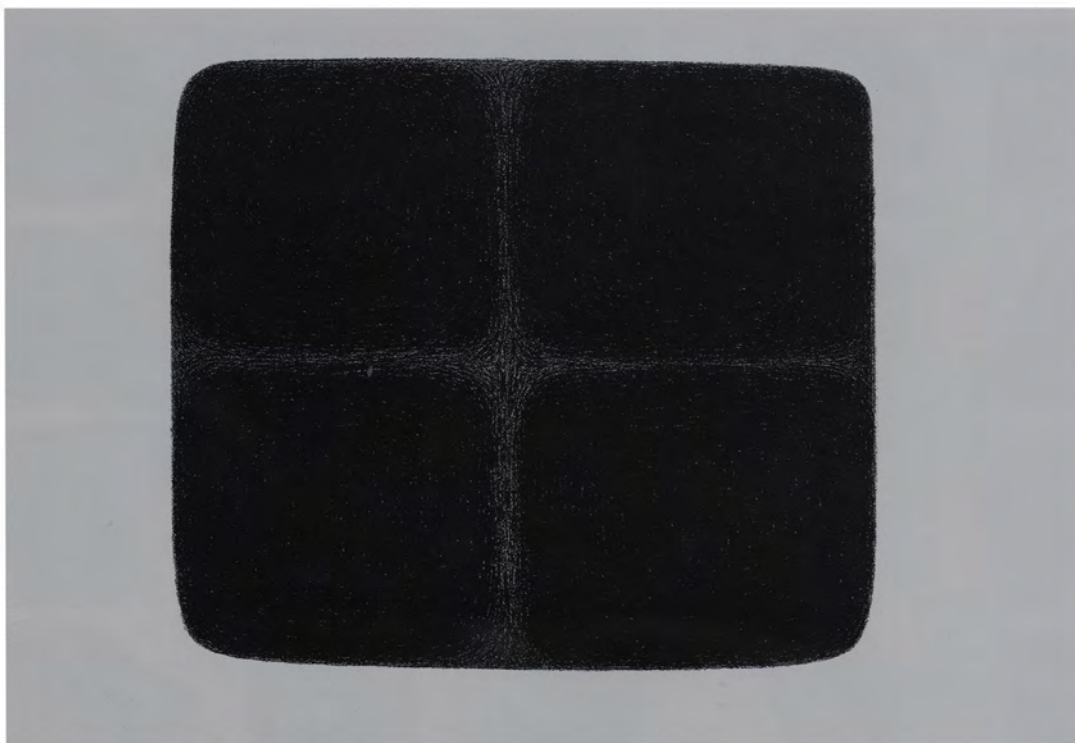
Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

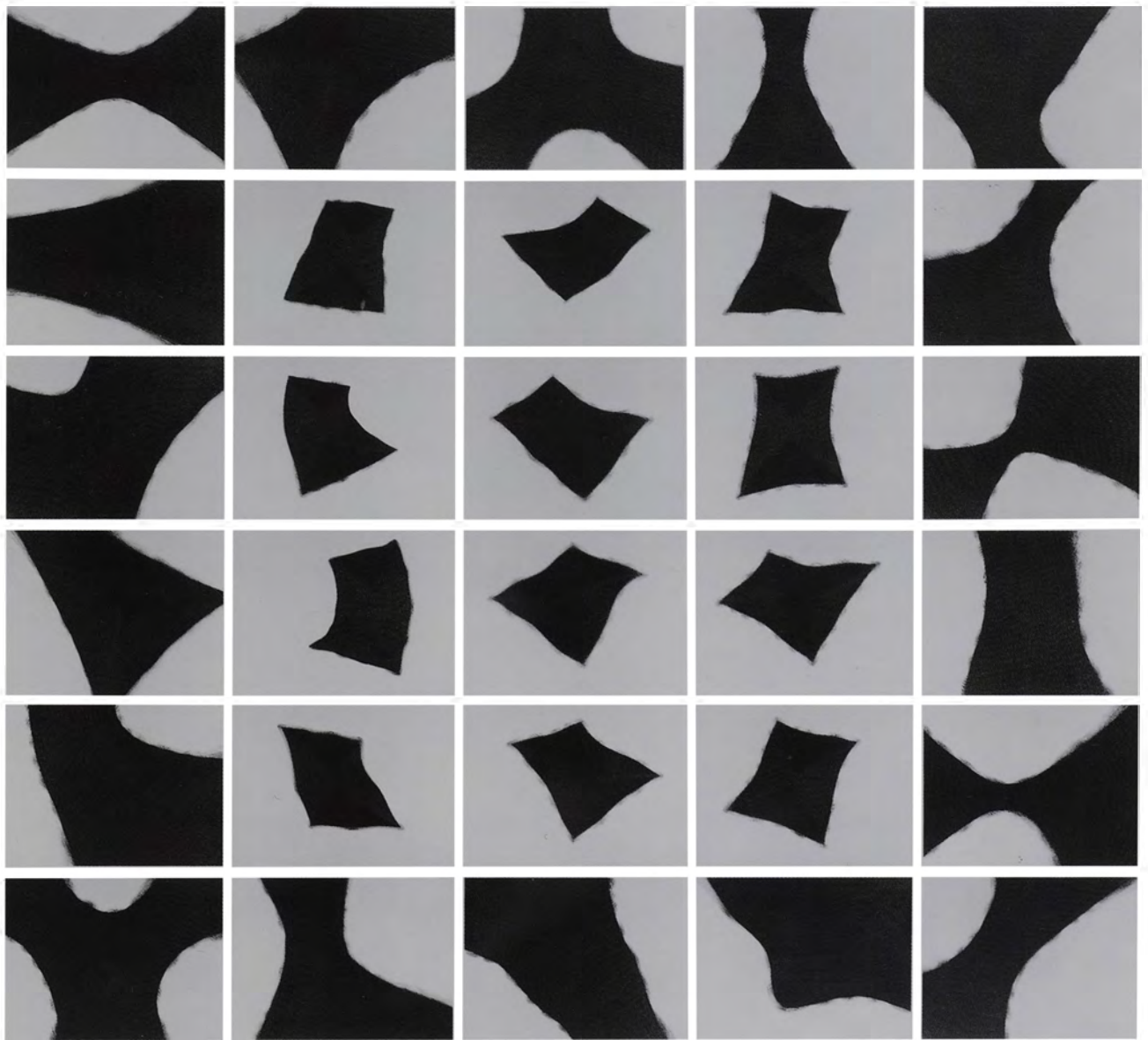
Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

Untitled, 1988
Pencil on paper, 73 x 101 cm.

Untitled, 1994
Pencil on paper, 289 x 289 cm.

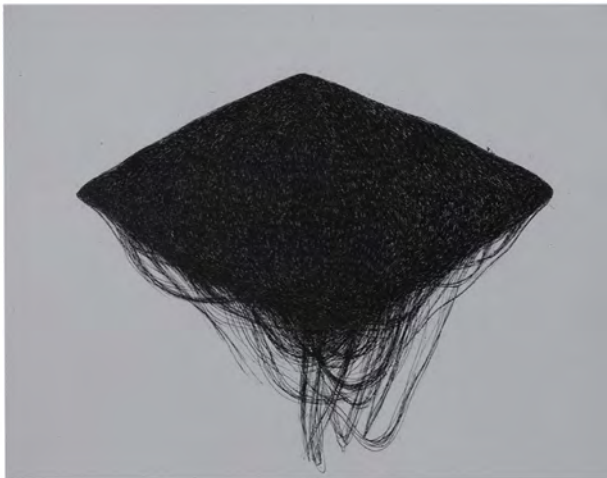
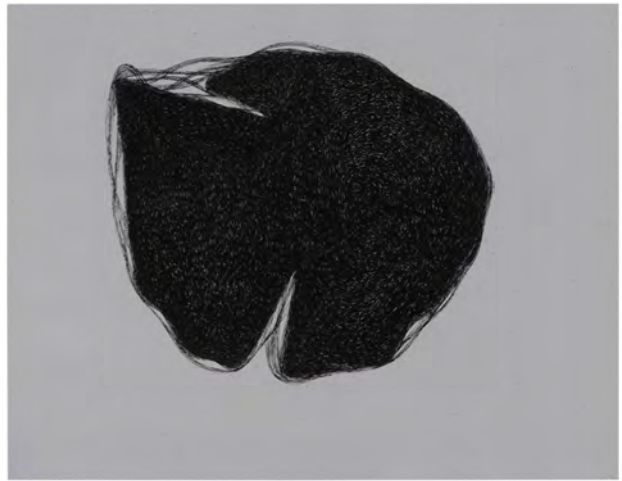
Untitled, 1995
Pencil on paper, 285 x 285 cm.

Untitled, 1998
Ink on paper, 40 x 52 cm.

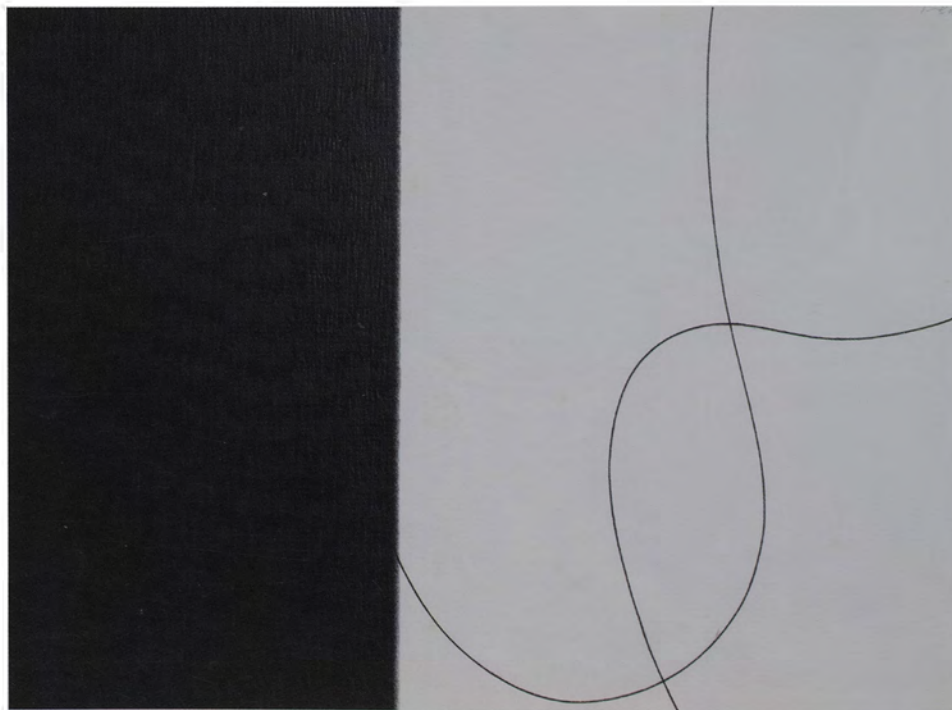
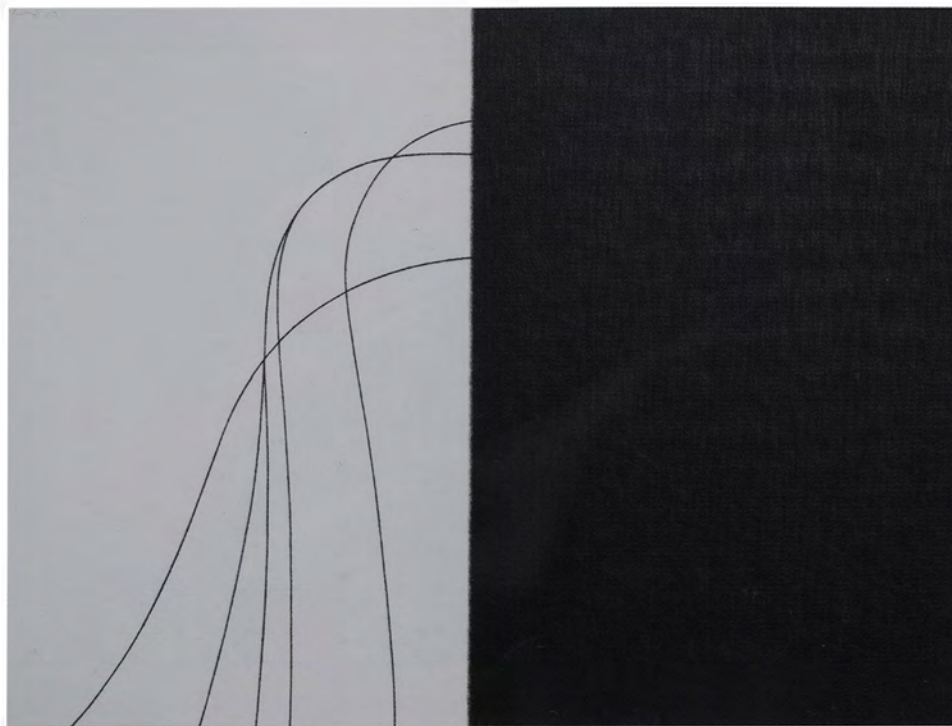
Untitled, 1998
Ink on paper, 40 x 52 cm.

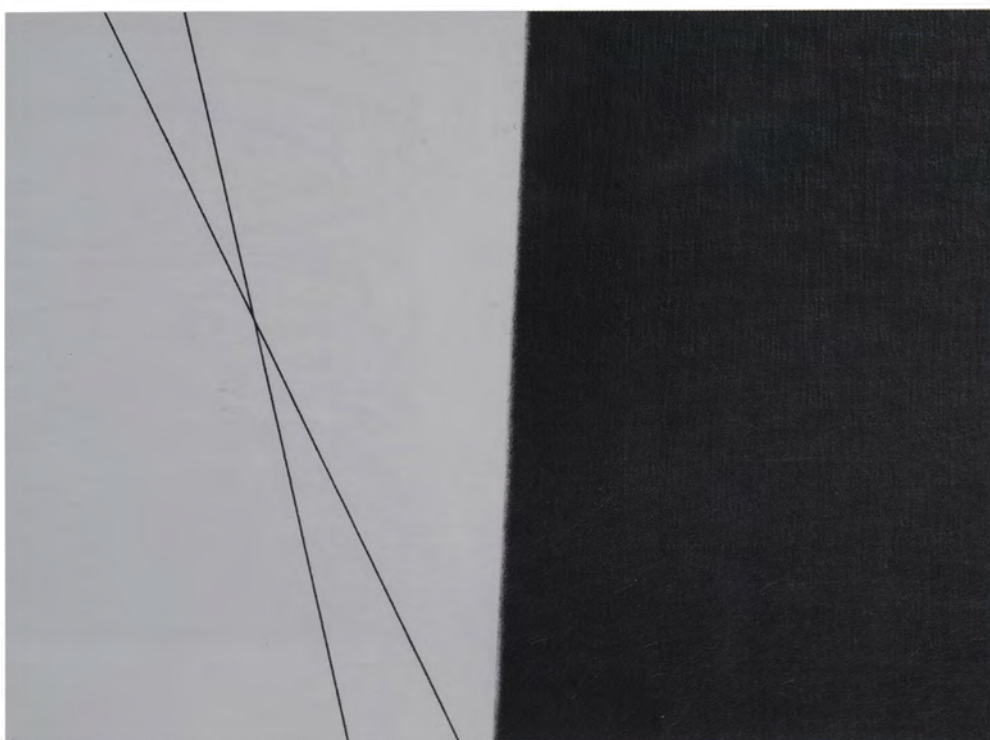
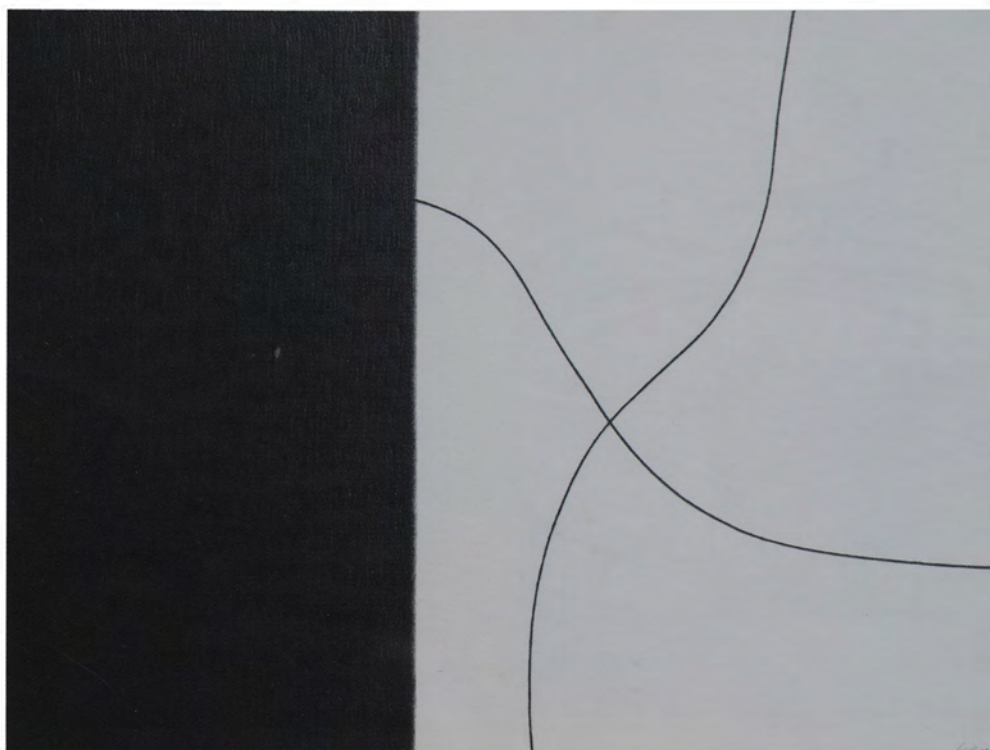
Untitled, 1998
Ink on paper, 40 x 52 cm.

Untitled, 1998
Ink on paper, 40 x 52 cm.

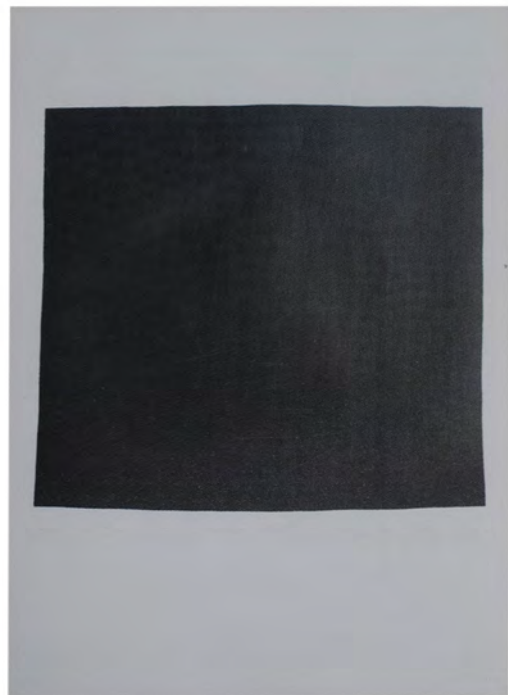
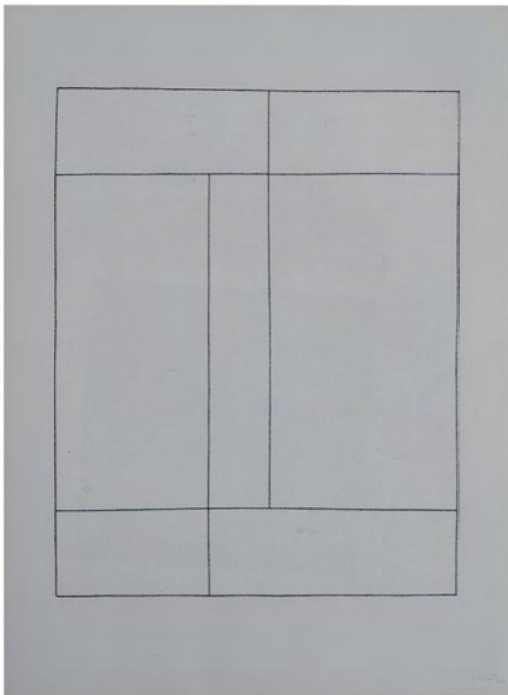
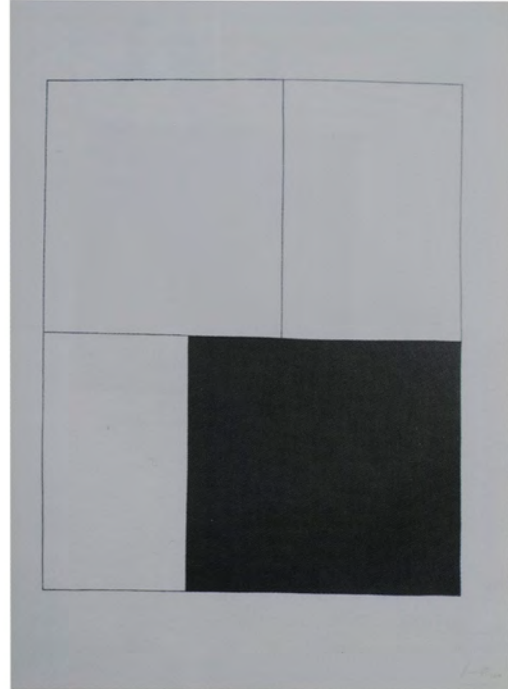
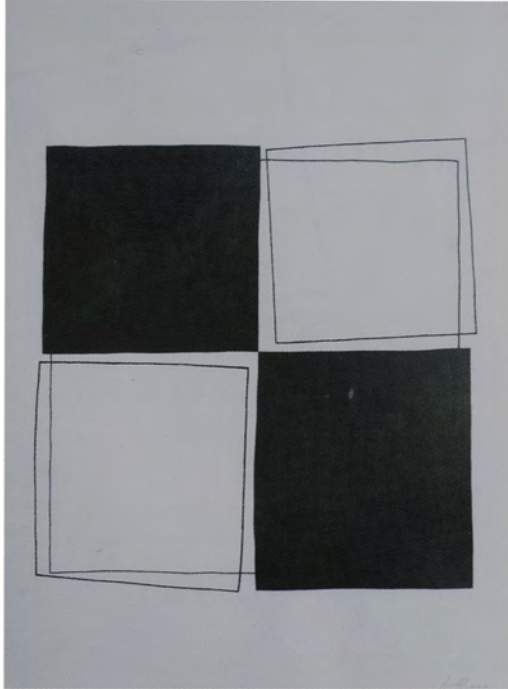
Untitled, 2005
Pencil on paper, 36 x 48 cm.

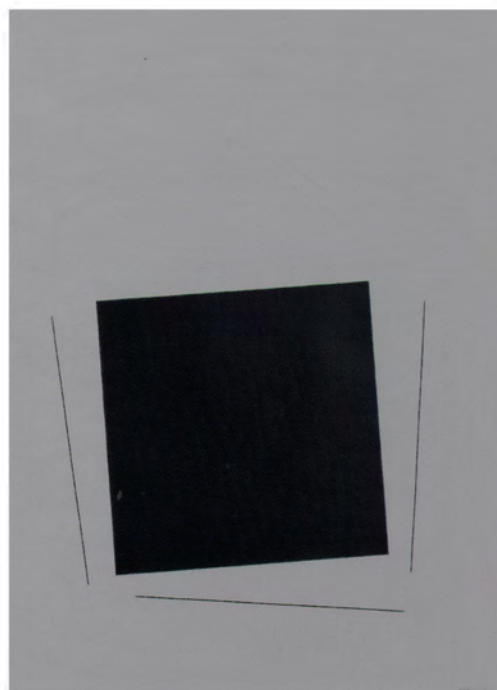
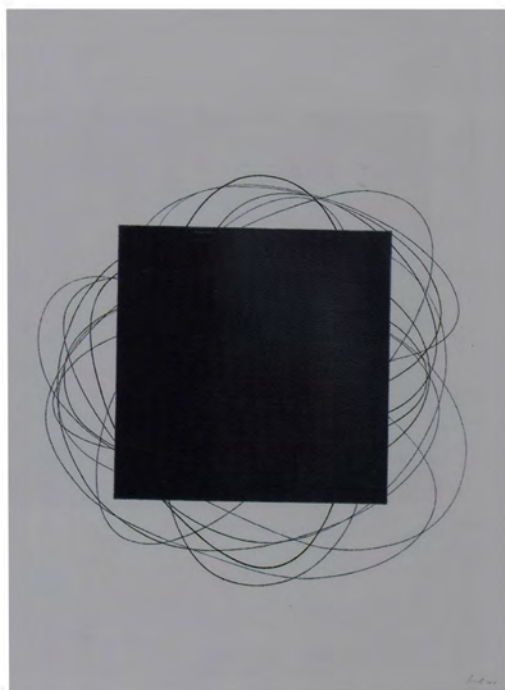
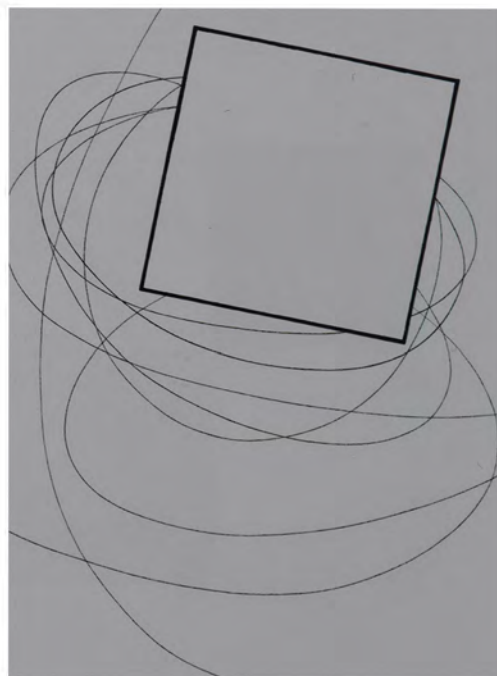
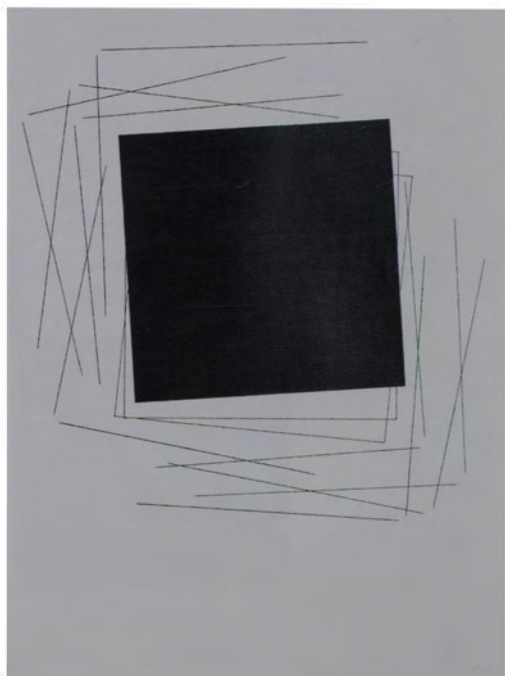
Untitled, 2005
Pencil on paper, 36 x 48 cm.

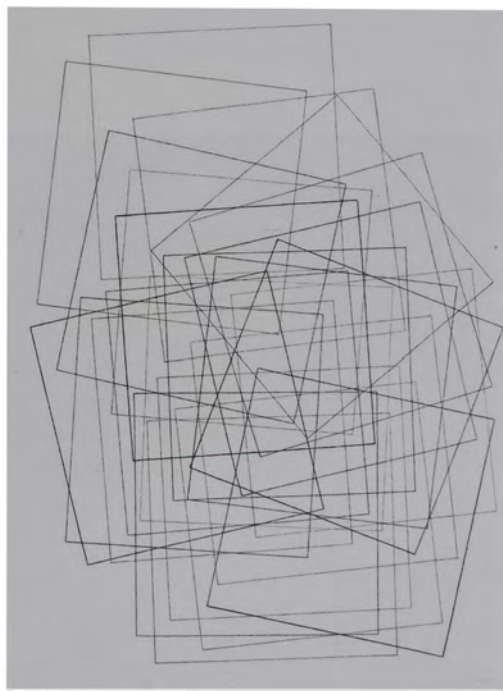
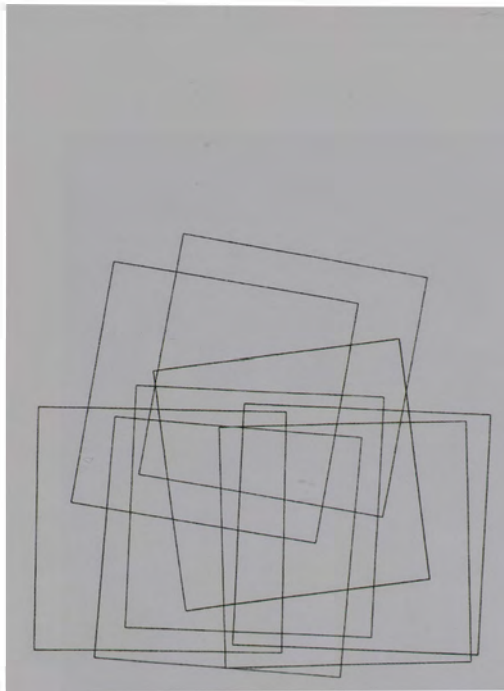
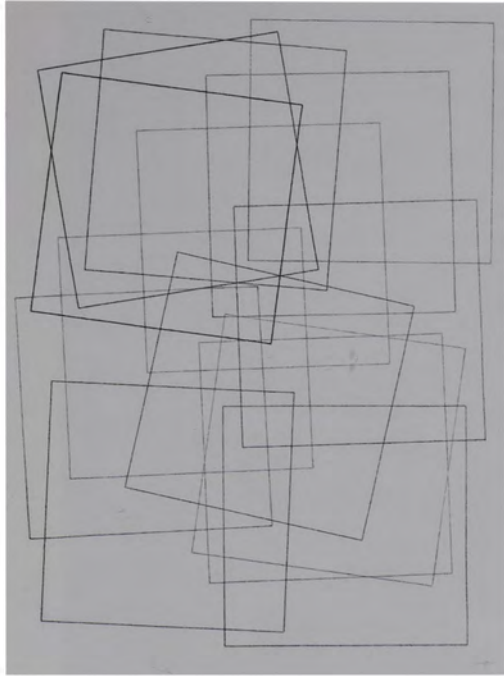
Untitled, 2010
Pencil on paper, 56 x 76 cm.

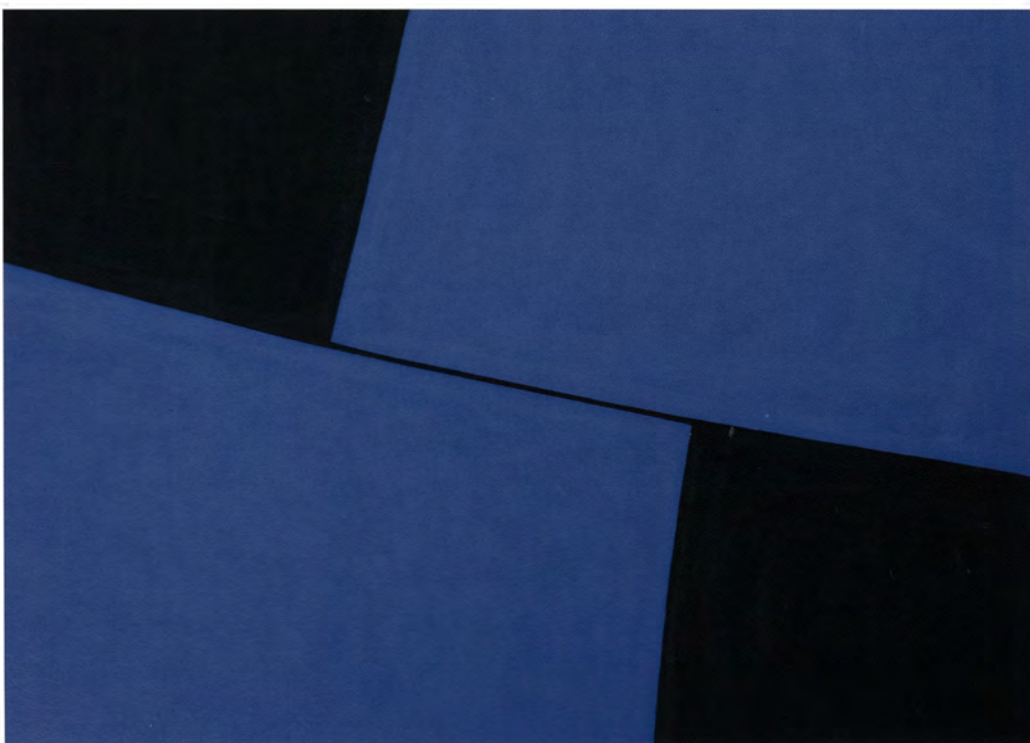
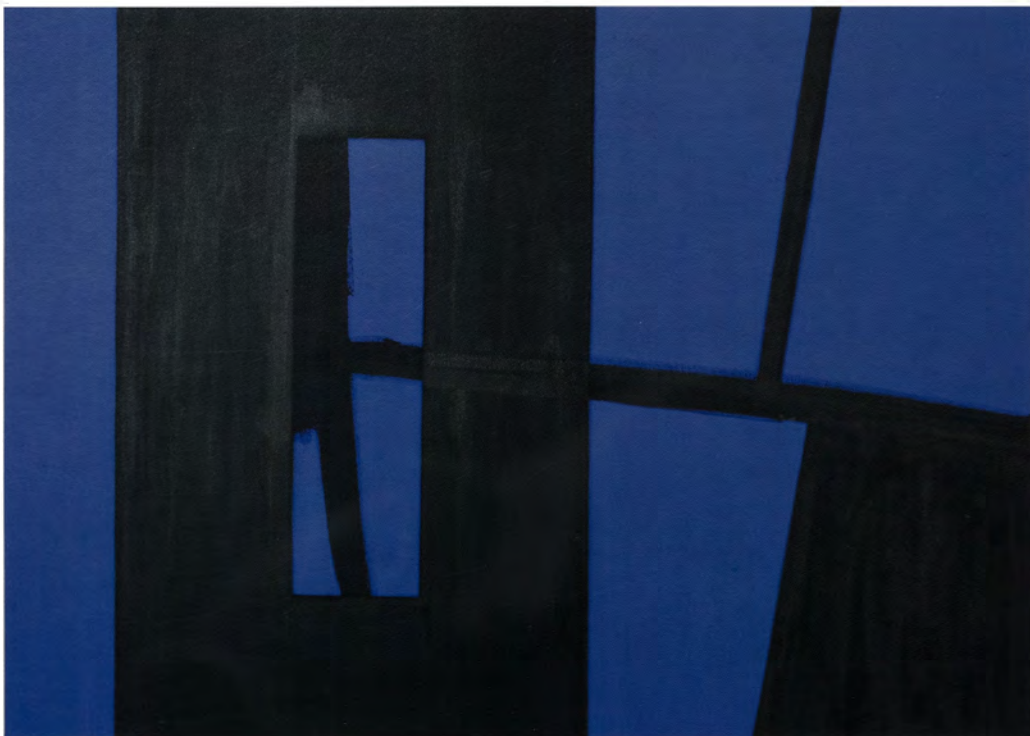
Untitled, 2010
Pencil on paper, 56 x 76 cm.

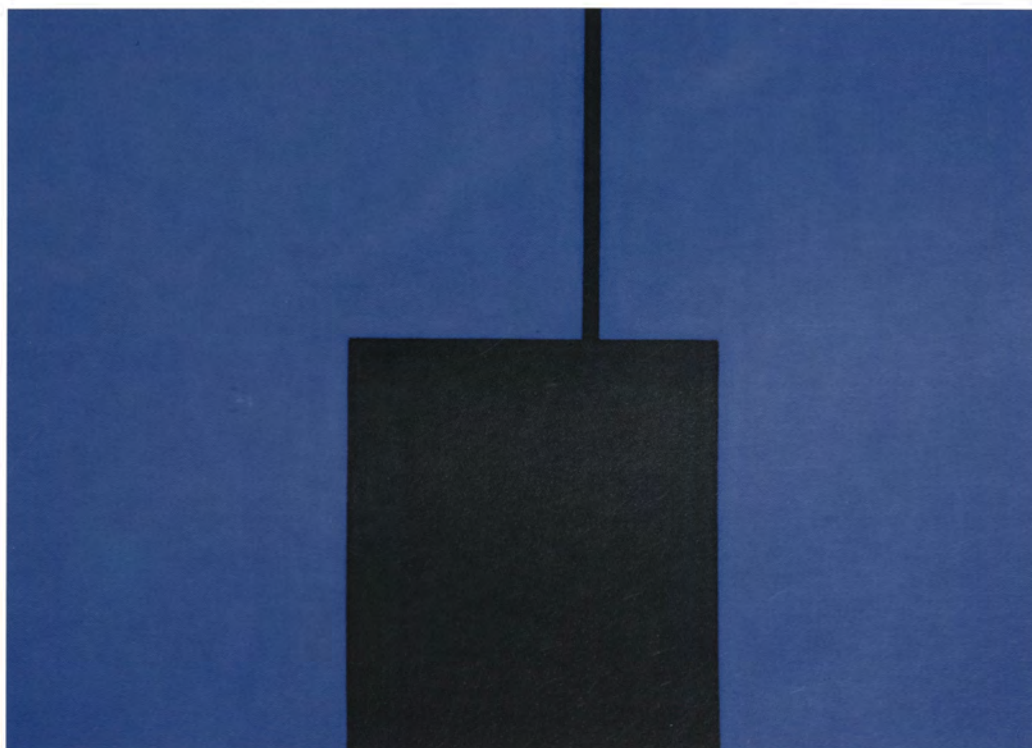
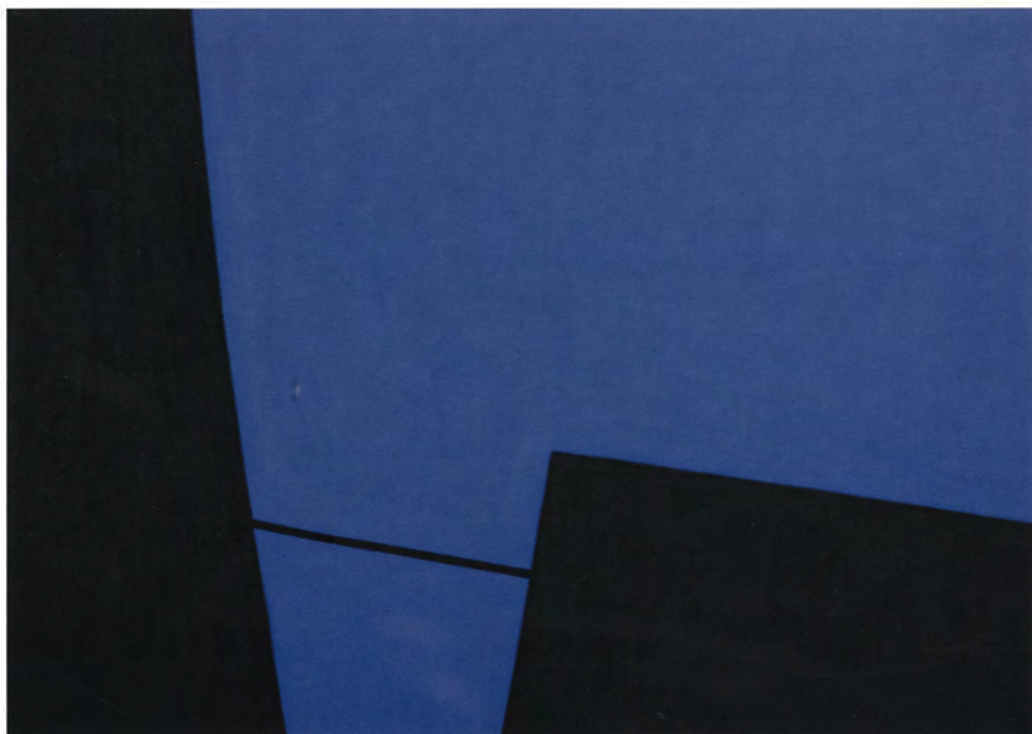
Untitled, 2010
Pencil on paper, 56 x 76 cm.

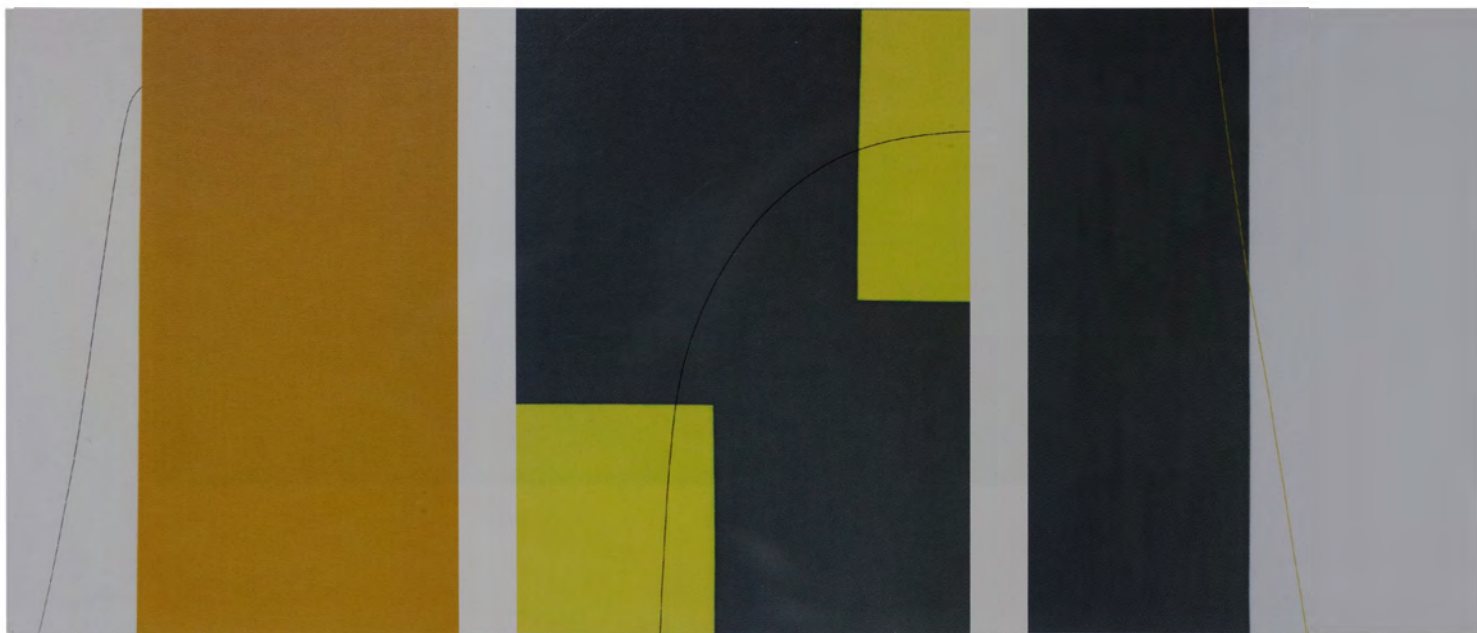
Untitled, 2010
Pencil on paper, 56 x 76 cm.

Untitled, 2005
Acrylic on canvas, 100 x 140 cm.

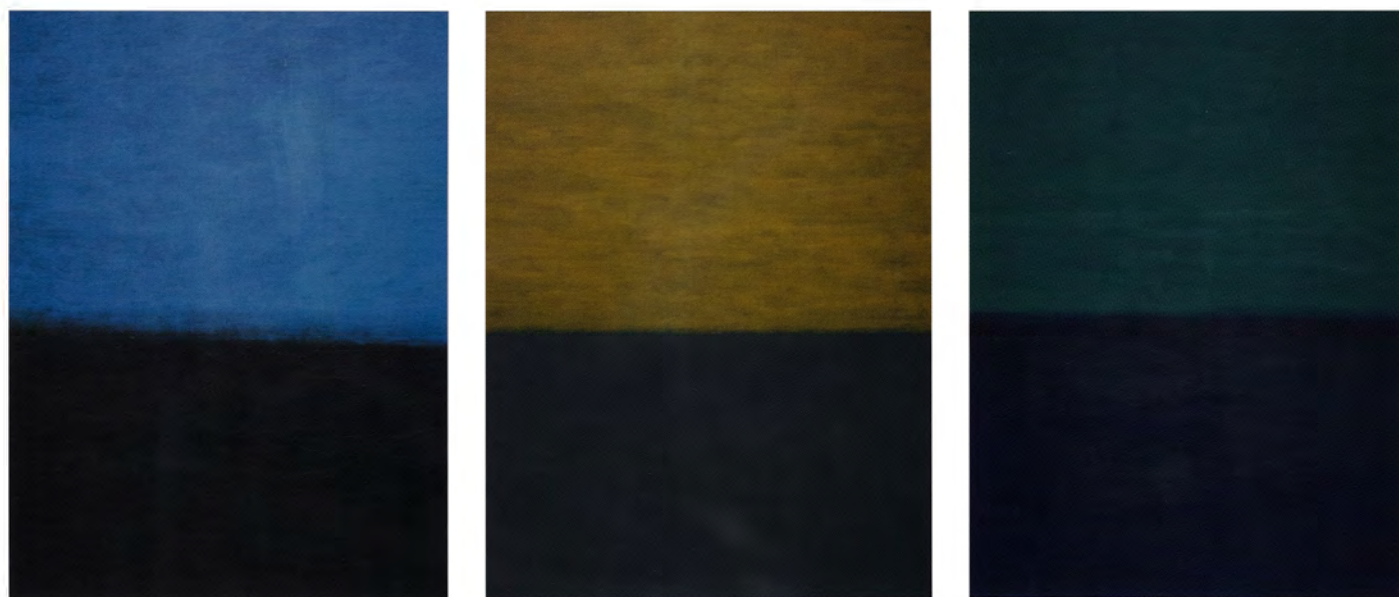
Untitled, 2005
Acrylic on canvas, 100 x 140 cm.

Untitled, 2005
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2005
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2007
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

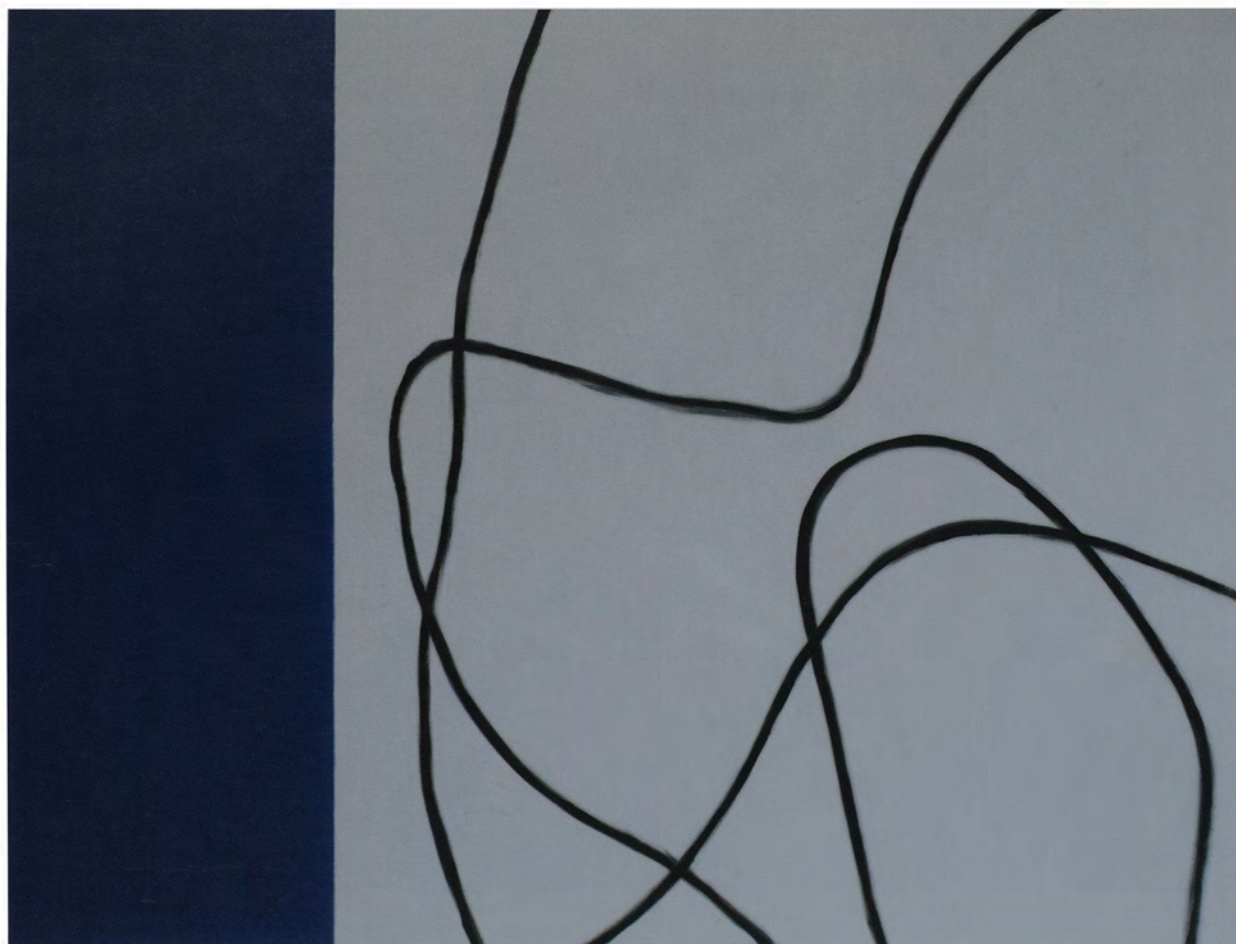
Untitled, 2007
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

N.t., 2005
Acrylic on canvas, 200 x 300 cm.

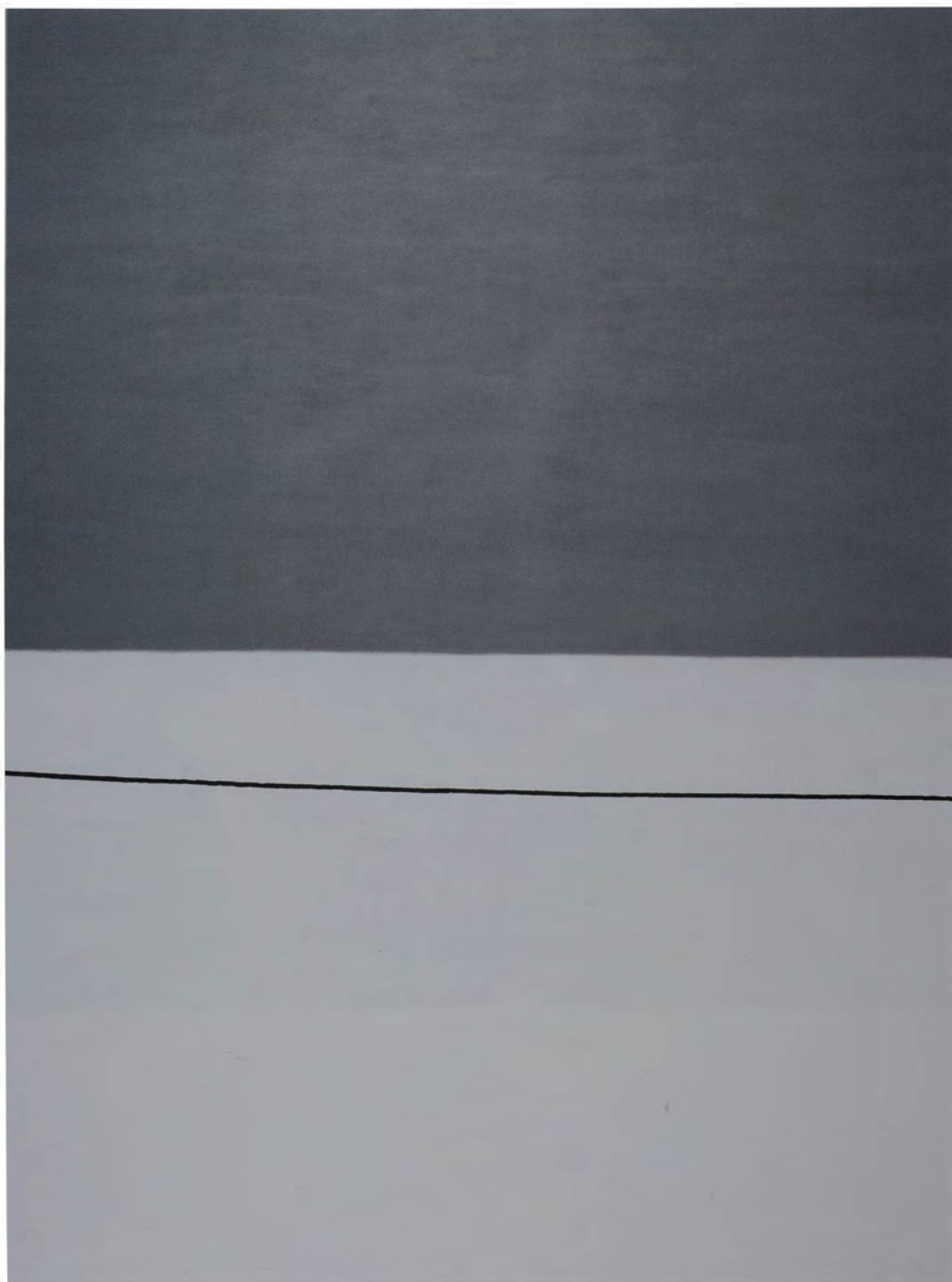
N.t., 2005
Acrylic on canvas, 200 x 150 cm.

Untitled, 2004
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

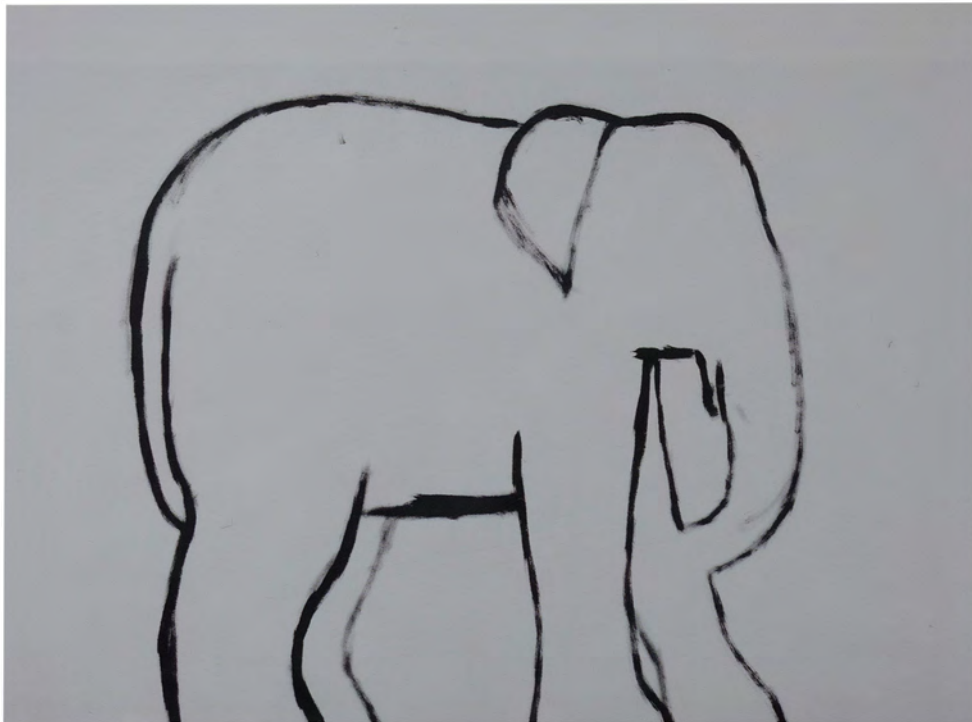
Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 200 x 300 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 200 x 300 cm.

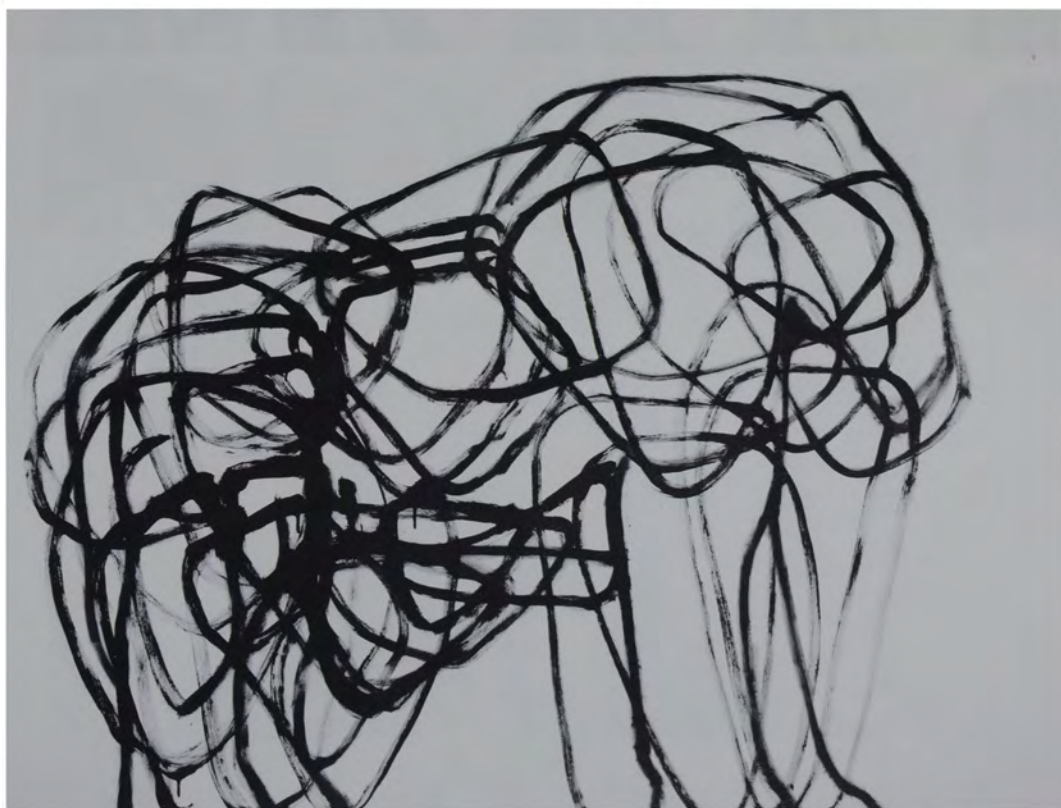
Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 300 x 200 cm.

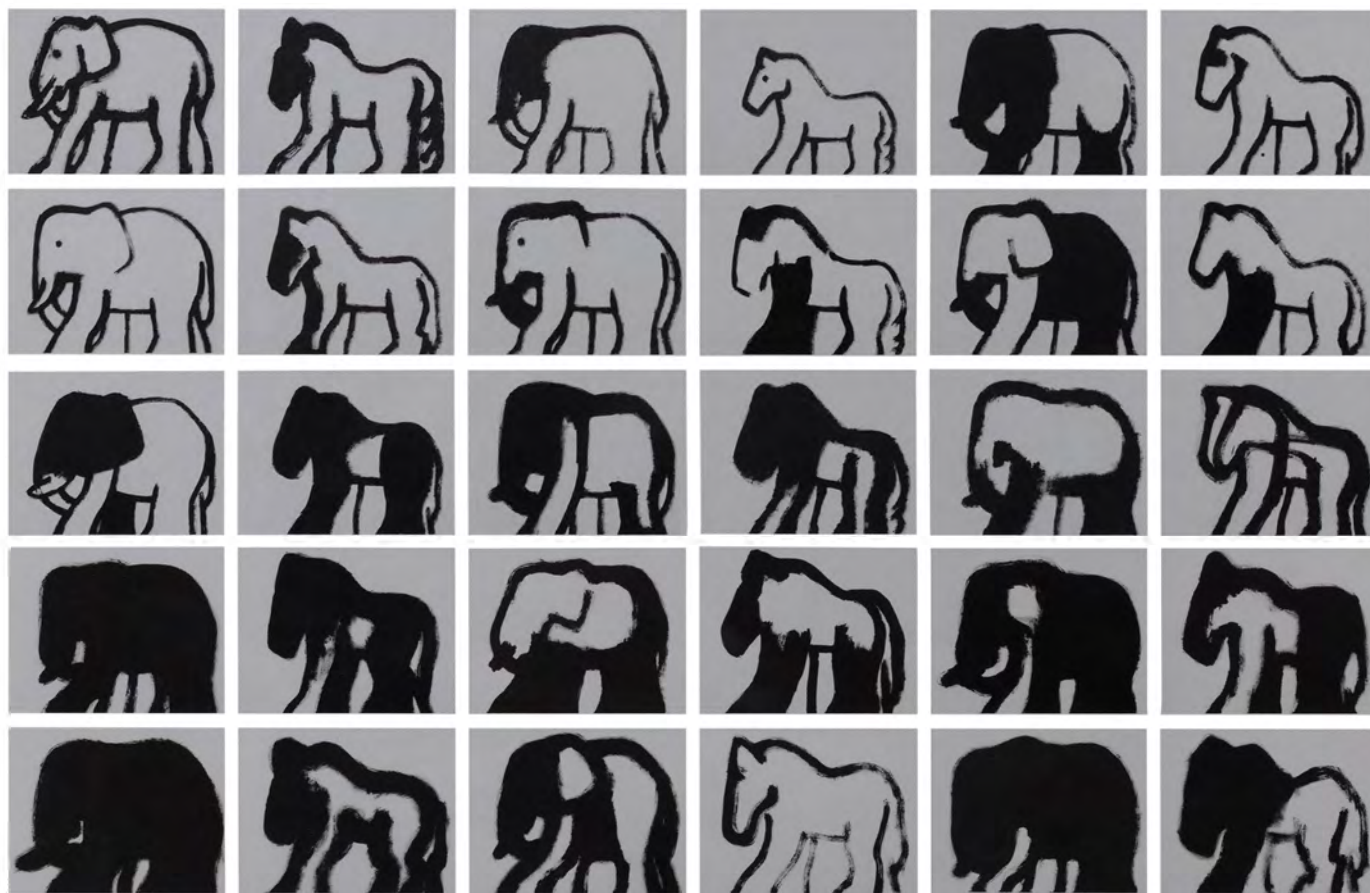
Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 300 x 200 cm.

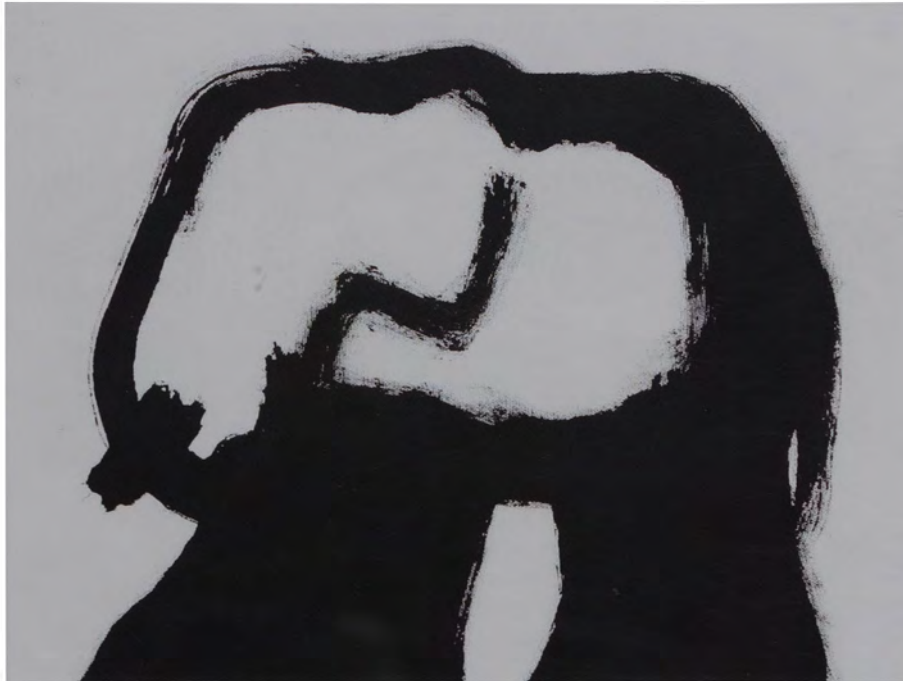
Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 300 x 200 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 300 x 200 cm.

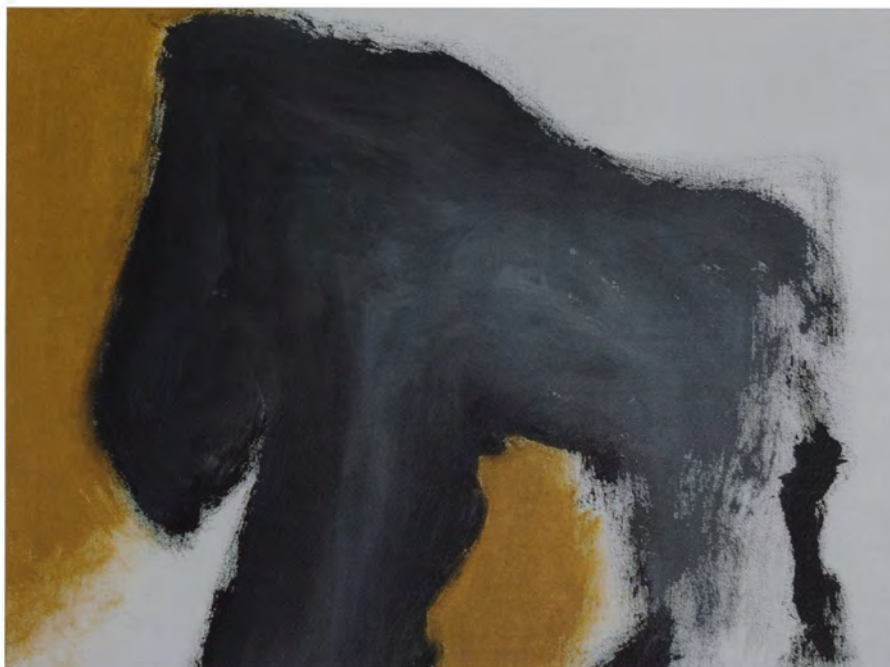
Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 172 x 265 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 30 x 40 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 172 x 265 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 30 x 40 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 432 x 294 cm.

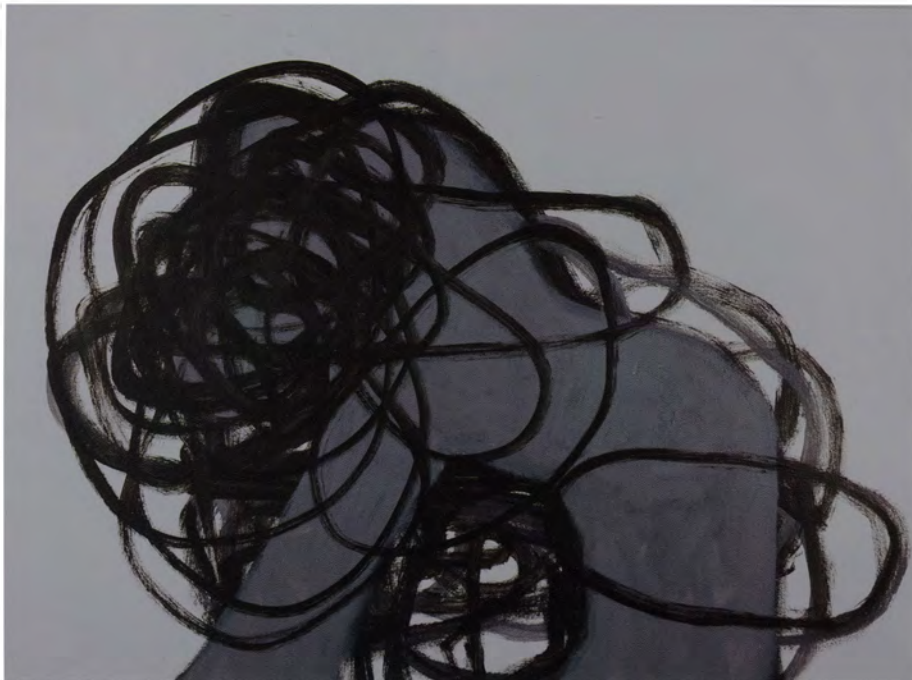
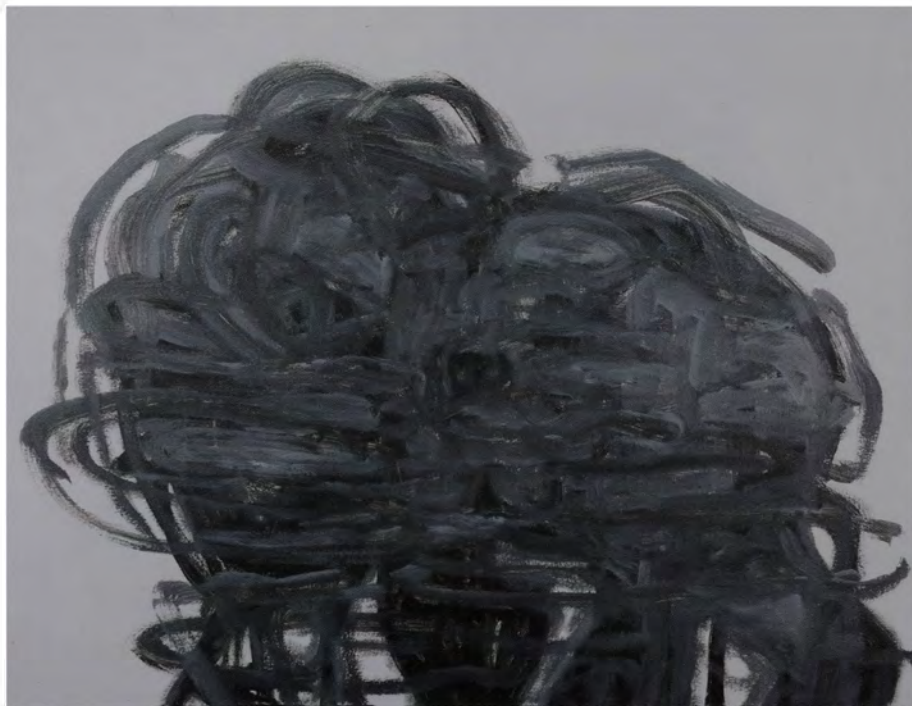
Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 65 x 70 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 326 x 426 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 76 x 101 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 76 x 101 cm.

Untitled, 2010
Acrylic on canvas, 76 x 101 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 200 x 220 cm.

Untitled, 2011
Acrylic on canvas, 30 x 40 cm.

Untitled, 2012
Oil on canvas, 240 x 240 cm.

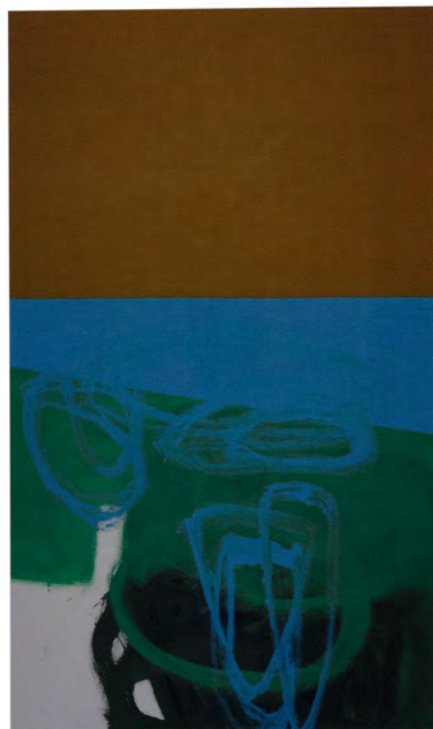
Untitled, 2011
Oil on canvas, 40 x 50 cm.

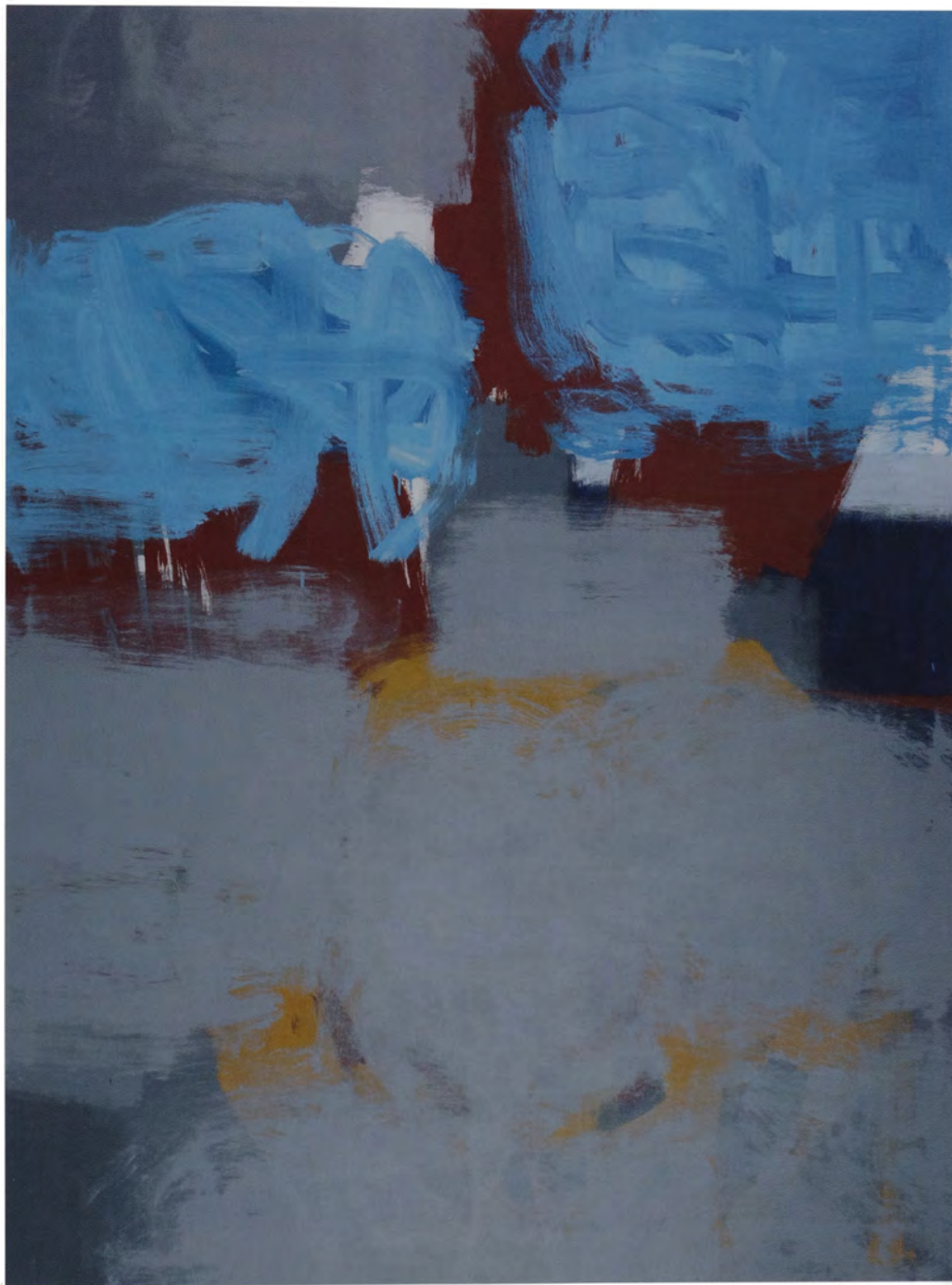
Untitled, 1989
Oil on canvas, 250 x 450 cm.

Untitle, 2012
Acrylic on canvas, 250 x 450 cm.

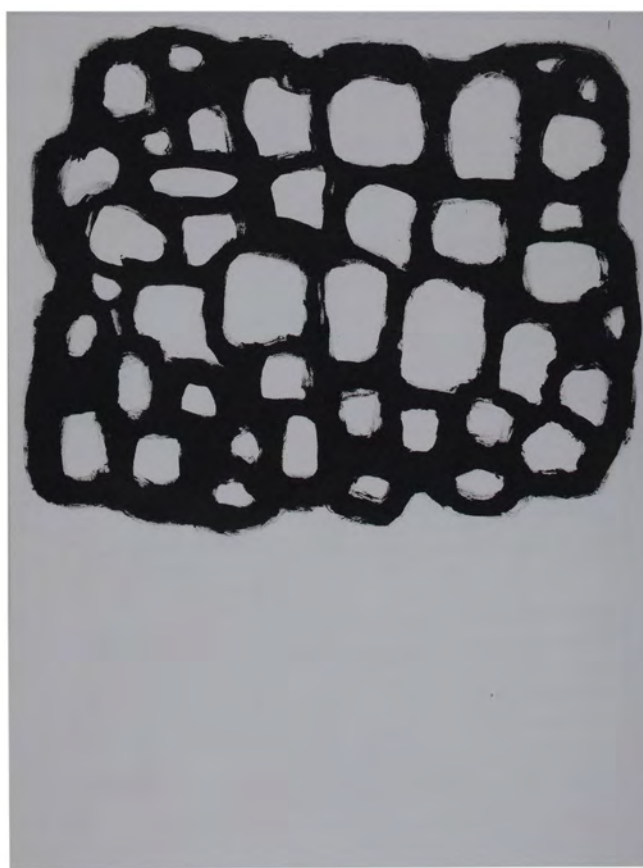
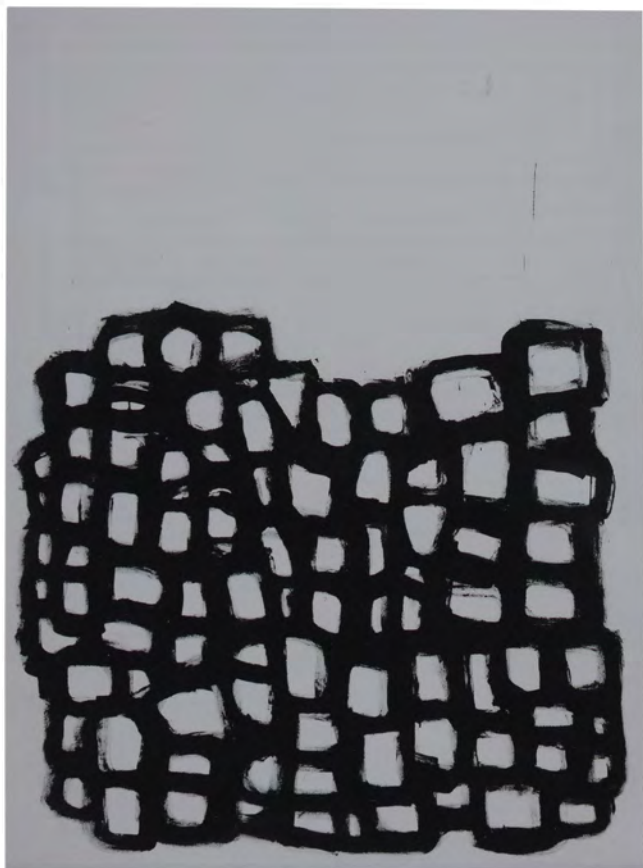
Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 250 x 450 cm.

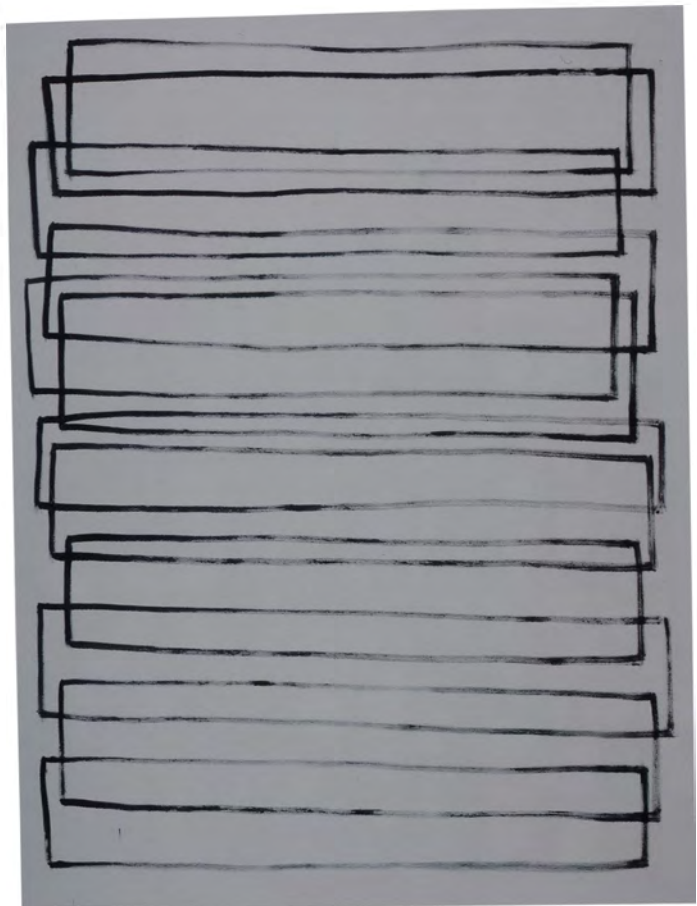
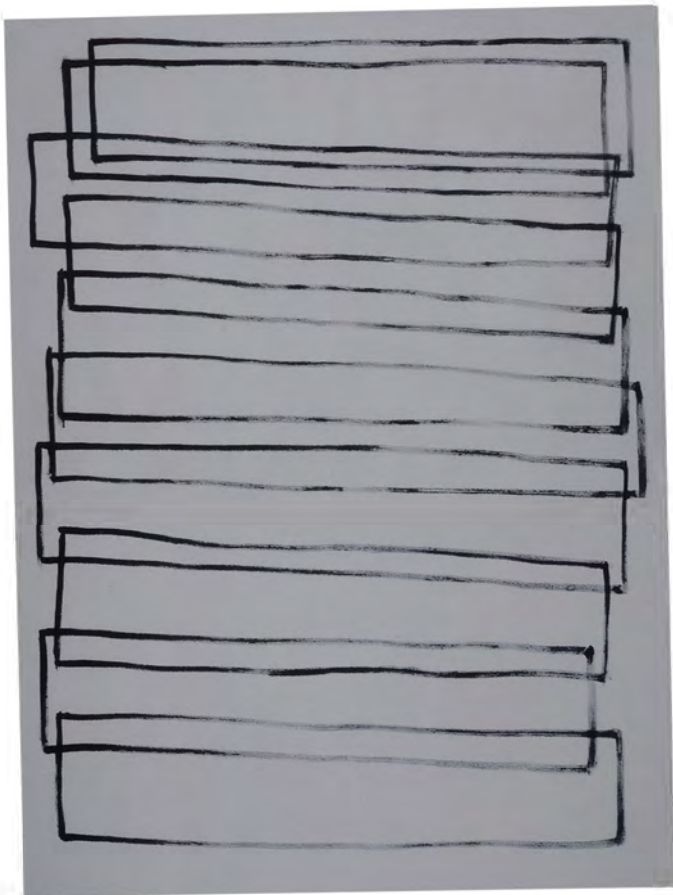
Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

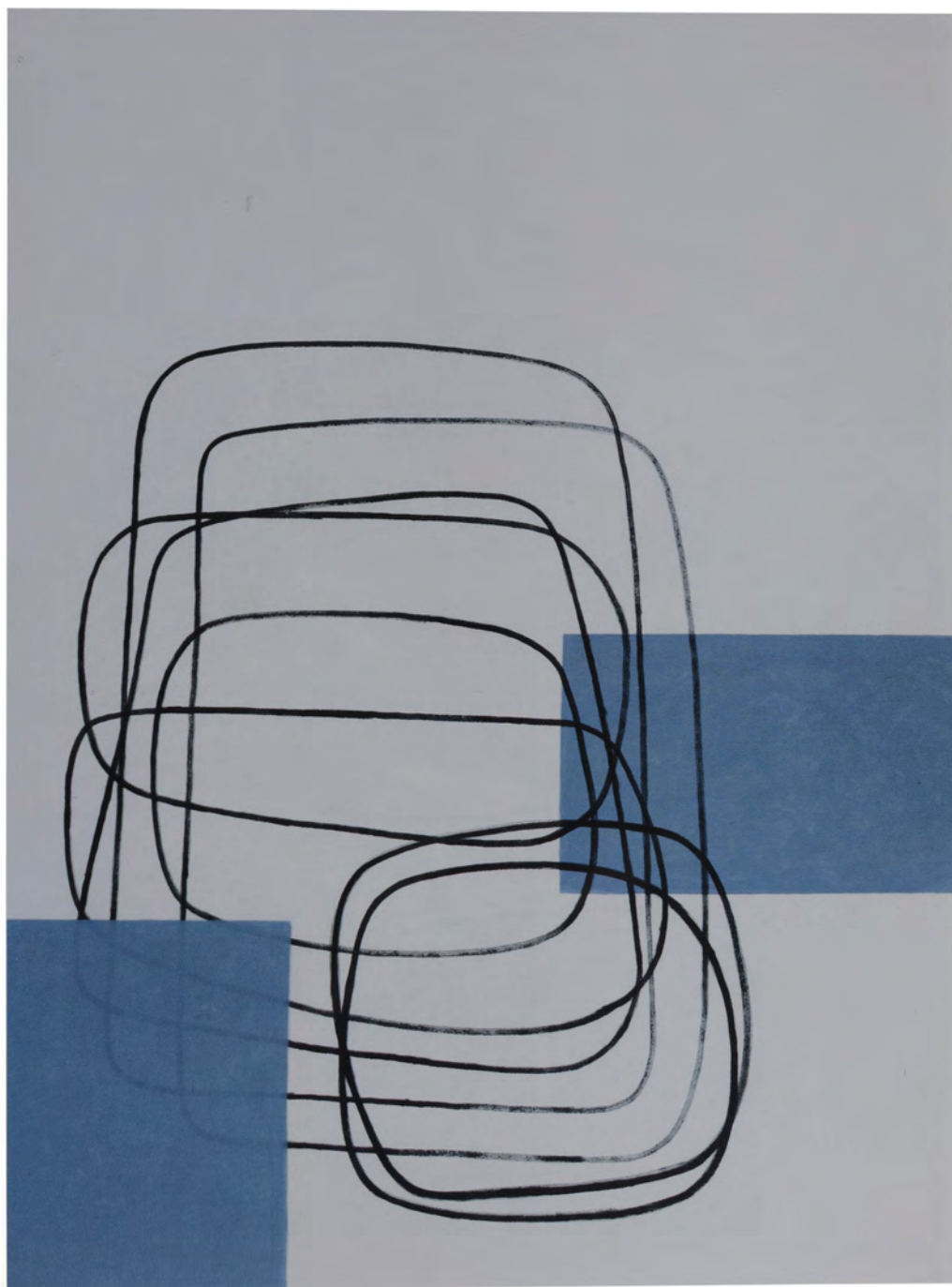
Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

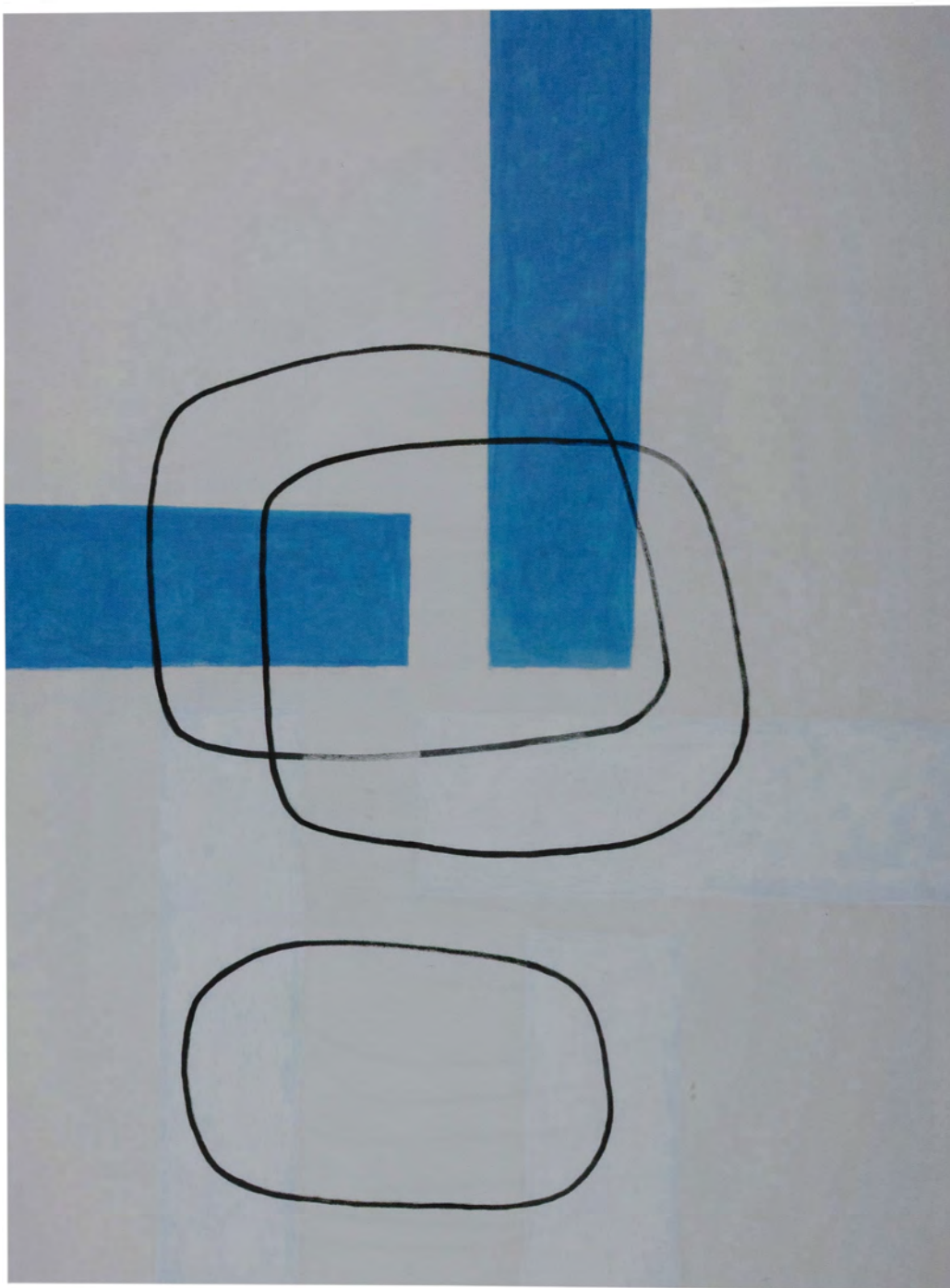
Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

Untitled, 2012
Acrylic on canvas, 150 x 200 cm.

ผู้โดยสารขาออก : เมื่อศิลปะเดินทาง

เมื่อช้างเป็นผู้โดยสารขาออก

หากช้างเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นที่การเดินทาง คงเป็นการเริ่มต้นด้วยการเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ ตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ ช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง ถ้าพูดถึงช้างศึก เราคงเห็นภาพของช้างที่มีความมองอาจเข้มแข็งรบคู่กับแม่ทัพคนสำคัญในสนาม หากพูดถึงช้างในพระราชพิธี คงต้องเป็นช้างเผือกที่สง่างามมีคุณค่ามีความหมายสมกับเป็นช้างประจำรัชกาล แต่ช้างในฐานะ "ผู้โดยสารขาออก" ของคุณสมบุรณ์ หอมเทียนทองมีความหมายอีกแบบ พวกเขาเป็นช้างธรรมดาสามัญ ที่ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้น ด้วยภาพลักษณ์ที่เรียบง่าย รูปทรงและท่าทางที่ขัดเกลามาแต่เป็นธรรมชาติ เราเห็นช้างแกะสลักลักษณะนี้คล้อยคลึงกันในทุกที่ ตามร้านขายของที่ระลึก ตามแหล่งนักท่องเที่ยว ช้างแกะสลักคือของที่ระลึกอันคาดคิด เป็นตัวแทนราชอาณาจักรไทย นำเสนอประเทศไทยออกสู่โลก

นักเดินทางธรรมดาที่มีความพิเศษ

มีนักเดินทางไม่กี่คน เข้าใจความแตกต่างระหว่างความธรรมดาที่คาดคิด และความธรรมดาที่มีความพิเศษ การเดินทางมีได้หลายแบบ ทั้งที่เป็นการเดินทางด้วยความรีบเร่งจากที่หนึ่งสู่ที่หนึ่ง มองเห็นสถานที่ด้วยภาพที่เคลื่อนผ่านตา รับรู้ความแตกต่างของแต่ละที่ภายในชั่วข้ามคืน ใช้การเดินทางเยียมเยือนสถานที่ต่างๆ เหมือนการสะสมแต้มที่เน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีแบบของการเดินทางที่ผ่อนคลายมาตามจังหวะที่ควรเป็น มองเห็นทิวทัศน์บ้านเมือง รับรู้การดำรงอยู่ของ

DEPARTING PASSENGERS: WHEN ART TRAVELS

Elephants as departing passengers

Even if these elephants had their beginning of travelling, it might originally start from their being a symbol of the nation. In the course of this country, elephants have been revered. War elephants trigger the images of large animals bravely fighting alongside major warriors. In the Royal ceremonies, we might witness that royal white elephants are so majestic and ultimately valuable for they are hard to find. They are courtly privileged and belong to each kings. The departing passengers of Somboon Hormentong however bear different meanings. They are common with a simplistic appearance. Their figures and postures are refined yet look natural. We could see similar carved wooden elephants anywhere, they are largely sold in the souvenir shops or tourist attractions. Carved elephants are ordinary souvenirs, an affordable representation presenting Thailand to global perceives.

Ordinary travellers who are not ordinary

There are not many travellers who truly understand the difference between ordinariness that is typical and ordinariness that is special. There are many ways to travel. The first is travelling in haste that we hurriedly move from one place to another, cast our eyes over any appearing images, and perceive a difference of each place within overnight,

ชีวิต ถ่ายรูปบันทึก ชื่อของที่ระลึกจากท้องถิ่นอันหลากหลาย แต่ท้ายสุดและดูเหมือนจะเป็นการเดินทางที่ใช้ความละเอียดอ่อนมากที่สุด คือการเดินทางด้วยปัญญาและหัวใจในการสังเกตลักษณะของสิ่งต่างๆ ผ่านความคิดวิเคราะห์ ผ่านความรู้สึกสัมผัส มองเห็นถึงความหมายของสถานที่ ผู้คน เวลา หรือแม้แต่ความหมายของตัวเราที่อยู่ในสถานที่นั้นๆ การเดินทางลักษณะนี้คือการเยี่ยมเยือนที่ไปถึงเกินพื้นผิวของพื้นที่ สูดคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในการเดินทาง มองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงจากการเยือนโลกที่แปลกใหม่ แต่ไม่ว่าอย่างไร ทุกรูปแบบของการเดินทาง ของที่ระลึกอันสามัญแบบข้างแยะสลัก ทำหน้าที่ในการเป็นที่ระลึกสร้างความหมายเพื่อการจดจำ เตือนให้เรานึกถึงที่ที่เราเดินทางจากมาได้เสมอ หากแต่ลำดับชั้นของความหมายและเรื่องราวในการจดจำ อาจแตกต่างกันไปตามแต่นักเดินทางและวิถีแห่งการเดินทาง ในความธรรมดาสามัญของข้าง แยะไว้ด้วยเรื่องราวธรรมดาที่แตกต่าง ถ้าหากความธรรมดามีคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน คือการนำเสนอความเรียบง่ายและเท่าเทียมเพื่อการสัมผัสและมองเห็น ความธรรมดาผ่านความเข้าใจ อาจมีรายละเอียดอันสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างความธรรมดาอันดาดดิน และความธรรมดาที่ก้าวข้ามความดาดดิน

เดินทางอยู่ใน “ระหว่าง”

ในที่นี้ศิลปะเดินทางอย่างไร ข้างเหล่านี้คือตัวแทนของความงามที่ชัดตรง สามัญ และเรียบง่าย รายละเอียดมีอยู่เฉพาะในส่วนที่ต้องการและจำเป็น คุณสมบัติเช่นการลดทอนเพื่อควบคุมความสับสน ชัดเกลาเพื่อสร้างหนทางให้กับความปั่นป่วนทางจิตใจ หรือสำรวจเพื่อไปให้ถึงที่สุดในเส้นทางแห่งปัญญา เหล่านี้สามารถนำมากล่าวอ้างสำหรับงานชิ้นนี้ได้หรือเปล่า สำหรับ “ผู้โดยสารขาออก” อาจต้องการวิธีการทำความเข้าใจอีกแบบ ข้างเหล่านี้

a kind of travel takes each place like a point collecting which counts on quantity not quality. In the meanwhile, there is also another kind going on as travelling should be. This kind of travelling allows us to appreciate landscapes and townscapes; to apprehend the way of life; to photograph and record the experience, and to buy assorted souvenirs. The last and the most apprehensive kind is to travel with intellects and sensibility, observing all things through critical mind, feeling with compassionate heart, seeing the meanings of place, people and time or even the meaning of ourselves while being in such place. This type of travelling goes beyond the surface of a place to the true merit of travelling. For any kinds of travelling, however, the typical souvenir like carved wooden elephant could do its duty as a reminder, constructing a memory to remind us of the place where we have been, though shades of meaning and stories we remember could differ according to the traveller and they way he travels. If ordinariness offers us an equal chance in perceiving and discerning, there might be a particular detail that distinguishes the difference between the ordinariness that is typical and the ordinariness that could surpass itself.

‘In between’ Travelling

As we have discussed so far, how art travels then? These elephants are the representative of uncomplicated beauty, honesty and simplicity that bears only essential details. The quality such as diminishing as a way to shape confusion; mind training as to find way for disoriented mind; or exploring the path of wisdom to find an ultimate truth.

อยู่ในขั้นตอนระหว่างการเดินทาง อยู่ในภาวะกิริยาของการเคลื่อนไหว พวกเขาอยู่ในกระบวนการออกจากที่หนึ่ง มุ่งสู่อีกที่หนึ่ง

ข้างคือสัญลักษณ์ของการอยู่และในขณะเดียวกันเป็น "ระหว่าง" ในขณะที่พวกเขาเป็นนักเดินทาง พวกเขาได้เป็นพาหนะของการเดินทาง เหล่าข้างที่เดินทางจึงให้ความหมายของคำว่า "ระหว่าง" ที่น่าสนใจไม่ว่าเราจะเดินทางในรูปแบบใด เมื่อขึ้นรถไฟ ลงเรือ นั่งรถยนต์ หรือกำลังมองออกไปยัง ผืนทะเลเมฆสุดสายตา ผ่านหน้าต่างบนเครื่องบิน ช่วงเวลานั้นคือโอกาสของการหยุดนิ่ง เพื่ออยู่ใน "ระหว่าง" หยุดนิ่งทางร่างกายเพื่อเคลื่อนไหวทางความคิด หรือหยุดนิ่งทางความคิดเพื่อเคลื่อนไหวทางร่างกาย กลับไปกลับมาเพื่อเป็นขั้นตอนของการเดินทาง ข้างที่อยู่ระหว่างจึงเป็นเจ้าของความหมายและเวลาในการเดินทางอยู่ในตัวเอง มีพลวัตเคลื่อนไหว ซึมซับเรื่องราว กลั่นกรองดินแดนที่ได้ก้าวข้าม เป็นตัวแทนของศิลปะที่เดินทางเพื่อสร้างศิลปะแห่งการเดินทาง จากจุดนี้คงไม่ใช่สิ่งสำคัญว่าเราควรเดินทางไปที่ไหน แต่อาจเป็นว่าเราควรไปอย่างไร

เส้นทางอันโดดเดี่ยวไม่ใช่เนื้อหา

ศิลปินจะเริ่มเป็นอิสระได้ก็ต่อเมื่อเขารู้จักขบวนการความคิดของตัวเอง แต่ถึงกระนั้นเขาก็ต้องใช้ความกล้าหาญเป็นอย่างมากในการที่จะเดินทางต่อออกจากจุดเริ่มต้นนั้น เมื่อเขาสามารถฆ่าความคิดตัวเองเพื่อทำความเข้าใจตัวเอง และยอมให้ความคิดตัวเองเริ่มมีชีวิตขึ้นมาใหม่ แต่ก็เพื่อแตกสลาย ทำลาย และนำมาใช้ในการทำความเข้าใจตัวเองอีกครั้ง นี่คือการเดินทางที่ดูเหมือนเป็นวงจรอันต่อเนื่อง วกกลับ และคือการเรียนรู้ที่ไม่รู้จบด้วยการก้าวเข้าไปในตัวเองเพื่อทำความเข้าใจกับข้างใน

Could these features be alluded to this work? "Departing Passengers" may need a different kind of interpretation and appreciation. For these elephants, they are in the course of travelling. Their gestures suggest a motion. They are in between the process of travelling from one place to another. Elephant is then a symbol of being 'in between'. While these elephants are travellers, they at the same time serve as a mean of transport. The travelling elephants carry the interesting meaning of 'in between' in a form. Any method of travelling we take: either by train, by boat or by car, or while we gaze over the endless sea of clouds from the plane's window, such moment is the paradoxical chance of being still and moving occurring at the same time. We hold our physical movements to let our mind wander or we yield our thinking to movement. These are the to-and-fro process of travelling that has its own meaning and time. The 'in between' elephants possess a significance, owning dynamics and movements, absorbing stories, clarifying realms they have crossed. Art travels to create the art of travelling. At this point, it's not about where we should go but how we should.

Solitary path is not the essence

An artist would start to have his freedom only if he knows the process of his thoughts. Nonetheless, it is crucial he must summon up a courage to sail away from that starting point. When he could kill his own thought in order to gain his self-knowledge and allow new idea to bloom, but only to be disseminated and destroyed in order to gain once again a self-understanding. This kind of travelling seems continuous,

ตัวตน และการก้าวออกมาจากความเป็นตัวตนเพื่อมองเห็นที่แห่ง
ของตนท่ามกลางสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การเดินทางเช่นนี้คือการสำรวจ
ดินแดนเกี่ยวกับตนบนเส้นทางที่บางครั้งโดดเดี่ยว

แต่ถึงกระนั้นความโดดเดี่ยวยังไม่ใช่เนื้อหา แต่กลับ
เป็นการกลายอมรับ กล้าเสี่ยง และกล้าต่อสู้กับความโดดเดี่ยวทั้ง
ต่อภายในตัวเองและต่อภายนอกที่เป็นเนื้อหา

เดินทางเพื่อการค้นหาแต่อาจจะไม่ใช่การค้นพบ

การสังเกตและให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ รอบตัวและ
ยอมให้ตัวเองมีโอกาสในการค้นพบอาจเป็นคุณสมบัติที่ต้องใช้
มากที่สุดในการเดินทาง การเดินทางที่สำคัญในประวัติศาสตร์
ไม่ว่าจะจากที่ใดสู่ที่ใด หนีไม่พ้นการเริ่มต้นและไปต่อด้วยแรง
ผลักดันจากความต้องการที่จะค้นพบ แรงผลักดันจากความสงสัย
หรือจากความพยายามออกจากข้อจำกัดในสภาพแวดล้อมที่ตัวเอง
ดำรงอยู่ แม้แต่แรงผลักดันจากสัญชาตญาณภายในที่ขัดแย้งกัน
และไม่สามารถอธิบายได้ กระตุ้นให้เกิดการเดินทางในลักษณะ
ต่างๆ การเดินทางที่มีความหมายจึงเริ่มจากคำถามลึกๆ ที่นัก
เดินทางต้องการคำตอบที่ไม่สามารถหาได้จากภาวะปัจจุบันที่เขา
ดำรงอยู่ เหมือนช้างที่เดินทางเกาะกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน แต่ช้าง
ส่วนหนึ่งหรือจำนวนหนึ่งยอมแตกแถว เพื่อสำรวจดินแดนใหม่
ออกจากความปลอดภัยในสภาพแวดล้อมที่คุ้นชิน ออกจากความ
อบอุ่นของชุมชน พวกพ้อง แรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการแตกแถวคือ
ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ความคิดใหม่ๆ เพื่อสร้างประเด็น
ใหม่ๆ ที่กลายเป็นวิวัฒนาการของโลก แต่ไม่ว่าอย่างไร การ
เดินทางเพื่อการค้นหาในที่นี้ อาจไม่ใช่สิ่งเดียวกับการเดินทาง
เพื่อการค้นพบ

fruitful as a process of learning that is endless. It is also a
process of travelling inward to introspect self and then abandon
selfness in order to perceive self that exists among
others. For this kind of travelling, it is investigating on a path
sometimes paved with solitariness. Solitariness, however, is
not the point here, but it is the courage to admit, to risk, to
face solitariness that might occur both inside and outside,
that is the essence.

Searching--that may not lead to discovering

To notice and pay a close attention to surroundings
and to allow oneself to discover might be the most demanding
requirement for travelling. Over the history of travelling, no
matter from here to where, the starting point often starts from
a desire to discover or an impulse pushed by a curiosity that
start the journey. The attempt to reach beyond boundary of
the existing environment, or an instigation from unexplainable
instinctive drives incites travelling in many forms. The
meaningful quest thus originates from deep questions belong
to a traveller who may not find answers from where he
currently is. As elephants metaphorically represent the
journey. Some travel in herd but a few who split from the
group to explore a new land, they determinedly depart from
the safe and familiar environment, and leave comfort and
warmth of being in a community. The desire that stems from
nonconformity from those few is the heart of new things, new
issues, new innovation that drives progression that the world
needs. However, the aim of travelling to search here is always
different from to discover.

กลับบ้าน (เมื่อเวลาทำให้ชีวิตเข้าใจการมีชีวิต)

ความงามที่เรียบง่าย คือการอยู่กับความบริสุทธิ์ในแก่นแท้ของสิ่งต่างๆ การเข้าถึงภาวะดังกล่าว มักเป็นเป้าหมายสูงสุดในการค้นหาของมนุษย์ ความบริสุทธิ์แท้มักโยงกลับไปกับความอ่อนวัยในการมองโลก ที่มีที่ทางให้กับความใสซื่อ แจกเช่นที่เราสามารถพบเจอได้ในเด็ก ในสัตว์ หรือในธรรมชาติ ตรงจุดนี้จะตรงกันข้ามกับจุดประสงค์ของการเดินทางเพื่อค้นหาความหมายในชีวิตที่ซับซ้อน เส้นทางของการหยั่งให้ถึงความลึกลับที่สูงสุดในปัญญาของมนุษย์อาจเป็นเส้นทางที่ออกจาก "บ้าน " ที่มีที่ทางและดำรงอยู่ในตัวเราเรียบร้อยแล้ว การกลับบ้านจึงมีความหมายและความสำคัญเท่ากันกับการเดินทาง กลับสู่พื้นฐานของชีวิตที่แท้จริงเพื่อเข้าใจความสำคัญของการเดินทาง ศิลปะเดินทาง ข้างเดินทาง หรือเราเดินทาง แท้จริงแล้วคือการเคลื่อนไหวเพื่อให้เราเข้าใจความหมายบางอย่างของชีวิตที่มีอยู่แล้วมาตลอด การมองเห็นหรือสังเกตในสิ่งธรรมดาที่มีอยู่แล้ว และสามารถหาความหมาย หรือมองสิ่งเหล่านั้นในวิถีที่ทำให้เราเห็นคุณค่าเกินความสามัญสู่ความพิเศษ เป็นของขวัญที่การเดินทางมอบให้ต่อนักเดินทาง "ผู้โดยสารขาออก" วันใดวันหนึ่งย่อมเป็น "ผู้โดยสารขาเข้า" และเมื่อถึงเวลานั้นคงจะขึ้นอยู่กับนักเดินทางเองว่าเพื่อนร่วมทางของเขา ที่เป็นของที่ระลึกเรียบง่าย ราคาถูก และธรรมดาแบบข้างแคะสลัก ควรมีคุณค่าและมีความหมายต่อเขาประมาณใด

พิชญา ศุภวานิช
กรุงเทพฯ 2556

Coming home (As time makes life understands the mean to live)

The beauty that is simple equals living with all things in its true essence. To reach such pure stage is an ultimate goal in search for human. The pure essence often links to the innocent view in perceiving the world as found in children, animal, or nature. This simplicity is the opposite of the purpose of travelling to pursue the complex meaning of life. The path of seeking to reach the deepest and truest of human wisdom and intellect turns to be the path leading away from "home" that already exists. The travelling here has the same meaning as coming back home; getting back to basic of life to grasp meanings of travelling. Whether it is art, the elephants, or we that travel, it lends a motion that have us understood aspects of life that are always there. To be able to observe ordinariness already exists and to see its true meaning, or to be able to understand its worth beyond itself is a gift that travelling grants to a traveller. A 'departing passenger' someday will certainly be an 'arrival passenger'. When that happens, it will depend on the traveller to determine the value and meaning of his fellow traveller – the simple, ordinary, and inexpensive souvenir.

Pichaya Suphavanij
Bangkok 2013

ผู้โดยสารขาออก / Departure, 2012

ผู้โดยสารขาออก / Departure, 2012

เสียงพูดที่ไม่ได้ยิน / The Unhear Voice, 1995

เสียงพูดที่ไม่ได้ยิน / The Unhear Voice, 1995

Somboon Hormtientong

1949	Born in Bangkok
1968 - 70	Studied at Poh Chang College, Bangkok
1968 - 73	Studied and worked with Tang Chang, Bangkok
1973 - 79	Studied at the Academy of Fine Arts, Munich as a Masters student of Prof. Robert Jakobsen
1979	M.A. The Academy of Fine Arts, Munich
1981	Scholarship from the City of Munich
1984	"Förderpreis" from the City of Munich
1989	Invitation and support from Goethe-Institut in Bangkok for exhibition in Thailand

Selected Exhibitions (S = Solo Exhibition)

1974 - 88	Kunstsalon, Munich
1976	Gallery Boa, Munich (S)
1979	Alternative Gallery, Munich (S) "Junge Akademie", Kunstverein, Munich
1980	Autoren Gallery, Munich (S)
1982	Städtische Galerie in Lenbachhaus, Munich (S)
1983	3. Ausstellung der Jurgen Ponto Stiftung, Kunstverein, Frankfurt
1984	"So zu sehen", Künstlerwerkstatt, Munich "Art Landscape Federale Republic of Germany", Brühl "Art Scene Munich", Villa Stuck, Munich
1986	"Das andere Land". Moving Exhibition
1987	Gallery Anais, Munich (S)
1988	Gallery Helmut Leger, Munich (S)
1989	Gallery Helmut Leger, Munich (S) "Die Arroganz des schnellen Schrittes", Kunstlergalerie, Munich The National Gallery, Bangkok (S)
1990	Künstlerische Gestaltung der Eingangshalle des Bauamtes München, Munich
1991	Gallery Helmut Leger, Munich (S) "The Nameless Time", (Outdoor sculpture), Chiangmai (S)
1992	Gallery Bereiteranger, Munich (S) Works on paper by artists from Munich, The Machine Shop Gallery, Cincinnati
1993	Gallery Anais, Munich (S) Gallery Matthias Kampl, Munich (S)
1995	"The Unheard Voice", The National Gallery, Bangkok (S) "The Unheard Voice", Chiangmai University Chiangmai (S) "The Mekong River", CON - tempus Exhibition Hall, Bangkok (S)
1996	Gallery Anais, Munich (S)
1997	"Das Lied", The National Gallery, Bangkok (S)
1998	Gallery Anais, Munich (S)
1999	Numthong Gallery, Bangkok (S) "Der Mekong" Heidelberger Kunstverein, Heidelberg (S)
2001	"Abstract Color", Surapon Gallery, Bangkok (S) "Sculpture in White" The Art Center, Chulalongkorn University, Bangkok (S)
2013	"Raj Loesuang and The Boy Somboon Hormtientong", Bangkok Art and Culture Center, Bangkok (S)

ราช เลอสรวง

นามปากกา	ราช เลอสรวง
นามจริง	: นีวัฒน์ ธาราพรรค
เกิด	: วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2483
ถิ่นกำเนิด	: จังหวัดลำพูน
การศึกษา	
ประถมศึกษา	: โรงเรียนประชาบาล ประตูลี้ จังหวัดลำพูน
มัธยมศึกษา	: โรงเรียนเมธีวุดิกร จังหวัดลำพูน เลขหมายประจำตัว 810
อาชีวศึกษา	: โรงเรียนเพาะช่าง รุ่นปี พ.ศ. 2501
ปี 2499 - 2516	: เขียนการ์ตูน
ปี 2556	: นิทรรศการราช เลอสรวง และ ด.ช. สมบูรณ์ หอมเทียนทอง

เบื้องหลังนามปากกา

“ราช เลอสรวง”

เมื่อเริ่มเขียนนิยายภาพระหว่างเรียนมัธยมปีที่ 6 ใช้ชื่อจริงนามสกุล จากนั้นเมื่อมาสมัครลูกคูลูกหลานในวงการการ์ตูนได้ใช้นามปากกาอีกหลายนาม กระทั่งมาประทับใจงานเขียนของนักประพันธ์ท่านหนึ่ง (รัตน์ะ ยาวะประภาส) และตรึงใจกับนามปากกา “ราช รังรอง” ของท่าน พอรู้ความหมายของคำว่า ‘ราช’ หมายถึงอะไร ลองค้นดูคำว่า ‘RAJ’ หรือ ‘RAJA’ ในภาษาอังกฤษ แปลแบบเอาความหมายโดยรวมเอาเอง น่าจะหมายถึง ‘เจ้าแคว้น’ หรือ ‘เจ้าแห่งรัฐ’ (เล็กลงมาหน่อย) เอละ...ขออนุญาตยืมคำว่า “ราช” (ราช) มาใช้ดื้อๆ (ขออภัยที่ไม่ได้ขออนุญาตท่านเจ้าของนามปากกา)

ส่วนคำว่า “เลอสรวง” มาจาก...ช่วงเวลานั้นความยากจนมันเข้ามาเป็นเพื่อนสนิท ทั้งที่ไม่ยินดีต้อนรับแม้แต่หน่อย เลยประชดประชันหนีไปขอยู่ชั้นฟ้าชั้นสวรรค์มันเสียเลย... “ราช เลอสรวง” ก็มีที่มาด้วยประการฉะนี้...

RAJ LOESUANG

Pen name	: Raj Loesuang
Real name	: Nivat Tarapan
Born	: October 1, 1940
Hometown	: Lampoon Province
Education	
Elementary	: Prachaban Pratulee
Secondary	: Methivudhikorn, student No. 810
Vocational	: Poh Chang school, year 1958
1958 - 1956	: Cartoonist
2013	: Raj Loesuang and the boy somboon horm.

The two reasons behind his pen name :

Raj Loesuang

First, from his personal impression of "RAJ RANGRONG" the pen name of Rattana Yaowaprapas, he just borrowed the name "RAJ" without asking for his permission.

Second, "LOESUANG" (means paradise), its meaning derives from his constant poverty by that time.

ขอขอบคุณ

คุณพีระ เล่าหูกานต์นิยม
คุณเมตตา อุทกะพันธุ์
คุณประสาธและคุณน้อย ตงศิริ
ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ
คุณชาย นครชัย อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
คุณลักขณา คุณาวิชยานนท์
คุณพิชญ่า ศุภวานิช
คุณจตุพร รัตนิน
คุณอภิศักดิ์ สنجิต
คุณแกะ, คุณไก่ และคุณเลยม แห่งหอศิลป์ (BACC)
คุณ Gregory Galligan
คุณสุรภณ หลีกภัย (ปลื้ม VRZO)
คุณอดิศักดิ์ ชุ่มศิริ
คุณธัญลักษณ์ เตชศรีสุนทรนิตยสาร LET'Comic
คุณไตรภพ สุภวัฒนา
คุณวีรชัย ตวงพลา
กลุ่มศิลปะการสร้างสรรค์ ดินน้ำมันและชิ้นมัน
คุณปิยมาศ สังข์ทอง
คุณพามดา โสติดิพันธ์
คุณบรรลุลากา เรียงเครื่อง
ทีมงานหอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร
คุณอมรแมน เปี่ยมรุ่งเรือง
คุณพัทธวิภา ครองราษฎร์
คุณอนันต์ ทองสีดา
คุณธนกร ยังให้ผล
คุณสุวัชร อุดมพัฒน์
คุณสิทธิเดช หนูห่วง

ภาพถ่าย

Gabi Hoffinser
คุณจตุพร รัตนิน
คุณสมบูรณ์ หอมเทียนทอง
คุณสิทธิเดช หนูห่วง

หน้า 96 - 97 ผู้ร่วมสร้างสรรค์ คุณเป็ด ไปสเตอร์

ออกแบบสูจิบัตร

สมบูรณ์ หอมเทียนทอง, ทิษญา นาคเนียม

พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

376 ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170 โทรศัพท์ 0 2422 9000 โทรสาร 0 2433 2742

จำนวนพิมพ์ 1,500 เล่ม

